

Omslag: *Der unsinkbare Schwimmer*,
van Norbert Hinterberger; foto: Eric de Vries

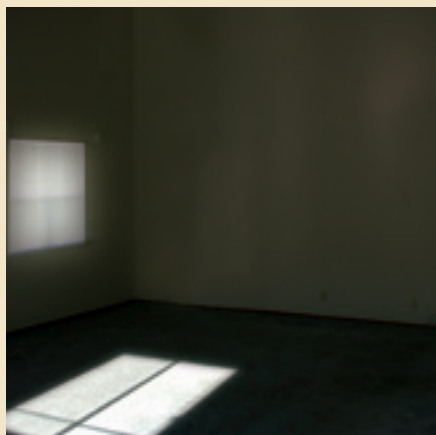
428 De tragische dood van de Doetinchemse advocaat Machiel Pul roept de vraag op of het geweld en de **bedreigingen tegen advocaten** toenemen. Sommige kantoren nemen de eerste veiligheidsmaatregelen, maar: 'Advocaten zijn liever bevlogen dan bezorgd.'

438 Voor bepaalde vormen van conservatoir beslag moet worden gesteld dat er sprake is van gegronde **vrees voor verduistering**. Rechter nemen vaak met een standaardformulering genoegen. Betekent het vereiste in de praktijk nog iets?

444 Op 23 september 2003 werd Cihan Sen aan een streng **politieverhoor** onderworpen. Volgens advocaat Renaldo Willems ging de politie haar boekje ver te buiten. Hij beschrijft het verhoor, analyseert het juridisch kader en doet een serie aanbevelingen, zoals strafvermindering bij iedere schending van het persieverbod.

In de volgende nummers:

- ▶ Hoe word ik partner?
- ▶ De behoefte aan partneralimentatie
- ▶ Meerdere malen beslag leggen
- ▶ De *side letter*
- ▶ Heeft strafvordering nog toekomst?
- ▶ Advocaten zijn in China

ARTIKELN

- 438** Vrezen voor vrees voor verduistering?
A.P. van Oosten
- 444** Over ontoelaatbare methoden van politieverhoor
Renaldo Willems
- 448** Verordening voor Europese betalingsbevelprocedure
Mirjam Freudenthal

VASTE RUBRIEKEN

- 428 ACTUALITEITEN**
- ▶ 'Advocaten zijn niet bedacht op geweld'
 - ▶ *Cu l8er alligator*
 - ▶ Vingerafdruk opnieuw ter discussie: advocaat ten onrechte opgepakt
 - ▶ De codificering van het advocatengedrag
 - ▶ Aangepaste woorden
 - ▶ Merendeel eendaagse mediations geslaagd
 - ▶ Onderweg naar Santiago (III)
 - ▶ Twijfels over de geurproef door honden

- 453 REACTIES EN BRIEVEN**
Onvrijwillige mediation kan niet

- 455 RECHTER SCHRIJFT TERUG**
Jan van der Does

- 456 DE CULTUUR VAN**
Koen Limperg
Jan Pieter Nepveu

- 464 DISCIPLINAIRE BESLISSINGEN**

VAN DE ORDE

- 427** ▶ In memoriam Machiel Pul
- 458** ▶ Vestiging buiten Nederland
- 459** ▶ Permanente opleiding
- 460** ▶ Personalia

Bachelor
MASTER
CONGRES 2004

Het gewijzigde onderwijsstelsel, de Bachelor Master structuur, is een feit. Dit heeft grote gevolgen voor de advocatuur, rechterlijke macht en bedrijfsleven en dus voor u!

Daarom organiseert de Stichting Jonge Balie Nederland op **vrijdag 10 september 2004** het BACHELOR MASTER CONGRES 2004.

Locatie:

Grand Hotel Karel V te Utrecht
Uitstekend bereikbaar per auto en openbaar vervoer.

Gast sprekers zijn onder meer Dr. R.H.C. van Otterlo (Hoofd Afdeling Opleiding van de NOvA), Prof. mr. A.F.M. Dorresteyn (Hoogleraar & Decaan aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht) en Dr. G.J. Tanja (Global Director Education and Training van Clifford Chance).

Aanvang: 13.00 uur
Einde: 17.00 uur
met aansluitend borrel en diner

Naar aanleiding van het Congres zal een bundel worden uitgegeven. Alle deelnemers ontvangen een exemplaar.

Voor meer informatie en inschrijving:
www.sjbn.nl/bama

stichting
**JONGE BALIE
NEDERLAND**

Machiel Pul (1971-2004)

In de namiddag van donderdag 3 juni uur meldt zich een jongeman bij het kantoor van mr. Pul, advocaat in Doetinchem. Hij vraagt de receptioniste of hij de advocaat kan spreken over de zaak waarbij zijn vader en moeder betrokken zijn. De jongen woont bij zijn vader en mr. Pul treedt op voor zijn moeder.

De receptioniste legt uit dat mr. Pul slechts beperkt informatie kan geven omdat de inhoud van het dossier valt onder het beroepsgeheim van de advocaat. De jongen toont begrip, maar wil toch graag even met de raadsman spreken. Hij maakt een rustige indruk.

Machiel Pul maakt tijd vrij om de jongeman te woord te staan. Dienstverlening is voor hem vanzelfsprekend. Voorstelbaar is dat een zoon waarvan de ouders verwickeld zijn in een procedure behoefte heeft aan informatie. De jongeman loopt mee naar zijn kamer. Na korte tijd wordt het kantoor opgeschrikt door veel lawaai.

De medewerkers van het kantoor snellen toe. Zij zien dat hun collega is neergestoken. Hulpdiensten worden gearmeerd. Ondertussen vlucht de dader. De ambulance is zeer snel aanwezig, maar hulp is tevergeefs. Machiel Pul blijkt fataal getroffen en overlijdt vrijwel meteen.

Machiel Pul werkte in Doetinchem op het kantoor Grootjans samen met drie andere advocaten. Een kantoor zoals er nog veel zijn in Nederland. De praktijk richt zich op ondernemers en particulieren in de onmiddellijke omgeving. Persoonlijke contacten met cliënten dragen bij aan het bestaansrecht van het kantoor.

Machiel Pul voelde zich thuis op dit kantoor en in deze omgeving. Hij werkte in een algemene praktijk. Ambachtelijk, met toewijding en inzet. Gericht op het voorkomen van conflicten en het zoeken naar oplossingen.

Machiel Pul verheugde zich op de toekomst. Per 1 januari 2005 zou hij toetreden tot de maatschap. Het kantoor zou dan nog meer eigen zijn.

Hij laat een vrouw en twee jonge kinderen na. De Orde wenst hen, zijn overige familieleden en zijn kantoorgenoten veel sterkte bij het verwerken van het enorme verlies.

Frans van Oss
deken arrondissement Zutphen
Jeroen Brouwer
algemeen deken

84e jaargang – 25 juni 2004 – nr. 9
Verschijnt elke drie weken.

Het Advocatenblad is het officiële orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten en wordt uitgegeven door Reed Business Information bv.

De inhoud wordt samengesteld door de van de Orde onafhankelijke redactie, behalve de rubrieken Van de Orde en Disciplinaire beslissingen.

Redactie

mr. drs. G.C. van Daal
mr. W.K. van Duren
mr. Y. van Gemerden
mr. W. Heemskerk
dr. L. Hesselink
mr. P.T.C. van Kampen
mr. P.E.F. Nabben
mr. G.J. van Oosten
mr. L.N.J.B. van Osch
mr. M. Perfors
mr. A.P. Ploeger
dr. mr. L.W.M. Wopereis

Uitgever

drs. J.W. van der Weele

Eindredactie
Linus Hesselink

Bureau redactie
Charlotte Helmer

Redactionele bijdragen
t.a.v. L. Hesselink
Reed Business Information bv
Postbus 16500, 2500 BM Den Haag
tel. 070-4415226
fax 070-4415919
e-mail: linus.hesselink@reedbusiness.nl
Bezoekadres: Benoordenhoutseweg 46, Den Haag
Zie www.elsevierjuridisch.nl

Juridische Vacaturebank
www.jbb.nl

Beeld

Vormgeving: VILLA Y, Andre Klijsen
Tekeningen: Floris Tilanus
De Pinguïn: W.C. van Manen

Lay-out/vormgeving
Unit-1, Dimitry de Bruin

Correctie
Sandra Braakmann

Druk
Drukkerij Groen bv, Leiden

Advertenties
Brouwer's Direct Marketing bv
Steekterweg 80 G, 2407 BH Alphen a/d Rijn
tel. 0172-234460, fax 0172-233017
e-mail: bdmbv@euronet.nl
Advertentierieven op aanvraag
Personeelsadvertenties: € 1,97 per mm bij een kolombreedte van 40 mm
Inzendtermijn afl. 10: 2 juli 2004
afl. 11: 23 juli 2004

Abonnementen

Alle advocaten, leden van de Nederlandse Orde van Advocaten, ontvangen het blad gratis. Voor adreswijzigingen kunnen zij terecht bij de Nederlandse Orde van Advocaten, Postbus 30851, 2500 GW Den Haag (Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag), tel. 070-3353535, fax 070-3353531. Niet-leden betalen € 150 per jaarabonnement (incl. BTW en verzendkosten) en voor de jaarband € 15. Studenten 50% korting.

Abonnementen kunnen schriftelijk worden opgezegd tot uiterlijk twee maanden voor beëindiging van het lopende abonnement. Reed Business Information Klantenservice verzorgt de abonnementenadministratie voor niet-leden: Reed Business Information bv, afdeling Klantenadministratie, postbus 808, 7000 AV Doetinchem. Tel. 0314-358358, fax 0314-349048, e-mail: klantenservice@reedbusiness.nl Losse nummers: € 8,50

Reed Business Information bv legt gegevens vast voor de uitvoering van de (abonnements)overeenkomst. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over voor u relevante producten en diensten van Reed Business Information bv, haar groepsmaatschappijen en zorgvuldig geselecteerde derden. Uw e-mailadres wordt alleen gebruikt om u te informeren over gelijksoortige producten en diensten van Reed Business Information bv en haar groepsmaatschappijen.

Als u geen prijs stelt op deze informatie, per post of via e-mail, dan kunt u dit schriftelijk doorgeven aan: Reed Business Information bv, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem.

Beveiliging van advocaten

‘Advocaten zijn niet bedacht op geweld’

Na de tragische dood van de Doetinchemse advocaat Machiel Pul gaat de Algemene Raad het aantal gevallen van geweld en bedreigingen inventariseren. Ondertussen nemen kantoren al de eerste veiligheidsmaatregelen. ‘Advocaten zijn liever bevlogen dan bezorgd.’

Michel Knapen, journalist

Het is september 2002 wanneer bij een Utrechts advocatenkantoor een fax binnenrolt. Eén van de kantoorgenoten – hij wil niet met zijn naam in het *Advocatenblad* – wordt daarin met de dood bedreigd. ‘En er kwamen meerdere faxen binnen. Er stond letterlijk in waar en wanneer ik zou worden geliquideerd.’ De advocaat doet aangifte, de verdachte wordt opgespoord en een jaar later veroordeeld tot een voorwaardelijke gevangenisstraf, een taakstraf en een contactverbod. Ten tijde van de faxen was hij cliënt van het Utrechtse kantoor, dat hem bijstond in de bouwfraudezaak. De man bedreigde in die tijd ook officieren van Justitie en rechters.

Na de veroordeling is de kous voor de Utrechtse advocaat niet af. Hij duikt enige tijd onder, ‘en dat is niet niks als je een gezin hebt met vier kleine kinderen’. Hij krijgt persoonlijke bewaking, zijn kantoor wordt voorzien van een toegangscontrole en er wordt een alarminstallatie aangelegd. ‘Dat alles legt een gigantische psychische en sociale druk op jezelf, je gezin, je kantoor en je cliënten. Ik heb er slapeloze nachten van gehad, en grote concentratieproblemen. Daar komen nog de enorme kosten voor het kantoor bovenop.’

Het mag eigenlijk een wonder heten dat dergelijke incidenten zich niet vaker voordoen, wil de Utrechtse advocaat maar zeggen. ‘Kantoren zijn ronduit slecht beveiligd. Als je op de bel drukt, wordt iedereen altijd binnen gelaten. Overdag zijn alle kamers en kasten open. Dat hoort een beetje bij de cultuur in de advocatuur.’ Volgens hem ontkomen advocatenkantoren niet aan een strengere beveiliging, maar dat heeft wel een keerzijde. ‘Na mijn bedreiging stond er een tijdlang een sterke vent bij de ingang, die de pasjes controleerde. Dat is natuurlijk ook niet goed voor de beeldvorming.’ De hele affaire heeft de advocaat wel ‘kritischer’ gemaakt. ‘Bij nieuwe cliënten vraag ik van tevoren informatie bij bijvoorbeeld banken of andere

advocaten. Ik wil dus niet alleen de financiële, maar ook de sociale antecedenten inzien.’ Wel kan hij er tegenwoordig ook weer grapjes over maken. ‘Onlangs zei iemand nog: wat ben je afgefallen. Dat kwam omdat ik mijn kogelvrije vest niet meer aanhad.’

DRIE KOGELS

Duidelijk is inmiddels dat alle sectoren binnen de advocatuur vergelijkbare risico’s lopen. De vermoorde Doetinchemse advocaat Machiel Pul deed bijvoorbeeld echtscheidingen. De Utrechtse advocaat houdt zich bezig met bouwrecht. Paul Bovens, wiens kantoor enkele jaren geleden werd opgeblazen, was strafrechtadvocaat. De Amsterdamse advocaat Reinier Oskamp, die een envelop met drie kogels op zijn bureau vond, zat in het faillissementsrecht. In die sector was ook de Dordse advocaat-curator L. Quist werkzaam, die na bedreigingen van een zaak werd gehaald.

Met echt fysiek geweld kreeg de Utrechtse advocaat Bernard Tomlow (onder andere huur- en arbeidszaken) een halfjaar geleden te maken. Bij het verlaten van het kantongerecht in Utrecht werd hij door vier mannen aangevallen ‘die me kapot wilden schoppen’. Hij wist zichzelf te bevrijden, waarbij zijn rugbytrainingen nog goed van pas kwamen. Eenmaal opgevangen in het kantongebouw dicteert hij het verslag van de schoppartij aan z’n secretaresse en doet een dag later aangifte. Naar aanleiding van deze zaak heeft de Utrechtse deken met de president van de Rechtbank Utrecht afspraken gemaakt over beveiliging van advocaten: willen ze bewaking, dan kunnen ze die direct krijgen.

Deze gevallen vormen echter nog maar het topje van de ijsberg. ‘Ik hoor regelmatig akelige geluiden,’ zegt de Eindhovense advocaat Guido Schakenraad en lid van de Algemene Raad. ‘Het lijkt er op dat het fysieke geweld tegen advocaten toeneemt, maar dat het aantal bedreigingen toe-

Foto: Marie Cécile Thijs

Detectiepoort in de Rechtbank Utrecht: voor advocatenkantoren?

AL EERDER

Overigens is het, in tegenstelling tot eerdere berichten, niet de eerste keer dat een advocaat tijdens de beroepsuitoefening is vermoord. Zeventien jaar geleden werd de toen 40-jarige advocaat Bart van Tuijn uit Bergen op Zoom doodgeschoten in het pas geopende kantoor van de maatschap Van Tuijn, Viragh en Nieland. Van Tuijn trad op als curator in een faillissementszaak. De daarop volgende strafzaak tegen de verdachte, een kroegbaas, liep tot aan de Hoge Raad.

Cu lser alligator

Weinig illustreerde ooit opbloei, neergang en het wegvallen van de vertrouwensrelatie tussen advocaat en cliënt beter dan de aanhef van hun correspondentie. Die liep in zulk geval van 'Geachte...' aan het begin, via 'Waarde...' (na een eerste succesje dat werd gevolgd door een verblijf samen dronken in de goot) en 'Beste ...' (op het zenit van de samenwerking) terug naar 'Geachte'. Dat laatste in de afsluitende brieven, waarin de cliënt aansprakelijk stelt en de advocaat verbitterd tegensprekt een fout gemaakt te hebben, verwijst naar Nationale Nederlanden en toezegt de stukken te sturen naar de reptiele collega die alsnog, maar dan op zijn kosten, de lauweren zal oogsten die, door de cliënt onbegrepen, onder handbereik liggen.

Deze clowneske werdegang in het aanspreken maakte meer dan wat ook lezing van zo'n ziekenhuisdossier van een ander altijd tot een uitzonderlijk genoegen, waarvoor ik de meest spoedeisende klussen terzijde legde.

Een van mijn vaste overtuigingen luidt dat anderen geen haar beter zijn dan ikzelf. Nog altijd stemt het mij daarom dankbaar dat mijn patroon destijds speciaal een keer dronken met mij in de goot is gaan liggen, om te oefenen ook dan nog 'U' en 'Geachte...' te blijven zeggen en dicteren. Aldus heb ik twintig van de vijfentwintig jaar praktijkvoering mij schriftelijk tot cliënten gericht onder de aanhef 'Geachte ...' en zei ik onveranderlijk 'U', ook nadat ik aan hun zijde alle denkbare hemelen bestormd had, en goten bezocht. En kwam het tot een breuk – niet ongebruikelijk na hemelbestorming of gootbezoek – dan kon ik met opgeheven hoofd het dossier overdoen aan eerder genoemde reptiele collega's (die, net als ik primair toetsend aan de ontwikkelingsgang in de aanhef der briefwisseling, vaak belden om te informeren wanneer de relatie precies stuk was gelopen; dat konden ze uit de stukken niet op maken).

Alles voorbij! Niemand kan zich onttrekken aan de deformalisering die het verkeer per SMS en e-mail kenmerkt. Een enkeling – al onvoorwaardelijk 'Beste'nd ...' per e-mail – 'Geachte't ...' nog een poosje door, althans indien corresponderend per 'echte brief'. Veel advocatenbriefpapier – met z'n onvermijdelijke balansen, zwaarden, paarden, beffen of een wat abstracter vormgegeven *mission statement* – biedt inderdaad geen passend kader voor de losse toon van het e-verkeer. Eenzelfde persoon schriftelijk te 'Beste'n' en te 'Geachte'n' afhankelijk van het communicatiekanaal wordt echter snel pijnlijk belachelijk. Wijselfijk schikt ook die enkeling weldra voor het mindere euvel van de amicale aanhef, al is het modder op de vlaggenschuit van het kantoor-*stationary*. Achten doet men de cliënt nog slechts bij het aanbieden van de declaratie, waarmee mogelijk en dan meestal niet ten onrechte vooruitgelopen wordt op de vertrouwensbreuk waartoe deze aanleiding zal zijn. Onze beste cliënten stellen ons inmiddels moeiteloos maar niet minder genadeloos aansprakelijk, heel eigentijds beginnend met 'Beste...'

De ontwikkeling staat overigens niet stil. Het volkje dat nu probleemloos 'Beste't' vanaf toetsenbord en mobiele telefoon, zal over tien jaar zelf gruwen van de verdere verbastering die de advocaten schrijfstijl doormaakt. 'Whaha, ja maar mu pa zit te zeike dak van de pc af moe :S duz k moe gaan cu lser twas leuk om je weers ff te sprke kuz muddie' – zo chat mijn kroost met de virtuele vriendenkring. Hoe kan het anders dan dat zij, eenmaal advocaat geworden, het zelfs op briefpapier zullen bestaan te schrijven: 'Kontving je briefie maar moet ff nadenken; klaat horen cu lser'.

EERSTE PEILING

De elektronische nieuwsbrief *Orde van de dag* (voor gratis abonnement: enova@reedbusiness.nl) peilde afgelopen week onder advocaten wat zij dachten van de bedreigingen en eventuele maatregelen daartegen.

'Worden advocaten de laatste jaren vaker bedreigd of daadwerkelijk met geweld geconfronteerd?' 27 van de reagerende advocaten beantwoordde deze vraag met 'ja', 33 van hen zei 'nee'.

'Bent u voldoende beveiligd tegen geweld?' Op deze vraag werd 9 keer 'ja' en 47 maal 'nee' geantwoord.

In de *Orde van de dag* van gisteren, 24 juni, zijn enkele gemotiveerde antwoorden gepubliceerd.

neemt, is bijna zeker.' Schakenraad maakt een vergelijking met huisartsen, die steeds meer te maken hebben gekregen met geweld. 'Het zou opmerkelijk zijn wanneer advocaten niet in die trend meegaan, te meer daar wij midden in polemische situaties werken. Ongeveer één kwart van de tijd besteden advocaten aan particulieren, en juist daar komen veel emotionele situaties voor, denk maar aan familie- en arbeidsrecht.'

Schakenraad kent uit zijn eigen omgeving de nodige incidenten. Een advocaat die een poederbrief kreeg, een advocaat die bij zijn keel werd gegrepen, een lastige cliënt die met behulp van de politie het pand moest worden uitgezet en een advocaat die bewaking kreeg. 'Het grote probleem is dat advocaten hierop niet bedacht zijn. We zijn zo vervuld van ons *officium nobile*, dat we te weinig rekening houden met deze risico's.'

GEWELDSINSTRUCTIES

Of het aantal advocaten dat slachtoffer is van geweld of bedreigingen is toegenomen of niet, kantoren zijn zich intussen wel gaan wapenen tegen mogelijke incidenten. Zo is het kantoor van Schakenraad uitgerust met een camera aan de voordeur en een verhoogde balie, en hebben de medewerkers geweldsinstructies gekregen. Daarin staat onder meer dat de advocaat tijdens een gesprek met een cliënt zo dicht mogelijk bij de deur moet zitten en dat er bijvoorbeeld geen nietmachine op tafel mag staan, want daarmee kan worden geslagen of gegooid. Aparte spreekkamers, die beter kunnen worden beveiligd of gecontroleerd, zijn goede voorzieningen. 'Wij hebben geleerd: voorkomen is moeilijk, maar niets proberen is te gemakkelijk toegeven.'

Ook het kantoor van Els Unger, tevens lid van de Algemene Raad, heeft veiligheidsmaatregelen genomen. 'Niet omdat er zich vervelende incidenten in het pand hebben voorgedaan, wel omdat het vaak voorkomt dat er insluipers in de buurt rondlopen.' Niet alleen op kantoorniveau, ook voor de Algemene Raad zijn veiligheid en bedreigingen een 'aandachtspunt', zegt Unger, maar concreet is daar nog geen inhoud aan gegeven. Met de moord op Machiel Pul komt daar wel verandering in. 'Dit nemen we zeer serieus. We weten echter niet of het aantal incidenten jegens advocaten toeneemt. We hebben slechts een indruk. Daar willen we eerst een reëler beeld van krijgen, en ook incidenten bekijken die niet de pers hebben gehaald.' De Algemene Raad is van plan om met de lokale dekens gesprekken te voeren over bedreigingen, want dáár

VERVOLG OP PAGINA 437 >

Bn bnieuwd hoe je dan aansprakelijk gesteld wordt.

Vingerafdruk opnieuw ter discussie

Amerikaanse advocaat ten onrechte opgepakt voor aanslag Madrid

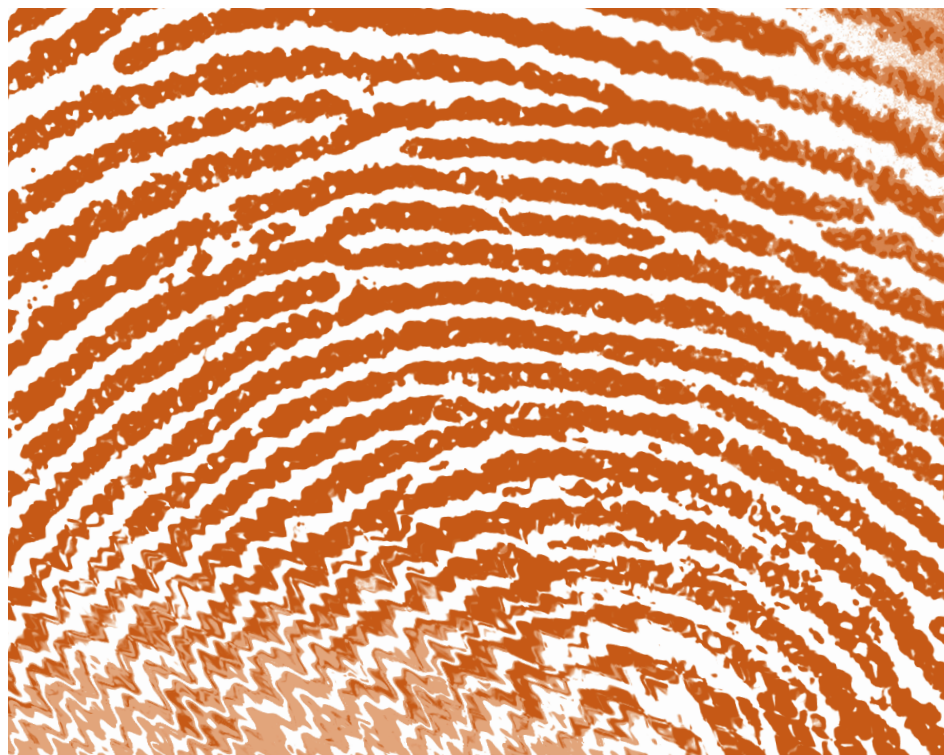
Peter Vermij

Het was niet voor het eerst dat de schijnbaar onaantastbare reputatie van de vingerafdruk begon te wankelen. Maar de internationale strijd tegen het terrorisme heeft een wel bijzonder tot de verbeelding sprekend voorbeeld opgeleverd van wat kan gebeuren als een honderd jaar oude opsporingsmethode dankzij koppeling van gegevensbestanden wereldwijd wordt toegepast: eenieder wiens vingerafdruk in politiecomputers zit, loopt het risico tot verdachte van een misdrijf aan de andere kant van de wereld te worden verklaard.

Een advocaat uit Portland, aan de westkust van de Verenigde Staten, belandde vorige maand in de cel op verdenking van betrokkenheid bij een grote terreuraanslag in Madrid. Bij explosies in enkele treinen kwamen bijna 200 personen om en raakten duizenden gewond. Het kostte enkele weken en de volharding van Spaanse politierechercheurs om de Amerikaanse collega's te overtuigen dat er in hun sporenonderzoek iets ernstig mis was gegaan: de vingerafdruk die de 37-jarige advocaat Brandon Mayfield had gekoppeld aan de plek van het misdrijf behoorde toe aan een ander, ook al was de positieve identificatie bevestigd door maar liefst vijf experts, van wie één zelfs door Mayfields verdediger te hulp was geroepen.

Het Amerikaanse *Federal Bureau of Investigation* (FBI) gaf de schuld aan een 'slechte kopie' van de oorspronkelijk afgenomen vingerafdruk, verspreid door de collega's in Spanje. Maar een inmiddels aangekondigd onderzoek moet uitwijzen of er niet meer aan de hand is, nu vijf experts vijftien overeenkomsten meenden te zien tussen de vingerafdrukken van twee personen die niets met elkaar te maken hadden. Want wat tot nu toe theoretisch gold als een vrijwel perfecte *match*, blijkt in de praktijk te kunnen leiden tot een juridische dwaling.

Het onaangename avontuur van Mayfield begon in Madrid, nabij de plek van de aanslag. De Spaanse politie vond een busje met daarin een plastic zak vol ontstekingsmechanismen. De tas bevatte

een vingerafdruk, waarvan digitale kopieën naar opsporingsinstanties overal ter wereld werden doorgeseind. In de Verenigde Staten werd de vingerafdruk via het *Integrated Automated Fingerprint Identification System* (IAFIS) vergeleken met een landelijke collectie van 47 miljoen oude vingerafdrukken. Daaruit rolden in eerste instantie vijftien mogelijk overeenkomende afdrukken.

Over de redenen waarom uiteindelijk maar één persoon aan nader onderzoek werd onderworpen, bestaat discussie. Volgens het slachtoffer zelf was het omdat hij de enige moslim was. (Mayfield is getrouwd met een Egyptische vrouw en bekeerde zich tot de islam.) Zijn vingerafdruk zat in de FBI-bestanden als gevolg van een inbraak die hij als tiener had gepleegd.

De FBI zegt dat een 'grondige wetenschappelijke analyse' Mayfields vingerafdruk aanwees. Het onderzoek daarna, zegt de dienst, leverde bovendien indirect bewijsmateriaal op. Zo bezocht Mayfield regelmatig een moskee, adverteerde hij in een blad uitgebracht door een man die wordt verdacht van connecties met terroristen en belde zijn vrouw met een islamitisch liefdadigheidsfonds verdacht van eenzelfde soort connecties. Ook had Mayfield ooit, in een voogdijzaak, een man verte-

genwoordigd die later bekende te hebben deelgenomen aan een Al-Quaida-trainingskamp in Afghanistan.

Bij het onderzoek stelde de FBI veel in het werk: op grond van recente anti-terrorisme-wetten werd eerst een 'stieken' sporenonderzoek in het huis van Mayfield gedaan. Later volgde ook nog een gewone huiszoeking. De agenten leken de lat voor bewijsmateriaal daarbij niet al te hoog te leggen: tot de meegenomen bewijsstukken behoorden 'Spaanstalige documenten' – volgens Mayfield het huiswerk van zijn zoon.

Verontrustender is dat de FBI aanvankelijk vasthield aan zijn verdenking ondanks waarschuwingen van Spaanse collega's dat ze er naast zaten. Na de eerste waarschuwing reisde een Amerikaanse rechercheur af naar Madrid, om ter plaatse te concluderen dat de Amerikaanse vingerafdrukanalyse wel degelijk juist was geweest (en dus beter dan de Spaanse).

Pas toen de Spaanse politie enkele weken later bekendmaakte de afdruk te hebben herleid tot een Algerijnse verdachte, werd Mayfield vrijgelaten. Opnieuw reisden twee rechercheurs naar Madrid, ditmaal om betere kopieën te maken. Terug in de

Verenigde Staten concludeerden vier experts, na een diepgaande bestudering van de originele afdruk, dat ze er inderdaad naast hadden gezeten. Enkele dagen later werd de zaak tegen Mayfield door een rechter in Portland nietig verklaard, en bood de FBI aan Mayfield en zijn familie excuses aan.

De grotere vraag is welke gevolgen de affaire zal hebben voor de reputatie van de vingerafdruk in het algemeen. Want als vijf experts, van wie één aangewezen door de verdediging, zich eenstemmig zó ernstig kunnen vergissen, dan is de vraag gerechtvaardigd of zulke vergissingen vaker voorkomen.

Al ruim tien jaar sluimert in de Verenigde Staten een discussie over de vraag of vingerafdruk-analyse wetenschappelijk genoeg is om als identificatiemethode in de rechtszaal te gebruiken. Critici, zoals de advocaat Robert Epstein, menen dat de bewijskracht vooral berust op gewoonte, omdat de

methode nooit grondig, onafhankelijk en systematisch is getest. De vingerafdruk-experts zelf daarentegen vinden dat de methode zich in de praktijk meer dan voldoende bewezen heeft.

Twee jaar geleden ontstond opschudding toen een rechter in Philadelphia de critici voor het eerst gelijk gaf, maar twee maanden later keerde dezelfde rechter om onduidelijke redenen op zijn schreden terug.

Het persbericht dat de FBI naar aanleiding van de Madrid-zaak publiceerde, suggereert dat de dienst begrijpt dat de affaire de controverse rond de vingerafdruk nieuw leven kan inblazen. De speurneuzen leggen de schuld voor de fout bij de 'matige' kwaliteit van de kopie van de afdruk – als om te benadrukken dat er met de kwaliteit van de experts en de methodiek zelf niets mis is. Die verklaring is alleen niet helemaal bevredigend, want juist bij het vergelijken van vingerafdrukken moet worden aangenomen dat niet is beknibbeld op de

kwaliteit van elektronisch verspreide kopieën. Bovendien zouden slechte kopieën eerder moeten leiden tot gemiste identificaties dan tot het met grote stelligheid aanwijzen van onschuldigen.

Om critici van de vingerafdruk wind uit de zeilen te nemen, belooft de FBI zijn eigen procedures nog eens te bezien. Daarbij zullen ook 'nieuwe richtlijnen voor het gebruik van kopieën bij afwezigheid van origineel bewijsmateriaal worden overwogen,' schrijft de FBI voorzichtig.

Bovendien zegt de opsporingsdienst toe een internationale commissie van vingerafdrukexperts te zullen vragen om de analyses in de zaak nogmaals onder de loep te nemen. Want het feit dat vijf experts van onberispelijke signatuur, één ervan optredend voor de verdediging, vijftien overeenkomsten aanweezen in de vingerafdrukken van twee verschillende individuen, zal de komende jaren in menige rechtszaal gretig worden gebruikt.

Chinese doodstrafadvocaten bezoeken Nederland

Han Jahae, voorzitter van de ECBA

In de eerste week van mei bezocht een achttal Chinese doodstrafadvocaten Europa, betaald door de EU. Na een kort congres in Parijs, zwermden ze uit naar respectievelijk Amsterdam, Londen en Parijs. Drie van hen bezochten in Amsterdam het hoofdbureau van politie, het parket, de rechtbank en de Bijlmerbajes. De gasten spraken met vooraanstaande deelnemers aan het Nederlands strafproces, waaronder plaatsvervangend korpschef J. van Riesen, mr. Jan Moors (hoofd rechter-commissaris te Amsterdam), hoofdofficier mr. Leo de Wit (vergezeld door mr. Koos Plooy), mr. Carla Eradus (president van de rechtbank) en unit-directeur C. Blom van Huis van Bewaring Demersluis.

Het programma bestond uit verschillende onderdelen. Zo kregen de gasten een korte inleiding in het Nederlands strafprocesrecht, en bezochten ze de nieuwe cellen op het hoofdbureau van politie in Amsterdam. Het feit dat deze in lichte tinten gekleurde cellen uitgerust waren met kleurentelevisie met daarop ook computergames, leidde tot veel ongeloof. Goede verzorging van arrestanten was belangrijk, maar er zijn ook grenzen, aldus de Chinezen. De Amsterdamse dienders

legden de gasten echter uit dat dit soort voorzieningen in het belang zijn van iedereen: een rustige arrestant is voor zijn verzorgers én zichzelf te prefereren boven een agressieve onruststoker.

Na het bezoek aan de rechter-commissaris ontving hoofdofficier mr. Leo de Wit, vergezeld door mr. Koos Plooy, de gasten op het parket. Zij gaven uitleg over de verhouding tussen het Openbaar Ministerie en de politie. Het was voor de Chinezen moeilijk te bevatten dat de politie niet volstrekt autonoom zijn gang kan gaan, maar wordt aangestuurd door een van de politie onafhankelijke organisatie, welke organisatie weer bemand wordt door magistraten. Ook het feit dat politie, officieren en rechterlijke macht niet als één en dezelfde partij functioneert, was moeilijk te bevatten. Maar het concept van de scheiding der machten intrigeerde de bezoekers in hoge mate. Koos Plooy benadrukte nog eens dat het aspect van mensenrechten in de opsporingen voorop stond en dat transparantie van het proces boven alles gaat.

Bij de afsluitende bespreking gaven de gasten aan buitengewoon onder de indruk te zijn van alle bezoeken die ze hadden afgelegd. Niet alleen hadden ze met eigen ogen een aantal voor hen zeer opmerkelijke zaken gezien, nog meer waren

De delegatie, samen met rechtbankpresident Carla Eradus

ze onder de indruk van het feit dat dergelijke hooggeplaatste personen in het strafproces in Amsterdam zo uitgebreid tijd hadden genomen om met hen van gedachten te wisselen.

De Amsterdamse advocaten waren inmiddels wel zeer hoog in de Chinese achting gestegen: het feit namelijk dat al die belangrijke spelers met hen had willen verkeren, was volgens de delegatie geheel en al te danken aan de status en reputatie van hun Amsterdamse collega's. Pogingen onzerzijds om dat beeld enigszins te relativieren werden met een handgebaar weggewuifd.

In het volgende Advocatenblad volgt een artikel over de omstandigheden waaronder de Chinese advocaten hun werk moesten doen.

De codificering van het advocatengedrag

De strafrechtadvocaat moet een eigen gedragscode krijgen, stelden de hoogleraren Franken en Spronken onlangs (*Advocatenblad* 3, 20 februari). Hoe is het intussen gesteld met andere specialisatieverenigingen? Neemt de codificering overal toe, of valt het mee?

Michel Knapen, journalist

‘W e hebben wel statuten en reglementen, maar geen gedragscode die als zodanig is benoemd’. Mr. R. IJzerman, secretaris van de Nederlandse Vereniging van Advocaten-belastingkundigen geeft een antwoord dat vele bestuurders van specialisatieverenigingen maken op de vraag of zij beschikken over een ‘gedragscode’ die de leden behoren na te leven. Die gedragscode is er niet – zo laten bijvoorbeeld de Vereniging van Milieurecht Advocaten en de Specialisatievereniging Sociaal Zekerheidsrecht-advocaten weten –, er wordt voorzichtig over nagedacht, en een enkele vereniging heeft al een dergelijke code.

Met name de kleinere specialisatieverenigingen zien een eigen gedragscode niet zitten. Voorzitter mr. R. Buysrogge van de Vereniging Advocaten Agrarisch Recht: ‘We bestrijken een klein vakgebied en het is niet de moeite om voor 45 leden een eigen gedragscode op te stellen. Een discussie hierover hebben we eigenlijk nog nooit gevoerd.’ Dat is ook het antwoord van mr. J. Geelkerken, voorzitter van de Vereniging Onteigenings-advocaten (vijftig leden, twintig aspirant-leden). ‘We hebben al een goede sociale controle’, voegt hij er aan toe. En mr. G. Noordam, secretaris van de Nederlandse Vereniging voor Vervoerrecht-advocaten stelt: ‘In onze specialisatie is geen behoefte aan een gedragscode, naast de algemeen geldende gedragsregels.’

Andere verenigingen hebben in de statuten een enkele gedragsregel verwerkt. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Vereniging van Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade (ASP): de leden mogen niet optreden voor schadeverzekeraars, zegt secretaris mr. C. Keuning. ‘Over een gedragscode hebben we geen discussie gevoerd. Daar hebben we ook geen behoefte aan. Het probleem met codes en regels is dat je je er aan moet houden, en dat is niet altijd prettig.’

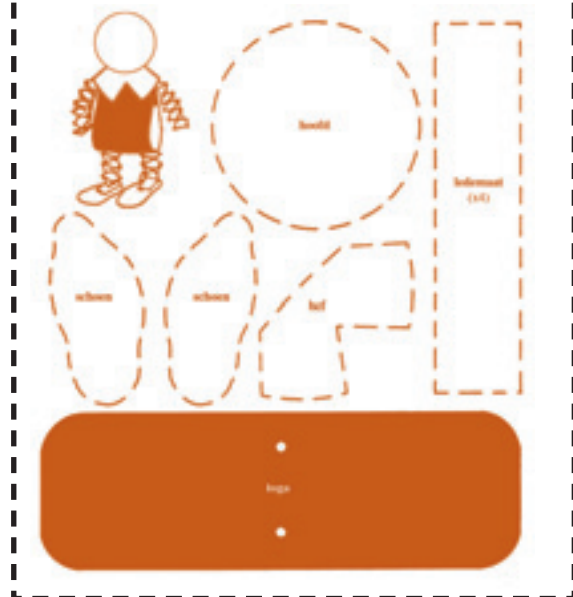
Ook de tak van sport die in een specialisatievereni-

ging wordt beoefend, wordt als reden genoemd om geen aparte code in te voeren. Mr. T. Steenmetser, secretaris van de Vereniging van Huurrechtadvocaten: ‘De discussie over codes speelt bij ons niet zo. Dat is vooral van belang voor de strafpraktijk maar niet in civiele. Wel is de vraag aan de orde geweest of je je mag afficheren als lid van onze vereniging voor commerciële doeleinden. Het bestuur zal dat in elk geval niet ondersteunen. Maar om dat een gedragscode te noemen, gaat te ver.’ Dat laatste is ook de reactie van de Vereniging Informatierecht Advocaten (tachtig leden). Wel een enkele regel, nog geen code. ‘We zijn ermee bezig’, aldus VIRAscretaris mr. L. de Gier. ‘Op onze site staat wie lid kan worden maar we gaan ook aanvullende eisen stellen om zo de kwaliteit te waarborgen. We kunnen bijvoorbeeld gaan bepalen dat ieder lid elk jaar een bepaald aantal studiepunten moet halen.’

Het wordt wat eentonig – maar iets vergelijkbaars geldt ook voor de Vereniging van Bouwrecht-advocaten (350 leden). Voorzitter prof. mr. C. Adriaansens: ‘We hebben alleen statuten, waarin een education permanente-verplichting is opgenomen. Wordt die niet nagekomen, dan is in het uiterste geval roeyement mogelijk. Dat is ook het enige waar we ons als belangenvereniging mee te bemoeien hebben. Onaangepast gedrag als advocaat – specialist of niet – is in de vertrouwde handen van de deken en de Raad van Toezicht van de NOvA.’

KWALITEIT

Toch begint het denken over een eigen gedragscode bij aan aantal specialisatieverenigingen enige vorm te krijgen. ‘Wij hebben nog geen gedragscode, maar een discussie hierover is wel gestart’, zegt mr. C. Claassen, bestuurslid van de Nederlandse Vereniging van Mediation-advocaten. Het huidige bestuur, wat nu een halfjaar in functie is, heeft deze discussie op de agenda gezet. ‘We erkennen de noodzaak daarover van gedachten te wisselen’, reageert Claassen. ‘Wij zitten immers in een bijzondere positie: als we als mediator optreden, zijn de regels van de NOvA niet op ons van toepassing.’ Het statuut voor de raadsman, waarover de Nederlandse Vereniging van strafrechtadvocaten (NVSA) volgens hoogleraren Franken en Spronken maar eens serieus over moet nadenken, heeft de Vereniging van Letselschade-Advocaten (tweehonderd leden) ‘geïnspireerd’, zegt bestuurslid mr. P.R. Wery. ‘We vinden het wenselijk om aandacht te

Illustratie: Dmitry de Bruin

besteden aan kwaliteit maar wel op een andere manier dan de NVSA. De positie van de letselschade-advocaat is immers fundamenteel anders dan die van de strafrechtadvocaat. Relaties met bijvoorbeeld het Openbaar Ministerie zijn voor ons niet aan de orde. Wel van belang is: goed communiceren met de cliënt, zorgen voor een behoorlijke voortgang, de omgang met belangentegenstellingen – in het geval je als LSA-advocaat een gemengde praktijk hebt waarin je voor slachtoffers én schadeverzekeraars kunt optreden –, de eisen die je stelt aan onderzoek naar de identiteit van de opdrachtgever, het beheer van medische gegevens. Dat alles kunnen we regelen in een gedragscode, maar we hebben het nog niet geregeld. Een kwaliteitscommissie denkt nu na over hoe we dit kunnen vormgeven. Overigens denken we meer aan een ‘uitgebouwde’ audit dan aan een gedragscode. Dat doen we in overleg met de Orde.’

De 480 leden van Insolad, de Vereniging Insolventierecht Advocaten, kunnen in september al een bijeenkomst in hun agenda noteren, want dan zal het bestuur de gedragscode presenteren. ‘Daar zijn we dan twee jaar mee bezig geweest’, zegt mr. E. Schmidt-Adank, ambtelijk secretaris van Insolad. ‘De wet biedt op veel punten geen richtlijnen en dan kom je terecht in een mistig gebied. Niemand weet dan hoe je als curator moet handelen’, zo verklaart Schmidt de gedragscode. In februari zijn de eerste concepten al met de leden besproken en daaruit zijn tal van reacties gekomen, die nu in de code worden verwerkt. ‘Het betreffen vooral praktijkregels voor curatoren, *best practises* – maar óók regels waaraan leden zich moeten houden. We moeten nog nagaan hoe we die regels kunnen handhaven en eventueel sanctioneren.’

SPECIFIEKER

De VFAS (Vereniging van Familierecht-Advocaten en -Scheidingsbemiddelaars) en de VIA (Vereniging van Incasso-Advocaten) zijn de onbetwiste winnaars van de code-race. Beide verenigingen beschikken over een gedragscode, de VFAS al sinds de oprichting in 1991 en de VIA sinds 2001.

Secretaris mr. P. Warnaar van de VFAS (650 leden): 'Het was in 1991 nog een volstrekt nieuw fenomeen dat advocaten zich gingen bezighouden met scheidingsbemiddeling. Toentertijd vond men dat daarover een aparte code moest worden afgesproken, bijvoorbeeld over de partijdigheid. Verder opereren we natuurlijk nog steeds binnen de advocatuur, dus we zijn ook gebonden aan de 'gewone' gedragsregels. Die zijn echter onvoldoen-

de toegespitst op de scheidingsbemiddelaars. Onze code is een specificatie hierop. We nemen onszelf heel serieus en willen kritisch naar onszelf kijken, vandaar.' De gedragscode geldt alleen voor de advocaten-scheidingsbemiddelaars binnen de vereniging, die daarmee inmiddels ruim tien jaar ervaring heeft opgedaan. Warnaar: 'We hebben dus ook al tien jaar uitspraken van onze klachtencommissie. We gaan nu kijken of we uit die uitspraken nieuwe normen kunnen halen en daarmee de code kunnen hernieuwen en aanscherpen.' Ook de Vereniging van Incasso-Advocaten heeft moeten constateren dat de 'gewone' gedragsregels van de NOvA niet altijd even geschikt en voldoende zijn voor incasso-advocaten, zegt VIA-voorzitter mr. N. Derks: 'Onze eigen regels zijn specifie-

ker dan die van de Orde. We willen ons als vereniging op een goede manier onderscheiden bij de behandeling van incassozaken.' De VIA-gedragscode telt dertien bepalingen, en stelt bijvoorbeeld regels over termijnen, opdrachtbevestigingen en klachten. Ook de relatie met de gedragsregels van de NOvA wordt geregeld: 'Deze gedragsregels gelden onverkort voor VIA-advocaten en wanneer deze gedragscode regels mocht bevatten, strijdig met de gedragsregels, dan zullen de gedragsregels voorrang hebben', aldus art. 3 van de VIA-gedragscode.

recht & krom

Ewoud Sanders

Hóé je praat, hangt vaak af van met wíé je praat. Met een vriend praat je anders dan met iemand die je niet kent. Met een collega anders dan met je baas. Met een kind anders dan met een volwassene en met een dom iemand anders dan met een slimmerd.

Taalkundigen spreken in dit verband van een *register*. Op het moment dat je je aanpast aan de ander, kies je doorgaans voor een ander taalregister. Er kan daarbij van alles gebeuren: je kunt duidelijker of langzamer gaan praten, formeler of informeler, kortere of langere zinnen maken, ja, zelfs de toonhoogte kan worden aangepast. Zo praten veel mensen hoger tegen baby's en peuters dan tegen grotere kinderen. Daarnaast is het gebruikelijk om je woordenschat aan te passen. Het is onbehagelijk en weinig efficiënt als je tegen een laagopgeleid iemand allerlei moeilijke woorden gebruikt. En een hoger opgeleid iemand zal er aanstoot aan nemen als je te veel simplificeert.

Het is een kunst om goed te kunnen wisselen van register – om goed aan te voelen op welk niveau je het best met iemand kunt praten. De meeste mensen lukt dat vrij aardig, maar er zijn uitschieters naar beneden en naar boven. Naar beneden: de opa die veel te volwassen grapjes maakt met zijn kleinkinderen. Naar boven: de man of vrouw die in staat is met Jan en alleman een praatje te maken, die iedereen op z'n gemak kan stellen.

Ik heb de indruk dat advocaten te weinig oog hebben voor dit deel van hun vak. Terwijl het toch zo belangrijk is.

Een advocaat moet met minstens twee partijen helder kunnen praten: met zijn cliënten (en die komen in vele soorten en maten) en met de rechter. Het wordt het spannendst als je die partijen bij elkaar hebt, zoals tijdens een rechtszitting.

Aangepaste woorden

Vandaag bezocht ik een kort geding in Haarlem. Een Nederlandse man en een vrouw van allochtone afkomst kibbelden over een omgangsregeling voor hun kind en over de verdeling van hun bezittingen. Ik vond het een beetje gênant om er zomaar bij te gaan zitten, maar taalkundig gezien was het interessant.

De rechter sprak eerst alleen met de advocaten. Dit moet grotendeels aan de relatief laagopgeleide cliënten voorbij zijn gegaan. Het ging over producties die ontvangen waren, vorderingen in conventie en reconventie, vervolgonclusies, primaire stellingnames, gegevens die in twee instanties waren overgelegd, over de 'omgeving families' en over 'voorzieningen jegens elkaar'.

De man en de vrouw konden elkaars bloed wel drinken; zij vermeden oogcontact, onderbraken elkaar en hij begon onmiddellijk met zijn hoofd te schudden als zij aan het woord kwam, en vice versa.

Zowel de rechter (een jongeman die door een van de advocaten hardnekkig werd aangesproken als 'heer de voorzieningenrechter') als de advocaten deden hun best om hun cliënten duidelijk te maken waar ze het over hadden. Als zij hen direct aanspraken, zakten zij duidelijk een register. Opeens had de rechter het over 'kissebissen', en de advocaat van de vrouw noemde haar zoon van twaalf een 'jochie'. Te moeilijke vragen van de rechter werden door de advocaten samengevat en één keer vroeg de rechter zelf aan de vrouw, nadat hij had geprobeerd een en ander in 'gewoon Nederlands' samen te vatten: 'Begrijpt u wat ik zeg?' Het was een sympathieke vraag, van een sympathieke man, maar het antwoord was 'nee'. Nee, noch de rechter noch de advocaten gingen die stijlwisselingen erg goed af. Ook tegen de twistende echtelieden bleven zij hun zinnen doorspekken met juridische termen, alsof het magneten waren waar zij telkens naartoe werden getrokken. Met name de vrouw verliet enigszins verwilderd de zaal. Zonder twijfel zou haar advocaat haar in de wachtkamer nog eens proberen uit te leggen wat de 'heer de voorzieningenrechter' nu allemaal had besloten.

Merendeel eendaagse mediations geslaagd

Een proef in Utrecht met eendaagse mediation in grote handelszaken is succesvol verlopen. In een proefperiode van ruim een jaar zijn veertien van de zeventien – door de rechter voorgeschreven – eendaagse mediations geslaagd. Dat blijkt uit een evaluatie, uitgevoerd in opdracht van het projectbureau ‘Mediation naast rechtspraak’. In alle gevallen ging het om commerciële conflicten waarbij grote bedrijven betrokken waren. De onderwerpen van de geschillen varieerden van bijvoorbeeld een geschil over een concurrentiebeding, een huurkwestie, een overeenkomst van geldlening tot het einde van een samenwerking. Twaalf zaken zijn in kort geding verwezen en vijf in een reguliere handelszitting. De financiële

belangen in deze zaken lagen stuk voor stuk boven de € 50.000.

In veertien van de zeventien gevallen waren de advocaten of gemachtigden van beide partijen bij de mediationbijeenkomst aanwezig. Het blijkt dat de aanwezigheid van advocaten geen invloed heeft op het proces, in die zin dat de slagskans met of zonder advocaten dezelfde is. Wel wordt de aanwezigheid van de advocaten in het merendeel van de gevallen door de mediator als positief ervaren voor het verloop van de procedure, terwijl de mediator ook de invloed van de advocaat op de uitkomst van de mediation positief inschat.

Partijen zijn over het algemeen tevreden over de duur en het verloop van de mediation en ook over

de persoon (zorgvuldigheid, onpartijdigheid, deskundigheid) van de mediator. Over de uitkomst van de mediation is ongeveer 30% niet tevreden, 20% neutraal en 45% tevreden tot zeer tevreden. De mening van de advocaten en/of gemachtigden verschilt niet veel van die van partijen, zij het dat 58% van hen tevreden tot zeer tevreden is over de uitkomst van de mediation. Een vraag is of deze percentages bij een vonnis van de rechter anders liggen, maar hierover is geen onderzoek voorhanden.

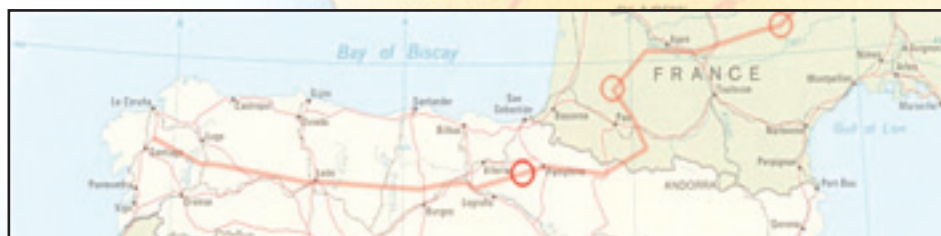
Onlangs heeft minister Donner een brief ingediend bij de Tweede Kamer waarin hij voorstelt om de doorverwijzing door rechters aan mediators in elke zaak te laten geschieden.

Onderweg naar Santiago (III)

Advocaat Huub van Stiphout wandelt naar Santiago de Compostela in Spanje, en seint daarover korte berichten door.

De burgemeester van Larrasoiana, tevens beheerder van de plaatselijke pelgrimherberg, is een praktisch man. Voordat we in de herberg, het voormalige gemeentehuis, worden toegelaten moeten eerst de *botas* ontdaan worden van het slijk dat daar in de voorafgaande dagen aan bleef hangen. De neiging tot tegenspraak, ons advocaten eigen, wordt door vermoeidheid en taalproblemen onderdrukt en dus zit ik weldra, samen met een Braziliaanse chirurg uit Racife en een Spaanse sinaasappelboer uit Valencia, mijn schoenen te poetsen.

En dan worden we toegelaten tot de kamer van de burgemeester, waar zich de ceremonie van de inschrijving voltrekt; belangrijk onderdeel daarbij is het afstempelen van onze ‘Credential de Peregrino’, die in Santiago aanspraak geeft op de felbegeerde ‘Compostela’, het ultieme bewijs van het voltooien van de tocht. We worden zowaar fanatiek in het binnenhalen van fraaie stempels. Omdat er ook in Frankrijk gestempeld is, is de vierde, voorlaatste pagina al bijna vol – en we moeten heel Spanje nog door. De burgemeester zal het worst wezen; met

overgave plaatst hij de stempel en voorziet die van datum en handtekening.

De onderlinge betrokkenheid van *pelegrino's* is groot; gelijksoortige genoegens (bezoeken van fraaie kerken, het ervaren van de natuur op z'n mooist, lekker eten) en ongenoegens (blaren en ander fysiek ongemak, snurkers op de gemeenschappelijke slaapzaal) dragen daaraan bij. Bij vertrek 's morgens wensen we elkaar ‘buen camino’.

Onderweg peins ik soms even over de onderlinge betrokkenheid van ons, advocaten, de confraterniteit. Ik ben van opvatting dat die, althans in zakelijke contacten, verworpen is tot een holle frase en dat is toch wel jammer. Wordt er in de beroepsop-

leiding wel aandacht aan besteed? Het is niet te merken. Misschien zou de Algemene Raad iets kunnen doen aan het slinken van de confraterniteit. Wellicht ware het daarom verstandig – mede om de toenemende stress onder jonge advocaten tegen te gaan – om het maken van de voettocht naar Santiago door advocaten te stimuleren en, in het kader van de permanente opleiding, studiepunten toe te kennen voor het voltooien daarvan. Een kopie van de Compostela zou dan aan het bureau van de Orde moeten worden toegezonden.

Zo meent uw, thans nog even niet dienstwillige, confrère.

AGENDA

De Rekenende Rechter

In procedures worden partijen en rechters vaker en steeds indringender geconfronteerd met kwantitatieve methoden. Kunnen kansberekeningen bij strafrechtelijke veroor-

deling behulpzaam zijn? Hoe kwantificeert de civiele rechter goede en kwade kansen als arbeidsvermogensschade berekend wordt? Begrijpt de rechter eigenlijk wel wat de beper-

kingen zijn van statistisch bewijs? Hoe brengt de deskundige zijn verhaal effectief over? Over deze en verwante vragen gaat De Rekenende Rechter, een studiedag die op 3 sep-

tember 2004 aan de Universiteit van Tilburg gehouden zal worden. Meer informatie op www.uvt.nl/rechten/pao/congressen/iudex/info.html

Magistrale OVERWEGINGEN

Voor deze rubriek roept de redactie de lezer op passages uit rechterlijke uitspraken in te sturen die bloemrijk, vlammend, belerend, misschien wel tenenkrommend maar vooral geestig zijn. Het maakt niet uit wat, als de lezer maar verrast wordt, zich afvraagt of het werkelijk klopt wat er staat en met een lach op het gezicht de rubriek uitleest. Deze inzendingen publiceren we, zodat anderen net als u plezier aan de uitspraken beleven. In het colofon vindt u het (e-mail)adres waar u uw vondst heen kunt sturen. Een luchtige greep uit de ingezonden uitspraken:

VLIET, VLIET, GEVLOGEN

Gerecht van Eerste Aanleg van de Nederlandse Antillen, 12 maart 2003, nr. 58.03 KG.

Uitspraak over het belang van de eiser voor het verkrijgen van een ticket van de Antillen naar Nederland. De dag na de laatste zitting is de eiser letterlijk en figuurlijk gevlogen en wordt de zaak voortgezet behandeld:

‘1.(...) Waarom heeft Chirino dan niet eerder gebruikgemaakt van de mogelijkheid om (geld te lenen, een nieuw ticket te kopen en

naar Nederland te vliegen? Waarom is hij, zonder zelfs maar zijn gemachtigde iets te zeggen, als een dief in de nacht vertrokken? En waarom met een enorme omweg, via Jamaica en New York, en niet direct, naar Nederland (met alle extra kosten van dien)?

2. Wat er van dit alles ook zij: Chirino heeft zichzelf door zijn handelwijze in de nesten gewerkt. Hij heeft de, aanvankelijk aanwezige, spoedeisendheid van zijn, toen nog bestaande, belang in rook doen vervliegen. Hij heeft er thans zelfs geen belang meer bij om een geldig vliegticket naar Nederland te krijgen, omdat hij daar inmiddels al is.

3.(...) In eenvoudige taal samengevat: Chirino heeft het winnende doelpunt gescoord, doch als gevolg van een in zijn eigen ogen wellicht fraaie schijnbeweging, in eigen doel. En dan verlies je, net als een voetbalwedstrijd, ook een kort geding.

TWEE HEMELS EN ANDRÉ KUIPERS

Ingezonden door mevrouw Haasdijk. Een niet op schrift gestelde, maar wel erg geestige uitspraak van een kantonrechter ter gelegenheid

van de mondelinge behandeling van een ontbindingsverzoek. Deze vond 28 april jl. plaats. De werkgever, voor wie de heer Haasdijk optrad, verzocht ontbinding om bedrijfseconomische redenen onder toekenning van een vergoeding conform het Sociaal Plan. De werknemer verzocht om een vergoeding conform de kantonrechtformule onder toepassing van correctiefactor 3. De kantonrechter verzuchtte: ‘Voordat ik aan toepassing van correctiefactor 3 toekom, moeten eerst twee hemels en André Kuipers naar beneden vallen’ (en kende bij beschikking de aangeboden vergoeding conform het Sociaal Plan toe).

Twijfels over de geurproef door honden

Jaarlijks worden er in Nederland 1500 geuridentificatieproeven uitgevoerd, waarvan het resultaat in de helft van de gevallen belastend is voor de verdachte. Advocaten weten niet hoe de proef wordt uitgevoerd en wat de zwakke punten ervan zijn; daarom vragen ze zelden om contra-expertise. Over deze materie schreven Frijters, methodoloog

inzake geur- en smaakperceptie, en advocaat Boksem een stuk in het *Nederlands Juristenblad* van 2 april jl. Dit artikel licht de geurproef toe in het kader van een analyse van de ‘Deventer Moordzaak’. Dr. J.E.R. Frijters schreef daarnaast een stuk voor advocaten in het bijzonder, dat nog gedetailleerder beschrijft hoe de geuridentificatieproef in

zijn werk gaat en wat de mogelijkheden zijn voor raadslieden om zo nodig iets tegen het resultaat ervan te ondernemen. Dit stuk is gratis te verkrijgen op het internetadres:

www.advocatenorde.nl/geurproef.

AGENDA

‘Nieuwe uitdagingen voor politie en justitie’

Het BeNeLux-Universitair Centrum (B.U.C.) onderzoekt met haar leerstoel Politiewetenschappen ontwikkelingen op het gebied van politie en samenleving, opsporing, justitie, in openbaar bestuur en toezicht. Voorzitter van de leerstoel is mr. F. Korthals

Altes, minister van Staat en oud-minister van Justitie. Door deze leerstoel wordt er op woensdag 15 september 2004, 19.00 -21.00 uur, een mini-symposium georganiseerd (in Perscentrum Nieuwspoor, Den Haag) over nieuwe uitdagingen voor politie

en justitie, de noodzaak van samenwerking en aanvullende scholing in de context van Benelux-Europa. Sprekers onder anderen: F. Korthals Altes, D. Steenhuis, procureur-generaal, J. Wiarda, hoofdcommissaris van politie en W. Bruggeman, voormalig plv.

directeur Europol. Inlichtingen: 073-52 20 005, fax: 073-52 21 000, e-mail: buc@tref.nl

ORDENIEUWS

Jaarverslag 2003 Curatorium Beroepsopleiding

Bij de invoering van de wettelijke regeling van de Beroepsopleiding werd krachtens art. 9d Advocatenwet een Curatorium ingesteld. Dit houdt toezicht op de Beroepsopleiding en fungeert tevens als college waarbij stagiaires in beroep kunnen komen tegen beslissingen die in het kader van de Beroepsopleiding te hunnen aanzien genomen zijn. Ingevolge de Advocatenwet dient het Curatorium jaarlijks verslag uit te brengen aan de minister van Justitie. In het onlangs uitgebrachte Jaarverslag wordt uitgebreid op de taken van het Curatorium ingegaan en worden de behandelde beroepschriften besproken. Een exemplaar kunt u schriftelijk opvragen bij mevrouw E. Bloemen, Bureau van de Orde, afdeling Opleiding, e-mailadres: e.bloemen@advocatenorde.nl

Aanpassing Besluit aanmerken als opleiding

Art. 7.2 Besluit aanmerken als opleiding (*Vademecum*, deel Wet- & Regeling, p. 410-416) is gewijzigd in verband met een nieuwe berekeningsmethode van studiepunten. Per 1 juli 2004 aanstaande luidt de tekst als volgt: 'Het volgen in Nederland van – al dan niet postdoctoraal – onderwijs aan een universiteit dan wel de Open Universiteit waarop de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek betrekking heeft, wordt gewaardeerd met twee opleidingspunten per behaald studiepunt oude stijl (= 40 uur) en met één opleidingspunt per behaald studiepunt nieuwe stijl (= 28 uur - ECTS), indien het de praktijkuitoefening en praktijkvoering van advocaten ten goede komt.'

Pilot BFT bij advocatenkantoren

Het Bureau Financieel Toezicht (BFT), toezichthouder op grond van de Wet Identificatie bij Dienstverlening (WID) en de Wet melding ongebruikelijke transacties (MOT), is in het kader van een pilotproject voornemens om in het najaar grote kantoren te bezoeken en in de maanden juni en juli een begin te maken met een pilot bij middelgrote kantoren. Dergelijke pilots hebben al plaatsgevonden bij belastingadviseurs, accountants en notarissen. De pilot houdt in dat het BFT zal kijken naar door kantoren ontwikkelde procedures en producten om de WID en de MOT te implementeren binnen het kantoor. Verder stelt het BFT de door hen zelf ontwikkelde 'conceptwerkprogramma's' en witwasvoorbeelden beschikbaar aan kantoren. Doel van het project is dat de kantoren zich bewust worden van zaken die onder de WID en de MOT vallen. Advocaten vallen sinds 1 juni 2003 onder de werking van de twee wetten. Een vertegenwoordiging van de Orde is in gesprek met het BFT om het toezicht vorm te geven op een wijze die voor beide partijen als werkbaar kan worden ervaren.

Russische advocaten lastiggevallen

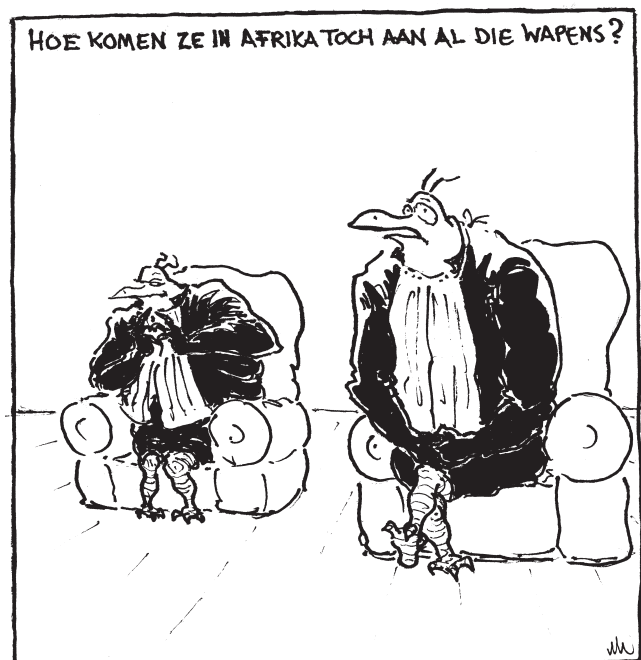
Olga Georgievna Artyukhova en Evgeny Baru, advocaten van respectievelijk Boris Khodorkovskiy en Platon Lebedev (beiden voormalig bestuurders van het Russische olieconcern Yukos) lopen het risico van het tableau te worden geschrapt. Op 11 november 2003 had Artyukhova een afspraak met Khodorkovskiy in het Matrosskaya Tishina huis van bewaring in Moskou. Na afloop van hun ontmoeting werd Artyukhova benaderd door een medewerker van het huis van bewaring die een van haar dossiermappen van haar af nam en de inhoud ervan begon te lezen.

Toen Artyukhova hiertegen protesteerde, riep de medewerker versterking in en nam hij de eigendommen van de advocaat in beslag. Na tien minuten kreeg zij al haar papieren terug, met uitzondering van twee documenten die met de verdediging van Khodorkovskiy te maken hadden. Naar verluidt zijn deze documenten naar de pers doorgespeeld, waardoor de verdedigingsstrategie van de ex-Yukos topman openbaar gemaakt is.

Op 17 november diende Artyukhova naar aanleiding van deze gebeurtenissen een klacht in bij het ministerie van Justitie. Op 22 december verzocht de minister van Justitie de Moskouse Orde van Advocaten om Artyukhova's bevoegdheid een rechtspraktijk uit te oefenen in te trekken, omdat zij 'de eer en waardigheid van een advocaat in diskrediet had gebracht'. De Moskouse Orde weigerde dit en op 17 maart heeft de minister van Justitie het Moskouse hof van het Presensky-district gevraagd Artyukhova van het tableau te schrappen.

Ook van Lebedev zijn documenten die op zijn verdediging betrekking hebben in beslag genomen. De mensenrechtenorganisatie *International Commission of Jurists* heeft een brief geschreven aan minister Poetin om aan te geven dat internationale rechtsbeginselen geschonden zijn. Er is mogelijkheid deze actie te ondersteunen.

Voor meer informatie over deze actie en over de Stichting Advocaten voor Advocaten kunt u contact opnemen met de secretaris Mr Mirjam Siesling, p/a Janskerkhof 16, 3512 BM Utrecht, tel.: 030-253 71 21, fax: 030-253 70 28, M.Siesling@law.uu.nl Rekeningnummers: ABN 489.938.655, Postbank 433.83.27.

worden deze signalen doorgaans als eerste gemeld. In de loop van het najaar moet dat beeld rond zijn, is de verwachting.

‘Wat de Orde nu gaat doen, is veel te weinig’, reageert Bernard Tomlow. ‘Al veel eerder had het WODC de omvang en de aard van geweld en bedreigingen tegen advocaten moeten onderzoeken. De Orde had daartoe het initiatief moeten nemen. Verder moet de Orde niet alleen met de lokale dekens gaan praten, die horen lang niet alle verhalen. Ik ken gevallen van kantoren die worden besmeurd, maar dat wordt lang niet altijd aan de deken gemeld. De Orde moet advocaten zélf gaan enquêteren.’

Vervolgens moet ook de relatie tussen de advocaat en zijn cliënt worden gedefinieerd, zegt Tomlow. Dat is hard nodig, nu het probleem van de bedreigingen steeds dieper zit. ‘Ik constateer een nieuw soort geweld. Allerlei functionarissen worden in hun werk aangevallen, zij worden geïdentificeerd met hun organisatie. De vanzelfsprekende afstand tussen functionaris en klant is weggevallen. Door het verlies aan reflectie en moraliteit

hebben mensen geen bescherming meer, dat moet nu komen vanuit sancties.’

DILEMMA

Dat advocatenkantoren zelf zijn gaan nadenken over de beveiliging van hun pand en de mensen, heeft ook A.D. Doornbos, werkzaam bij Van der Graaf Beveiligingstechniek in Groningen gemerkt. Advocaten nemen contact op met het beveiligingsbedrijf, niet alleen na een incident maar ook preventief, zegt hij. Doornbos erkent het dilemma waar advocatenkantoren voor staan: de openheid en de toegankelijkheid, ook voor nieuwe cliënten die vrij moeten kunnen binnenlopen, staat op gespannen voet met de veiligheid en een al te strikte controle aan de voordeur. ‘Daarom onderzoeken we altijd de bouwkundige aspecten van het pand maar ook de organisatorische. Camera’s, die registreren wie er aan de deur staat, kunnen mensen met kwade bedoelingen wel enigszins buiten houden, maar kunnen niet ieder incident voorkomen. Ook de indringers worden steeds creatiever.’

Steekwapens zijn al helemaal moeilijk tegen te houden. ‘Technisch is natuurlijk veel mogelijk,’ zegt Doornbos. ‘Op luchthavens vinden we controlepoortjes heel normaal. Maar van een advocatenkantoor wil je geen gevangenis maken. Bovendien, op elk bureau ligt wel een schaar. Dat is bijna niet buiten de deur te houden.’ De kantoren die Doornbos inmiddels heeft geadviseerd, hebben andere maatregelen getroffen. ‘Dan moet je denken aan alarmknoppen die kunnen worden ingedrukt als er zich een panieksituatie voordoet. Of een “sluis” in het kantoor, met een extra deur, waar in een tussenruimte een verificatie van de bezoeker kan worden uitgevoerd.’

Welke technische voorzieningen er ook kunnen worden getroffen, de verantwoordelijk berust voor een groot deel ook bij de werkgever. Niet voor niets wijst Guido Schakenraad op bestaande wetgeving: art. 7:658 van het Burgerlijk Wetboek moet medewerkers beschermen tegen gevaar en art. 3 van de Arbwet stelt dat er risico-instructies en -evaluaties moeten zijn. ‘Daar moet serieus naar worden gekeken. Maar ja, advocaten zijn liever bevlogen dan bezorgd.’

(advertentie)

**NEDERLANDSE
ORDE VAN
ADVOCATEN**

Ordevergadering

Pleidooi voor professionals

RESERVEER ALVAST ORDEVERGADERING
7 OKTOBER 2004 - 10.30 UUR DORDRECHT

Hoe professioneel is de advocatuur eigenlijk in vergelijking met andere beroeps groepen? Wat zijn de voordelen of juist de bedreigingen van verdergaande professionalisering? Betekent professionalisering per definitie kwaliteitsverbetering? Dit is het centrale thema van deze Ordevergadering. Naast de traditionele dekenrede omvat het programma 6 thematische sessies, waarbij diverse niveaus en voorbeelden van professionalisering aan bod komen. De presentatie van de dag is in handen van bekende professionals op hun eigen terrein.

Foto uit: van Dale Groot Woordenboek Engels-Nederlands, 3e druk 1998

Vrezen voor vrees voor verduistering?

A.P. van Oosten
advocaat te Rotterdam

Voor bepaalde vormen van conservatoir beslag moet worden gesteld dat er sprake is van gegronde vrees voor verduistering. Maar rechters nemen ter motivering hiervan vaak met een standaardformulering genoegen. Wat is de ratio van het vereiste en betekent het in de praktijk nog iets? Volgens A.P. van Oosten biedt het beslagrecht voldoende waarborgen tegen lichtvaardig beslag en kan het aanvullend vereiste van de verduisteringsvrees het best worden afgeschaft.

Iedere jurist herinnert zich uit de collegebanken en studieboeken dat bepaalde vormen van conservatoir beslag gegronde vrees voor verduistering vereisen. De student dient de desbetreffende wettelijke bepalingen zorgvuldig te bestuderen, al was het maar omdat dit (aanvullende) vereiste in een vrij willekeurig aantal gevallen lijkt te gelden.¹ Aan de geschiedenis en verdere achtergrond wordt tijdens de studie weinig aandacht besteed. Het beslag- en executierecht is immers al moeilijk genoeg en, zoals Stein terecht heeft opgemerkt,² bestudering daarvan heeft veel weg van de studie van een spoorboekje: buitengewoon vervelend en absoluut niet interessant.

Dat wordt anders zodra men in de praktijk met het beslag- en executierecht in aanraking komt. Dan blijkt het juist dit rechtsgebied te zijn dat vaak spannende momenten oplevert. Bij het leggen van beslag lijkt elke minuut te tellen en een eventuele fout wordt al snel met nietigheid bestraft. Menig stagiair wordt echter niet zelden door zijn patroon teruggestuurd met het concept-verzoekschrift wegens het ontbreken van een alinea omtrent de vereiste vrees voor verduistering. Even zo vaak stelt de stagiair de vraag op welke wijze aan die vrees – bij gebrek aan concrete feiten en omstandigheden – uitdrukking moet worden gegeven. De lacune wordt dan opgevuld met een standaardformulering, omdat gegronde vrees nu eenmaal slechts in uitzonderingsgevallen aanwezig is.

De beschikkende voorzieningenrechter is met een dergelijke standaardformulering doorgaans tevreden. Daarnaast blijkt echter

ook dat in een enkel geval verlop wordt verleend terwijl in het verzoekschrift aan de gegronde vrees – per abuis – geen woord werd gewijd. Of men daaruit af mag leiden dat de rechterlijke macht daaraan minder waarde hecht, is daarmee uiteraard niet gezegd, maar het is niet onaannemelijk dat ook een voorzieningenrechter onderkent dat het belang aanzienlijk is afgenomen, voorzover al aanwezig. Bovendien, in welke mate men feiten en omstandigheden dient te stellen, zal van voorzieningenrechter tot voorzieningenrechter verschillen.³

Tijdens de studie en in de praktijk wordt weinig aandacht besteed aan de ratio van de ‘gegronde vrees voor verduistering’. Wat is nu die ratio en heeft de bepaling in het huidige (internationale) rechtsverkeer nog wel praktische betekenis? Of is het tot een dode letter verworden die doorgaans met een standaardformulering wordt afgedaan? Dient gevreesd te worden voor de vrees voor verduistering of moet als het ware de vrees voor verduistering vrezen voor haar bestaan?

MIDDELEN TOT BEWARING VAN RECHT

Het conservatoir beslagrecht is geregeld in de artikelen 700-770c van Titel 4 (‘Van middelen tot bewaring van zijn recht’) van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Volgens art. 700 lid 2 beslist de voorzieningenrechter na summier onderzoek of het verlop wordt verleend. In de navolgende gevallen dient de crediteur te stellen en zonodig aan te tonen dat er een gegronde vrees voor verduistering bestaat. Dit betreft de gevallen van conservatoir beslag:

- ▶ onder de schuldenaar zelf (roerende zaken die geen registergoederen zijn en rechten aan toonder of order, art. 711);
- ▶ op aandelen op naam en effecten op naam die geen aandelen zijn (art. 714);
- ▶ op onroerende zaken (art. 725); en
- ▶ op goederen van de (huwelijks)gemeenschap (maritaal beslag, art. 768).

Gegronde vrees voor verduistering speelt daarentegen geen rol bij conservatoir beslag:

- ▶ onder derden (art. 718);
- ▶ onder de crediteur zelf (art. 724);
- ▶ op schepen en luchtvaartuigen (art. 728 en 729d);
- ▶ tot afgifte van zaken en levering van goederen (art. 734); en
- ▶ tegen schuldenaren zonder bekende woonplaats in Nederland (vreemdelingenbeslag, art. 765).

Het navolgende is merendeels beperkt tot een vergelijking van beslag op onroerende zaken enerzijds en beslag onder derden

Menig stagiair wordt door zijn patroon teruggestuurd omdat in het concept-verzoekschrift een alinea ontbreekt over de vrees voor verduistering

anderzijds. Deze twee vormen worden in de praktijk vaak toegepast en lijken voor de onderhavige discussie elkaars uitersten.

GESCHIEDENIS

Het fundament van het Nederlands conservatoir beslagrecht werd gelegd in 1838 bij de invoering van het Nederlands Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering.⁴ Ten aanzien van derdenbeslag merkt Broekveldt op dat het derdenbeslag reeds toen, zowel in zijn executoriale als in conservatoire gedaante, in essentie zijn tot op de dag van vandaag bestaande vorm heeft gekregen.⁵ Een regeling ter zake van conservatoir beslag op onroerende zaken werd in 1838 niet opgenomen, ondanks voornemens daartoe. Een eerdere wet uit 1828,⁶ waarin de eerste afdeling was gewijd aan een regeling van het verzet tegen de verkoop van de onroerende goederen van een veroordeelde schuldenaar, werd nimmer ingevoerd.⁷ Een conservatoir beslag op onroerend goed werd in die wet geldend geacht in de gevallen waarin de crediteur reeds een vonnis tegen zijn debiteur had. Daarin kwam 60 jaar later, bij de inwerkingtreding van de 'Lex Hartogh' van 1896⁸ verandering. Naast de invoering van het conservatoir beslag onder de schuldeiser zelf en maritaal beslag, werd ook conservatoir beslag (zonder executoriale titel) op onroerend goed mogelijk.

De Lex Hartogh bracht nog een andere belangrijke wijziging: niet langer was vereist dat de crediteur aantoonde dat zijn debiteur had aangevangen zijn goederen te verduisteren, doch werd aantonen van de 'gegronde vrees' voldoende⁹. Art. 105 van de Lex Hartogh luidt: "In artikel 727 worden de woorden: "dat zijn schuldenaar heeft aangevangen met het verduisteren van zijne roerende goederen" vervangen door de woorden: "dat er gegronde vrees bestaat voor verduistering door den schuldenaar van diens roerende of onroerende goederen".¹⁰

Het desbetreffende vereiste werd aldus versoepeld. De verruiming van de mogelijkheden tot het leggen van conservatoir beslag en de versoepeling van de daaraan te stellen eisen, is een logisch uitvloeisel van één van de hoofddoelen van de Lex Hartogh, te weten de 'uitbreiding der middelen tot

bewaring van ieders rechten'.¹¹

Uit vorengaand summier overzicht blijkt dat de basis voor het huidige conservatoir beslagrecht, voorzover in dit verband relevant, dateert uit 1838 en 1896.¹² Het behoeft weinig betoog dat het maatschappelijk en handelsverkeer, en daarmee ook het rechtsverkeer, sedertdien qua aard en omvang aanzienlijk gewijzigd zijn. Alleen al de moderne communicatiemiddelen en transportmogelijkheden hebben een ingrijpende invloed gehad op het (internationale) rechtsverkeer.

DE VREES NADER BESCHOUWD

Wat is nu eigenlijk gegronde vrees voor verduistering? Bezien wij de bepaling vanuit een louter tekstueel perspectief, dan geldt het volgende. Volgens de Van Dale is de betekenis van 'verduisteren' onder meer het wederrechtelijk aan zijn bestemming onttrekken, of – nog duidelijker – stelen, wegnemen, nemen of – en dan bestaat er al helemaal geen twijfel meer – verdonkeremen c.q. achteroverdrukken. 'Verduistering' kent als synoniem 'fraude, bedrog of malversatie'. Gegronnd moet worden opgevat als gefundeerd, legitiem, terwijl vrees als angst wordt omschreven. Kortom, een louter tekstuele ontleding brengt mee dat aangetoond moet worden dat er sprake is van een gefundeerde angst dat fraude wordt gepleegd. Een verband met het strafrecht lijkt gegeven.

Uit rechtspraak en literatuur blijkt evenwel dat een dergelijke uitleg nu juist niet wordt beoogd met het vereiste van gegronde vrees voor verduistering. Daaruit blijkt immers dat de gestelde eis met het strafrechtelijke begrip 'verduistering' uit de art. 321-325 Wetboek van Strafrecht niets uitstaande heeft.^{13, 14} Dat verduistering niet beschuldigend is bedoeld, volgt ook uit de omstandigheid dat 'kwade trouw' van de debiteur in de wet nergens is vereist. Ook de rechtspraak laat hierover geen twijfel bestaan.¹⁵ Het is echter nog maar de vraag of Hartogh het zo wel heeft bedoeld; in zijn Memorie van Toelichting wees hij er immers juist nadrukkelijk op dat kwade trouw van de debiteur moest zijn aangetoond alvorens conservatoir beslag op onroerend goed was toegelaten.¹⁶

P.A. Stein geeft aan dat het bij gegronde

vrees voor verduistering gaat om 'de verwachting dat de debiteur zijn goederen aan het verhaal van zijn crediteuren zal onttrekken'.¹⁷ Maar wat dient dan onder 'onttrekken' te worden verstaan? Immers, als een debiteur doende is een onroerende zaak te verkopen, is er dan sprake van onttrekking als daarvoor een reële koopsom is bedongen en betaald? De koopsom treedt immers in beginsel voor het goed in de plaats. Is er dan sprake van verduistering als de debiteur het geld niet op een bankrekening stort, maar (tijdelijk) onder zijn hoofdkussen bewaart? Of is dat het geval wanneer men de koopsom – al dan niet tijdelijk – op een buitenlandse bankrekening 'parkeert'? Het hoeft uiteraard niet. Daar kunnen immers zeer legitieme argumenten voor bestaan die met (wederrechtelijke) onttrekking niets uitstaande hebben.

Onder verwijzing naar de arresten Fox/Dominium¹⁸ en Vastgoed/Staat¹⁹ geeft Broekveldt²⁰ de kern aan waar het bij gegronde vrees voor verduistering om gaat: 'het later kunnen vinden van verhaal bij de schuldenaar zal mogelijk illusoir blijken te

zijn, wanneer de schuldeiser niet voordien zijn verhaalsrecht door het leggen van conservatoir beslag heeft veiliggesteld'. Deze omschrijving lijkt mij zonder meer juist, daarbij evenwel direct constaterend dat dit geen verklaring biedt voor de vraag waarom de eis wel wordt gesteld bij beslag op onroerende zaken doch niet bij beslag onder derden. Onduidelijk blijft wat nu de meerwaarde van de bepaling is en wat zij beoogt te bereiken.

Broekveldt²¹ stelt voorts dat de eis een (verdere) waarborg vormt dat niet overhaast en op lichtvaardige gronden de goederen van iemand in beslag worden genomen. Het staat immers nog niet in rechte vast dat de schuldeiser een deugdelijk vorderingsrecht heeft. De kern zit hem aldus in het niet overhaast en op lichtvaardige gronden toegelaten zijn om beslag te leggen. Deze verdere waarborg beperkt zich dan evenwel tot de 'goederen' van de debiteur; vorderingen op derden vallen daar niet onder. Moet men daaruit afleiden dat hieromtrent geen verdere waarborgen noodzakelijk zijn? En waarom zouden de 'goederen' van de debiteur extra

De basis van het huidige conservatoir beslagrecht ligt in de negentiende eeuw, maar sindsdien is het maatschappelijk en handelsverkeer, en daarmee ook het rechtsverkeer, aanzienlijk gewijzigd

bescherming verdienen en wordt die extra bescherming niet noodzakelijk geacht bij (opeisbare) vorderingen van de debiteur op de derde? De blokkering van de betalingsverplichtingen door de derde aan de debiteur als gevolg van een conservatoir beslag levert voor de debiteur doorgaans meer problemen op dan een beslag op het bedrijfspand. Ik zal daarop hierna nader ingaan.

Uit de opsomming van de gevallen waarin het vereiste wel en niet geldt, blijkt dat de vrees wél een rol speelt bij vermogensbestanddelen die in het bezit zijn van de debiteur, en niet waar deze in handen zijn van derden, waaronder de crediteur zelf. Zo dit de reden is voor het onderscheid, dan is opmerkelijk dat schepen en luchtvaartuigen

Ik meen dat wij trots mogen zijn op het liberale stelsel van conservatoir beslagrecht omdat het de crediteur ruimschoots mogelijkheden biedt zich te voorzien van zekerheden

daarop weer een uitzondering vormen. Zijn die uitzonderingen dan verklaarbaar omdat het voor de debiteur niet eenvoudig is een olietanker of Boeing te 'verduisteren', terwijl de debiteur geen mogelijkheid heeft tot verduistering indien het goed of geld in handen van de derde is? Waarom is conservatoir beslag op onroerend goed dan niet uitzonderd?

Of is de gedachte nu juist dat de uitzonderde goederen doorgaans eenvoudiger aan het verhaal kunnen worden onttrokken, bijna 'ongrijpbaar' zijn (het schip kiest het ruime sop, het vliegtuig taxiet naar de startbaan) zodat het stellen van nader te vervullen voorwaarden als bezwaarlijk wordt ervaren? In dat geval zou er bij beslaglegging feitelijk altijd sprake moeten zijn van verduistering, behalve wanneer dat bezwaarlijk is voor de crediteur. Deze verklaring is de meest logische en volgt ook de toelichting waarom bij conservatoir beslag op schepen gegronde vrees voor verduistering niet behoeft te worden gesteld. Jongbloed vermeldt dat de bijzondere aard van schepen en

met name de grote mobiliteit inhouden dat er veelal gegronde vrees zal bestaan dat de debiteur voor beslag vatbare goederen aan het verhaal zal pogen te onttrekken.²² Deze verklaring sluit ook aan bij de door Oudelaar omschreven ratio: 'bij gebreke van vrees bestaat er geen aanleiding tot het treffen van bewarende maatregelen'.²³

Een algemene regel is, bij nadere bestudering en met enige goede wil, dan ook wel degelijk te formuleren en zou, in de vorm van een 'indien-tenzij'-formule, als volgt kunnen luiden: ²⁴ 'Indien de vermogensbestanddelen zich in de macht van de debiteur bevinden is het stellen/aantonen van "gegronde vrees voor verduistering" vereist, *tenzij* (i) de aard van het beslag zich daartegen

verzet (beslag tot afgifte/levering), of (ii) de debiteur welhaast "ongrijpbaar" is (vreemdelingenbeslag), of (iii) de goederen welhaast "ongrijpbaar" zijn (schepen/vliegtuigen).'

LIBERAAL STELSEL

Nederland kent een liberaal conservatoir beslagrecht.²⁵ De Hoge Raad overweegt dat 'een conservatoir beslag naar zijn aard ertoe strekt om te waarborgen dat, zo een vooralsnog niet vaststaande vordering in de hoofdzaak wordt toegewezen, verhaal mogelijk zal zijn, terwijl de beslaglegger bij afwijzing van de vordering voor de door het beslag ontstane schade zal kunnen worden aangesproken'.²⁶

Ik meen dat wij trots mogen zijn op een dergelijk liberaal stelsel en er ook alles aan moeten doen dat zo te houden. Het biedt immers ruimschoots mogelijkheden voor een crediteur om zich te voorzien van zekerheden. Dit heeft op zichzelf reeds een positieve invloed op het (internationale) handelsverkeer. Daarnaast komt het niet zelden voor dat een gelegd conservatoir beslag – na het

ontstaan van een geschil – een schikking binnen handbereik brengt, waardoor het voeren van een langdurige procedure, met alle kosten en ergernissen van dien, voorkomen wordt. Het handelsverkeer is met een dergelijke snellere afwikkeling wederom gebaat.

Maar hoe verhoudt dat liberale stelsel zich tot het stellen c.q. handhaven van het hier bedoelde wettelijk vereiste? De mogelijkheden die de debiteur/beslagene ten dienste staan om tot opheffing van het beslag te komen en het vangnet dat de beslaglegger aansprakelijk is voor de door het beslag ontstane schade bij afwijzing van de vordering, lijken reeds voldoende om aan te nemen dat het stellen van nadere eisen niet noodzakelijk is. Hoe dit ook zij, het rechtvaardigt in elk geval niet waarom bij enkele vormen van conservatoir beslag het vereiste wel, hoe weinig het ook om het lijf moge hebben, en bij andere vormen niet geldt. Want als het nu zo is dat beoogd wordt dat een crediteur niet 'overhaast en op lichtvaardige gronden' tot beslaglegging overgaat, waarom de gegronde vrees dan wel te eisen bij het beslag op onroerende zaken en niet onder derden? Moeten wij immers niet vaststellen dat een kadastrale inschrijving van conservatoir beslag op onroerend goed geen enkele belemmerende werking heeft op de bedrijfsvoering van de debiteur – veronderstellende dat er geen voornemen bestaat tot vervreemding of bezwaring –, terwijl een beslag onder derden (bijvoorbeeld de financierende bank of de handelspartners van de debiteur) dat nu juist wel tot gevolg kan hebben? Een beslag onder derden maakt het geschil tussen crediteur en debiteur bovendien 'publiekelijk'. Een beslag op onroerend goed zal de derden een zorg zijn (voorzover zij daarvan al kennis dragen), terwijl een bezoek van de deurwaarder de derden bewust(er) maakt van mogelijke insolventie van hun contractspartij.

Ik meen dat de kans op schade aanmerkelijk hoger is bij conservatoir derdenbeslag. Veronderstellende dat de debiteur niet te kwader trouw is en geen voornemen heeft tot het illusoir maken van verhaal van de beweerdelijke vordering, behoeft de debiteur bij een beslag op zijn bedrijfspand geen enkel nadelig effect te ondervinden. Derden

zijn als gevolg van een beslag echter niet langer gerechtigd betalingen te verrichten, zodat de debiteur onmiddellijk verstoken blijft van die inkomsten. Daarnaast is aanneemelijk dat de debiteur door de derde (in het bijzonder de bank) op het matje wordt geroepen om uitleg te geven.

Een voorbeeld ter illustratie: A heeft een vordering op B ter hoogte van 100. B erkent de vordering doch weigert betaling, zich beroepend op verrekening met een tegenvordering op A. A betwist die tegenvordering, temeer daar deze zowel qua aard als omvang tot op dat moment op geen enkele wijze gesubstantieerd is. A is desalniettemin bereid het oordeel van de rechter dienaangaande af te wachten, mits B afdoende zekerheid aanbiedt voor de vaststaande vordering van A op B. B weigert zekerheid te stellen en A vraagt derhalve verlop voor conservatoir beslag. B heeft een bedrijfspand met een overwaarde van 150 en opeisbare vorderingen op tien derden ter waarde van 100. B heeft op dat moment geen voornemen om het bedrijfspand te bezwaren of te verkopen. A beschikt niet over aanwijzingen van verduistering. Bij een strikte lezing van de wet zal A de voorzieningenrechter verlop vragen (en waarschijnlijk ook krijgen) om beslag te leggen onder de derden, aangezien hij in goede niet kan stellen – laat staan zal kunnen aantonen – dat hij gegrond moet vrezen voor verduistering. Veronderstellen de dat A louter zekerheid wenst te verkrijgen (en B niet overigens tot ‘last’ wil zijn) is noch A, noch B gebaat bij deze vorm van beslag. Voor A betekent het immers een veelheid aan beslagen met de daaraan verbonden kosten en een grotere blootstelling aan aansprakelijkheid. B zal zich (in elk geval commercieel) bij de derden dienen te verantwoorden en blijft direct verstoken van inkomsten. Het spreekt hier voor zich: zowel A als B heeft er belang bij dat het onroerend goed wordt beslagen. A heeft minder kosten en een ‘vastere’ zekerheid, terwijl B er geen last van heeft.

Waarom dan zwaardere eisen stellen, hoe weinig die in de praktijk ook om het lijf mogen hebben, aan deze – prima facie – minder schadelijke vorm van conservatoir beslag? Ter voorkoming van misverstanden:

ik pleit niet voor het stellen van zwaardere eisen aan een derdenbeslag. Ik meen evenwel dat het liberale stelsel van het huidige beslagrecht reeds voldoende waarborgt dat niet op lichtvaardige gronden tot beslaglegging wordt overgegaan dan wel, indien dat wel het geval is, de mogelijkheid biedt om tot zeer spoedige opheffing te komen.

Vooropstaat dat de voorzieningenrechter bij de beoordeling of verlop moet worden verleend (en in elk geval in een opheffingskort geding) een belangenafweging zal (moeten) maken. De voorzieningenrechter zal zich een oordeel moeten vormen omtrent alle relevante omstandigheden, waarbij hij aan de wettelijke regelen en middelen van het bewijs niet gebonden is. Art. 705 lid 2 geeft de voorzieningenrechter meer dan voldoende handvatten om tot een oordeel omtrent de gerechtvaardigdheid van het beslag te komen. Opheffing wordt onder

het verhaal van de vordering te verzekeren. Dat een crediteur in geval van beslag op onroerend goed zou moeten wachten tot er een gegronde vrees voor verduistering ontstaat past daarbinnen mijns inziens niet (meer). Bovendien, het kan dan al te laat zijn; de rechtsontwikkeling heeft ook meegebracht dat (onroerende) goederen binnen een zeer kort tijdsbestek ‘aan het verhaal’ kunnen worden onttrokken.

DODE LETTER?

Anders dan Rutgers stelt, meen ik dat de vrees voor verduistering in de rechtspraak niet als ‘dode letter’ is gekwalificeerd.²⁷ Integendeel, het vormt veelal een van de gronden waarop de vordering tot opheffing van het beslag mede wordt gebaseerd. De voorzieningenrechter wijdt daaraan doorgaans enige overwegingen. Van der Lee lijkt dezelfde mening toegedaan.²⁸ Of sprake is

Waarom de gegronde vrees wel eisen bij het beslag op onroerende zaken en niet onder derden?

meer uitgesproken bij verzuim van op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen, indien summierlijk van de ondeugdelijkheid van het door de beslaglegger ingeroepen recht of van het onnodige van het beslag blijkt of, in geval van een geldvordering, indien voor de vordering voldoende zekerheid wordt gesteld. De woorden ‘onder meer’ wijzen op een niet-limitatieve opsomming van de opheffingsgronden.

Daarnaast wordt de debiteur ook op andere wijze afdoende beschermd tegen té enthousiaste beslagleggers, waaronder het horen van de debiteur in het geval van sequestratie (art. 709 lid 3) en beslag op een periodieke uitkering (art. 720), de verplichting van de crediteur (afdoende) vervangende zekerheid te aanvaarden (art. 705 lid 3 BRv jo. art. 6:51 lid 1 BW) en de uiteindelijke aansprakelijkheid van de beslaglegger in geval van een onrechtmatig beslag.

Het liberale stelsel is primair bedoeld om

van vrees voor verduistering hangt af van de concrete omstandigheden van het geval. Niet zelden wordt de vrees overigens aangewomen omdat aan het aantonen c.q. aannemelijk maken daarvan doorgaans geen zware eisen worden gesteld. Een dode letter is het echter geenszins en zal dat – zolang het vereiste wettelijk is voorgeschreven – mijns inziens ook niet worden.

De meerwaarde van het vereiste blijft echter onduidelijk. Ook bij de behandeling van de Wet Herziening Echtscheidingsprocesrecht werd door enkele Kamerleden gesuggereerd om de gegronde vrees voor verduistering bij maritaal beslag te schrappen.²⁹ Oostenbroek stelt zich eveneens de vraag of de verplichting tot het opnemen van die vrees wel zinvol is nu in de praktijk de vrees meestal niet wordt aangetoond en in vele gevallen zelfs niet *kan* worden aangetoond.³⁰

Voor de in potentie meer schadelijke vor-

men van conservatoir beslag (derdenbeslag, waaronder beslag op periodieke betalingen) geldt het vereiste van gegronde vrees voor verduistering niet. Wat is er nu op tegen om – daar waar het vereiste nog bestaat – het vereiste te schrappen en de crediteur toe te staan beslag te leggen op bijvoorbeeld de (onroerende) goederen van de debiteur, zonder dat aldus gegronde vrees voor verduistering behoeft te worden gesteld en aangetoond? De debiteur ondervindt daarvan doorgaans geen hinder, tenzij sprake is van

sequestratie dan wel indien de debiteur voornemens is het goed te vervreemden of te bezwaren. In geval van beslag op de handelsvoorraad zou dit uiteraard wel bezwaarlijk kunnen zijn. Dient het vereiste hier dan uitdrukkelijk wel te gelden? Dat lijkt echter onzinnig, omdat – in navolging van de Rechtbank Dordrecht³¹ – moet worden vastgesteld dat van een gegronde vrees voor verduistering in het algemeen geen sprake is indien de debiteur niet anders doet dan op de gebruikelijke wijze handel drijven en daartoe hem in eigendom toebehorende voorwerpen aan derden verkoopt en levert. Die toets zal men dus doorgaans niet passeren. De crediteur stelt zich daarentegen bloot aan een aanzienlijke verplichting tot schadevergoeding indien hij tot beslag op dergelijke goederen overgaat.

CONCLUSIE

De ‘gegronde vrees voor verduistering’ werd meer dan een eeuw geleden in ons wetboek

opgenomen. Dit betrof een versoepeling van het voorheen geldende vereiste dat de debiteur daadwerkelijk reeds doende moest zijn de goederen aan het verhaal te onttrekken. Het beslagrecht biedt voldoende waarborgen dat niet te lichtvaardig beslag wordt gelegd. Voor het stellen van een aanvullend vereiste lijkt geen rechtvaardiging te bestaan. Als beslag ‘noodig is voor de zekerheid van de schuldvordering’, zou beslag mijns inziens moeten worden toegelaten. Dat past binnen ons liberale stelsel. Ik meen derhalve dat het de hoogste tijd wordt om in zijn geheel van de gegronde vrees afscheid te nemen.

Zolang de eis wettelijk wordt gesteld, zullen wij ermee moeten leven en er aandacht aan moeten besteden. De vrees voor verduistering heeft echter meer grond te vrezen dat zij aan het wetboek wordt onttrokken. ●

NOTEN

- Vgl. Kluwer Rv, Losbladige (groene) Kluwer, Burgerlijke Rechtsvordering, Deventer, aant. 5 bij art. 700 (suppl. 269, maart 2000).
- Mr. H.A. Stein, Beslag en Executie, Boom Juridische Studie Pockets, Den Haag 2002, p. 5.
- Vgl. mr. H. Oudelaar, Vademecum Burgerlijk Procesrecht, Executie en Beslag, Gouda Quint, Deventer, p. 108.
- Wet van 10 mei 1837, *Staatsblad* 1837/47, inwerkingtreding 1 oktober 1838.
- Mr. L.P. Broekveldt, Derdenbeslag, Serie Burgerlijk Proces en Praktijk, Kluwer, Deventer 2003, p. 29.
- Wet van 31 maart 1828, *Staatsblad* 1828/45 (niet ingevoerd).
- Vgl. Kluwer Rv, Losbladige (groene) Kluwer, Burgerlijke Rechtsvordering, Deventer, aant. 1 bij het opschrift van Boek III, titel 4, p. 117 (suppl. 180, maart 1988).
- Wet van 7 juli 1896, *Staatsblad* 1896/103, inwerkingtreding 1 januari 1897.
- Vgl. ook mr. R.P. Cleveringa, mr. W. van Rossems Verklaring van het Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, Deel 2, 4e druk, Tjeenk Willink Zwolle 1972, p. 1478.
- Staatsblad* 1896/103, p. 38.
- De Wet van 7 juli 1896 tot Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, toegelicht door Mr. A.F.K. Hartogh en Mr. C.A. Cosman, Gebr. Belinfante, 's-Gravenhage 1897, p. XIV. Overigens ging genoemde verruiming enkele Kameralden niet ver genoeg; zij stelden bij de behandeling voor om de mogelijkheden nog verder uit te breiden door beslag toe te laten indien de schuldenaar aantoonde dat zulks ‘noodig is voor de zekerheid der schuldvordering’. Hartogh verenigde zich daarmee niet omdat hij meende dat het verlot dan wel bijna altijd zou moeten worden verleend.
- Geen aandacht wordt besteed aan de verdere wetswijzigingen in onder meer 1938 en 1972, vgl. Kluwer Rv, Losbladige (groene) Kluwer, Burgerlijke Rechtsvordering, Deventer, aant. 1 bij het opschrift van Boek III, titel 4, p. 117 (suppl. 180, maart 1988).
- Vgl. ook mr. H. Oudelaar, Vademecum Burgerlijk Procesrecht, Executie en Beslag, Gouda Quint, Deventer, p. 107, mr. L.P. Broekveldt, Derdenbeslag, Serie Burgerlijk Proces en Praktijk, Kluwer, Deventer 2003, p. 647, mr. F.M.J. Jansen, Executie en Beslagrecht, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1987, p. 381 en mevrouw mr. C. Schimmel, Gerechtsdeurwaarder, nr. 3, maart 1999, p. 69-76, p. 70.
- Wel zou dit een verklaring kunnen vormen voor de door T.A. Jansen (Vrees voor Verduistering, *NJB* nr. 39, 3 november 1995, p. 1432) beschreven gemoedstoestand van beslagene die de formulering als uiterst kwetsend ervaren en slechts met moeite ervan overtuigd kunnen worden dat deze aantijging dikwijls niet zo beschuldigend is bedoeld. Hoewel ik mij afvraag of een beslagene zich daardoor daadwerkelijk uiterst gekwetst voelt (mijns inziens zal een dergelijke emotie – voorzover al aanwezig – veeleer ontstaan door de aantasting van het beschikkingsrecht dat een beslag tot gevolg heeft en zal de onaangenaam klinkende kwalificatie verduistering daarbij als een extra argument worden gebruikt), zou het een te begrijpen reactie zijn. Verduistering heeft nu eenmaal een sterk negatieve connotatie.
- Vgl. mr. R.P. Cleveringa, mr. W. van Rossems Verklaring van het Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, Deel 2, 4e druk, Tjeenk Willink Zwolle 1972, p. 1479 en de aldaar aangehaalde jurisprudentie.
- Kluwer Rv, Losbladige (groene) Kluwer, Burgerlijke Rechtsvordering, Deventer, aant. 1 bij het opschrift van Boek III, titel 4, p. 117 (suppl. 180, maart 1988).
- Mr. P.A. Stein en mr. A.S. Rueb, Compendium Burgerlijk Procesrecht, 14e druk, Kluwer Deventer 2003, p. 361.
- HR 2 april 1936, *NJ* 1936/758.
- HR 22 juni 1990, *NJ* 1993/637.
- Mr. L.P. Broekveldt, Derdenbeslag, Serie Burgerlijk Proces en Praktijk, Kluwer, Deventer 2003, p. 648.
- Mr. L.P. Broekveldt, Derdenbeslag, Serie Burgerlijk Proces en Praktijk, Kluwer, Deventer 2003, p. 646.
- Tekst & Commentaar Burgerlijke Rechtsvordering, Kluwer Deventer 2002, p. 994.
- Mr. H. Oudelaar, Vademecum Burgerlijk Procesrecht, Executie en Beslag, Gouda Quint, Deventer, p. 108.
- Vgl. in andere zin mr. dr. H. Oudelaar, Executierecht, Kluwer, Deventer 2003, p. 89 en mevrouw mr. C. Schimmel, Gerechtsdeurwaarder, nr. 3, maart 1999, p. 70.
- Vgl. mr. L.P. Broekveldt, Derdenbeslag, Serie Burgerlijk Proces en Praktijk, Kluwer, Deventer 2003, p. 647.
- HR 14 juni 1996, *NJ* 1997/481.
- Prof. mr. G.R. Rutgers, Herziening Scheidings Procesrecht, Kluwer, Deventer 1993, p. 45.
- Mr. J. van der Lee, Maritaal Beslag, Nederlandse Vereniging voor Procesrecht, Deel 7, 1997, p. 16.
- Memorie van Antwoord, Tweede Kamer, Vergaderjaar 1986-1987, 19 242, nr. 6, p. 9.
- Mr. N.J. Oostenbroek, Vreesloos Beslag, *NJB* nr. 5, 4 februari 1984, p. 142-143.
- Arrondissementsrechtbank Dordrecht 25 februari 1976, *NJ* 1977/430.

Over ontoelaatbare methoden van politieverhoor

Ongehoord verhoord

Renaldo Willems¹

advocaat te Den Bosch²

Het zogeheten pressieverbod (art. 29 Sv lid 1) regelt hoe de politie behoort te verhoren: alles wat de strekking heeft om de vrijheid van de verklaring te beperken is verboden. Daarmee is alles gezegd en ook weer helemaal niets. Iedereen weet dat pressiemiddelen zoals mishandeling of bedreiging niet door de beugel kunnen,³ maar bij andere, 'subtielere' wijzen van pressie is minder duidelijk of zij toelaatbaar zijn. Literatuur en jurisprudentie over het pressieverbod zijn schaars. De laatste jaren wordt echter steeds duidelijker waar de grenzen liggen.⁴ Desondanks blijkt de politie hardleers.

Als voorbeeld van ontoelaatbare verhoormethoden bespreek ik hier het verhoor van Cihan, omdat het een goed voorbeeld is van hoe het niet moet. Het valt niet uit te sluiten dat Cihan als gevolg hiervan zelfmoord heeft gepleegd.⁵

HET VERHOOR VAN CIHAN SEN

Cihan en haar zoon Evren werden aangehouden op verdenking van de gruwelijke moord op Kumral Bagci, een meisje van zeven jaar. Deze geruchtmakende moordzaak uit 1995 werd in 2003 heropend. Cihan ontkende in alle toonaarden. Dit was voor de politie aanleiding om haar op alle mogelijke manieren tot praten (lees: bekennen) te bewegen. Het verhoorverslag geeft blijk van een stuitende aanpak.

Het verslag is overigens beschikbaar gesteld door de raadsman van Cihan, mr. A.H. Westendorp. Hij heeft het gemaakt tijdens het bekijken van de video-opnames en pretendeert niet de verhoren letterlijk weer te geven.

Op 23 september 2003 werd Cihan Sen aan een streng politieverhoor onderworpen. Volgens advocaat Renaldo Willems ging de politie haar boekje zo ver te buiten dat niet valt uit te sluiten dat dit de oorzaak was van haar zelfmoord, twee dagen later. Hij beschrijft het verhoor, analyseert het juridisch kader en doet een serie aanbevelingen, zoals strafvermindering bij elke schending van het pressieverbod.

Cihan werd urenlang uitgescholden, verneerd en geïntimideerd, waarbij zij telkens aangaf dat ze met de zaak niets te maken had. Hier volgen enkele citaten, gerubriceerd naar categorie.

Verbaal geweld

Cihan werd uitgescholden voor: 'beest, monster, ordinaire stinkhoer, stomme trut, rotwijf, vieze vuile leugenaar'.

Eergevoel

De politie speelde tevens in op haar eergevoel door te zeggen: 'Toon 's wat fatsoen; je bent het laagste van het laagste; je bent te schijterig om ons aan te kijken; als ik zo'n wijf als jij thuis had, was ik al lang dood; je bent een vieze egoïst dat je ontkent, je bent laf, je hebt een kind van zeven vermoord; haat je jezelf niet?'

Dierbaren

Ook de kinderen van Cihan werden in het verhoor betrokken: 'We gaan Evren vertellen: je eigen moeder helpt je naar de kloten. Voorkom dat Evren een pesthekel aan je krijgt door hier niet mee door te gaan. Ik heb ook kinderen en moet er niet aan denken dat mijn kinderen zo'n moeder zouden hebben. Je wilt toch geen kleinkind dat van zijn vader hoort: oma was er niet voor mij? Laat

zien dat je van je kinderen houdt en dat ze kunnen zeggen "mama heeft voor ons gekozen". Als jij ons helpt zal Evren dit morgen horen, dan zal hij blij zijn dat zijn moeder voor hem heeft gekozen. Evren zou je graag willen omhelzen; die moeder zou hij moeten hebben. Vind je het niet fijn als hij om je nek hangt? Zou je willen dat Berna (dochter) en de andere kinderen ook hier zaten? Ze maken je zoon af als hij als moordenaar wordt aangewezen. Over en weer zal er vermoord gaan worden. Goede kans dat Sjammer de eerste is [Cihans jongste kind van vijf, RW].'

Intimidatie

Op grove wijze werd ingegaan op een mogelijke modus operandus: 'hoe ziet dat er uit een kind van zeven spartelend in doodstrijd, zie je het dode hoofd van Kumral voor je? Hoe werkt dat, een kind afslachten? Heb je het de keel afgesneden? Vies hè, het bloed spuit alle kanten op terwijl het hartje nog doorklopt. Heb je het toen als een varken opgehangen om uit te laten bloeden? Wie heeft de rotzooi opgeruimd? Mochten jouw kinderen helpen met opruimen? Vijf liter bloed van een kind van zeven jaar, dat is een halve emmer. Dat bloed gaat klonteren; dat bloed ruikt'.

*'Je bent een vieze egoïst dat je ontkent,
je bent laf, je hebt een kind van zeven
vermoord; haat je jezelf niet?'*

Beloften

Cihan werd tot slot voorgehouden: 'Wil je weten hoe het met Berna gaat? Dan moet je praten. Zolang je dit niet doet, krijg je geen contact met haar'.

JURIDISCH KADER

Ofschoon dit in de jurisprudentie nooit expliciet naar voren is gekomen,⁶ wordt het uitschelden van de verdachte in de literatuur standaard als ongeoorloofd beschouwd.⁷ Door de politie zelf wordt dit 'ten stelligste afgekeurd'.⁸

De ontoelaatbaarheid van de overige bij het verhoor van Cihan gebruikte 'technieken' wordt duidelijk door een belangrijk arrest van de Hoge Raad van 9 mei 2000.⁹ Het verhoor in deze 'semi-Zaanse' zaak vertoont opvallende gelijkenissen met het verhoor van Cihan. Net als bij Cihan werd door de politie psychische druk toegepast door in te spelen op het (eer)gevoel. Zo werd de verdachte voorgehouden dat hij laf is door gebruik te maken van zijn zwijgrecht en vroeg men of zijn vrouw zou kunnen leven met een man van wie de onschuld niet vaststaat. Ook werden toespelingen gemaakt op het gevaar dat zijn vrouw, kind, moeder en zus zouden kunnen lopen. Voorts werd aan hem voorgehouden dat alleen een bekentenis de relatie met zijn vrouw kon redden, en dat dit zou voor-

komen dat zijn hoogbejaarde moeder zou moeten worden verhoord. Dergelijke verhoortoepassingen zijn ongeoorloofd. Het betrekken van dierbaren in het verhoor is overigens een van de meest voorkomende pressiemiddelen.¹⁰ Kennelijk is dit bij de politie een populaire techniek.¹¹

Net als bij Cihan werd de verdachte in de hier bedoelde zaak op intimiderende wijze een moordscenario voorgespiegeld. Zo vroegen de rechercheurs of het moeilijk was ledematen af te snijden of een pistool op iemands hoofd te drukken. Ook dit wordt onrechtmatig geacht.¹²

Rest nog de belofte van de politie dat zij na een bekentenis contact tussen Cihan en haar dochter zouden regelen. In genoemd arrest werd exact dezelfde toezegging gedaan en strijdig geacht met het pressieverbod. In de literatuur wordt het doen van beloften stevast als ongeoorloofd beschouwd. Net als bij verbaal geweld is de jurisprudentiële basis echter mager.¹³ Het zojuist genoemde arrest brengt hierin een belangrijke verandering, doordat het hof in het algemeen oordeelt dat het doen van beloften strijdig is met het pressieverbod.¹⁴ De rechtspraak lijkt daarmee in overeenstemming te komen met een ministeriële circulaire van 20 december 1929, waarin beloften al werden genoemd als verboden pressiemiddel.¹⁵

SANCTIES

Bij schending van het pressieverbod kan de rechter op grond van art. 359a Sv kiezen uit bewijsuitsluiting, niet-ontvankelijkheid en strafvermindering. De mogelijkheid van strafvermindering komt tot mijn genoegen de laatste jaren meer in zwang.¹⁶ Aan de andere sancties kleven immers nadelen. Niet-ontvankelijkheid is nog nooit opgelegd, zelfs niet als reactie op de Zaanse verhoormethode, en bij bewijsuitsluiting moet er wel bewijs zijn om uit te sluiten. Strafvermindering kan altijd worden toegepast, en dit dient mijns inziens dan ook bij elke schending te gebeuren.

Indien de verdachte ondanks de druk geen verklaring aflegt, kan niet worden volstaan met een declaratoire uitspraak dat er fouten zijn gemaakt, dus zonder consequentie, zoals in de 'Zaanse' zaken. Dat is onaanvaardbaar. Ook Cihan legde geen belastende verklaring af, maar haar brute verhoor schreeuwt om een sanctie.

Strafvermindering moet ook volgen indien ondanks uitsluiting van een verklaring overige bewijsmiddelen tot een veroordeling leiden. Het door de overheid, in de vorm van de politie, aan de verdachte toegebrachte nadeel, wordt dan immers niet gecompenseerd. De rechter zou deze schending door middel van strafreductie tot uitdrukking moeten laten komen in de strafmaat. Met De Hullu meen ik dat de toepasbaarheid van strafvermindering nader moet worden onderzocht, waarbij de redelijke termijn-jurisprudentie wellicht als voorbeeld kan dienen.¹⁷ Als het niet tot een proces komt, kunnen buitenprocessuele maatregelen, zoals disciplinaire en/of strafrechtelijke vervolging van de verhorende ambtenaar, uitkomst bieden.¹⁸

AANBEVELINGEN

Mede ten behoeve van de bescherming van de verklaringsvrijheid van de verdachte heeft het onderzoeksproject *Strafvordering 2001* voorgesteld dat iedere verdachte het recht krijgt voorafgaand aan het verhoor een raadsman te consulteren en dat het verhoor zelf integraal op video wordt opgenomen. Daarnaast wordt voorgesteld om buiten het Wetboek van Strafvordering gedragsregels te

Het betrekken van dierbaren in het verhoor is een bij de politie populaire ‘techniek’

ontwikkelen die bij het verhoor in acht moeten worden genomen.¹⁹ Volgens het project zouden hierin onder meer kwesties moeten worden geregeld als de duur en de plaats van verhoren, de oorbaarheid van verhoormethodes, de controle op de verhoorpraktijk en de verzorging van verdachten. De verklaringsvrijheid zou hierdoor optimaal zijn beschermd. Dat valt echter te betwijfelen.

De zaak-Cihan laat zien dat voorkomen beter is dan genezen. Videoregistratie van het verhoor, zoals dit ook gebeurde in alle Zaanse verhoren, weerhoudt de politie kennelijk niet om haar grenzen fors te overschrijden. De beste waarborg tegen misstanden blijft naar mijn mening, naast het registreren van het verhoor, de aanwezigheid van de raadsman bij het politieverhoor. Deze kan dan direct ingrijpen. Organisatorische rompslomp mag dit niet langer in de weg staan.

Daarnaast lijkt mij een gedragscode voor het verhoor een stap in de goede richting, maar liever zie ik dat het verhoor – nog steeds de belangrijkste opsporingsmethode – een uitdrukkelijke, zelfstandige regeling krijgt in de wet. Naast de genoemde kwesties zou het verstandig zijn te regelen dat elk proces-verbaal van verhoor de tijdstippen van begin en einde van de ondervraging vermeldt, inclusief de momenten waarop de verdachte heeft gerust, gegeten of geluncht.²⁰ Voorts is aan te bevelen dat in het proces-verbaal wordt vermeld in wat voor gesteldheid de verdachte zich bevindt.²¹ Het zou ten slotte geen overbodige luxe zijn om wettelijk te regelen dat de verbalisant verplicht is de tijdens het verhoor op schrift gestelde verklaring van de

verdachte aan deze voor te leggen ter verbetering of ondertekening.²²

Ik sluit mij verder aan bij de aanbeveling van de projectgroep om wetenschappelijk onderzoek te doen naar wat zich allemaal in de verhoorkamer afspeelt. Dat is tot nu toe nog niet adequaat gebeurd.²³ Meer openheid van zaken maakt bestrijding en voorkoming van schendingen beter mogelijk.

Van belang is nog de invloed van de vaak niet ideale omstandigheden op het politiebureau op de verklaringsvrijheid. Naeyé concludeerde al in 1989 dat in dit kader de rechtspositie en behandeling van de opgehouden verdachte onvoldoende zijn geregeld.²⁴ Het Besluit beheer regionale politiekorpsen en de Regeling politiecellencomplex van 1994 hebben dit enigszins verbeterd,²⁵ maar het feit dat belangrijke zaken, zoals slapen, eten en drinken, nog steeds aan de verschillende korpsbeheerders wordt overgelaten, is verre van ideaal. Een uniforme, landelijke minimumregeling, zoals Naeyé al bepleitte, die zowel geldt voor opgehouden als in verzekering gestelde verdachten, is dus nog steeds gewenst.²⁶ Voor voorlopig gehechten zou dan moeten gelden dat dezen zo snel mogelijk naar een huis van bewaring worden overgebracht. Een te lang verblijf in een politiecel kan al gauw tot een inbreuk op het persieverbod leiden.

Ten slotte zou het nuttig zijn om in de politieopleiding meer aandacht te besteden aan verboden verhoormethoden. Gebleken is dat dit niet het geval is²⁷ en dat hier bij de politie ook behoefte aan bestaat.²⁸

TOEKOMSTMUZIEK

Het ziet er helaas niet naar uit dat de overheid op korte termijn maatregelen zal treffen die ongeoorloofde verhoormethoden kunnen voorkomen. Al in 1998 stelde de Recherche Adviescommissie voor om – vooralsnog bij wijze van pilot – verhoren op video op te nemen. De minister van Justitie zegde de Tweede Kamer toe enkele pilots in het land op te zullen zetten, hetgeen echter tot op heden niet is gebeurd. Als het om de positie van de verdachte gaat is de overheid niet al te snel. Sterker nog: in een notitie van de minister, die een algemeen kader bevat voor de herziening van het Wetboek van Strafvordering, stelt hij: ‘Bij de herziening van het vooronderzoek zullen de verschillende belangen tegen elkaar moeten worden afgewogen, waarbij niet op voorhand voorop kan worden gesteld dat de positie van de verdachte versterking behoeft’.²⁹ Wetsvoorstellen over videoverhoren, laat staan andere aanbevelingen die de verdachte tijdens het verhoor kunnen beschermen, hoeven we dan ook voorlopig niet te verwachten.

Ontoelaatbare verhoormethoden: de overheid staat erbij en blijft ernaar kijken. ●

Videoregistratie van het verhoor weerhoudt de politie kennelijk niet om haar grenzen fors te overschrijden

LITERATUUR OVER HET PRESSIEVERBOD

J.A. Blaauw, ‘Dubieuze verhoren, fatale gevolgen’, *JV* (24) 1998-4, p. 47-60.
H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam/Antwerpen: Contact 1994, p. 170-183.
K. Gerritsen, ‘(On)duidelijkheden rondom ongeoorloofde pressie in het verdachtenverhoor. Verdacht mistig’, *AA* (49) 2000-4, p. 228-238.
J.A.W. Lensing, *Het verhoor van de verdachte in strafzaken*, Arnhem: Gouda Quint 1988, p. 168-176.

J. Naeyé, *Heterdaad. Politiebevoegdheden bij ontdekking op heterdaad in theorie en praktijk*, Arnhem: Gouda Quint 1989, p. 235-241.
J. Rimmelink, ‘Het verhoor in strafzaken’, *RMThemis* (85) 1966, p. 307-358.
J.C. van Rijen, ‘Verboden verhoormethoden’, *APB* (107) 1958-18, p. 331-333.
B.M. Taverne, ‘Een Crimineel-ethische Enquête’, *NJB* (1) 1926-1, p. 5-8.
L.J.A. van Zwieten, *Bijzondere verhoormethoden en art. 29 Sv*, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 31-34.

NOTEN

- 1 Dit artikel is deels gebaseerd op mijn gelijknamige doctoraalscriptie *Ongehoord verhoord. Een inventariserend en kritisch onderzoek naar ontoelaatbare pressie bij de politieke verdachtenonderzoeken*, van maart 1999.
- 2 Mr. R.A.F. Willems is advocaat bij Van Leeuwen Van der Eerden te Den Bosch.
- 3 Behalve dan het Hof 's-Gravenhage, dat in zijn arrest van 1 oktober 1996, NJ 1997, 90 kwam tot het onbegrijpelijke oordeel dat meer nodig is dan marteling om daardoor afgelegde verklaringen als onrechtmatig verkregen aan te merken.
- 4 Recentelijk nog werd in HR 9 maart 2004, *Nbstr.* 2004, 157 voor het eerst uitgemaakt dat politie-infiltratie in het huis van bewaring ex art. 126 j Sv onder omstandigheden in strijd kan komen met het pressieverbod.
- 5 Volgens een rapport van de rijksrecherche is 'niet gebleken dat het verhoor een dusdanige psychische druk veroorzaakte dat er een relatie met de zelfdoding zou kunnen zijn'. Maar gelet op de gang van zaken bij het verhoor kan dit mijns inziens niet worden uitgesloten.
- 6 Zie HR 15 januari 1985, DD 85.201. Hier werd het verweer 'De verklaring die ik bij de politie heb afgelegd klopt niet. Ik werd onder druk gezet. Ik werd door hen op mijn hielen getrapt en uitgescholden, ook dreigden zij mijn vrouw op te sluiten' door de HR beschouwd als een beroep op schending van het pressieverbod.
- 7 Zie bijv. J.A.W. Lensing & G.E. Mulder, *Hoofdbeginselen van strafprocesrecht*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1994, p. 85, die verbaal geweld als een verboden middel van 'regelrechte pressie' betitelen.
- 8 Projectgroep Recherche Basis Cursus, *Recherche(ler)ren: handboek voor de recherche basis cursus 1989*, Deel 2, Zutphen: Rechercheschool Zutphen, Opleidingsinstituut voor Criminaliteitsbeheersing, p. 181.
- 9 NJ 2000, 521.
- 10 Zo acht de Hoge Raad het ontoelaatbaar dat de politie dreigt om familie of de partner van de verdachte op te pakken (HR 27 november 1984, DD 85.146 resp. HR 15 januari 1985, DD 85.201) of suggereert dat de verdachte uit de ouderlijke macht zal worden ontzet en dat haar kinderen onverzorgd thuis achterblijven (HR 9 juni 1987, NJ 1988, 158). Uit de Zaanse zaken weten we dat de Hoge Raad niet tolereert dat namen of foto's van gezins- en familieleden van de verdachte worden gecombineerd met foto's van het slachtoffer (HR 13 mei 1997, NJ 1998, 152, HR 22 september 1998, NJ 1999, 104 en HR 20 oktober 1998, NJB 1998, 141, p. 2006. In deze laatste zaak werd ook ongeoorloofd geacht dat de verdachte veelvuldig werd voorgehouden dat hij verantwoordelijkheid voor zijn dochter moest nemen, en dat zij een toekomst van 'hoeren en snoeren' zou hebben.
- 11 Zie voor een voorbeeld in de literatuur: Blaauw 1998, p. 47-60, waarin een verdachte prompt bekende nadat de rechercheurs hem hadden verteld dat zijn ouders zelfmoord zouden plegen. Volgens Blaauw berustte de bekentenis echter nergens op. Vgl. ook het rapport van de Werkgroep Sociale Zekerheidsadvocaten Noord te Groningen van 1999 over dubieuze verhoormethoden van de sociale recherche in Noord-Nederland. Een veelgehoorde klacht betrof het dreigen met de Raad voor de Kinderbescherming.
- 12 Het hof achtte dit niet in strijd met het pressieverbod, maar wel zodanig onnodig grievend, dat dit strijdig is met de beginselen van een goede procesorde.
- 13 Volgens de Hoge Raad kan de 'mededeling' 'je komt pas vrij als je een bekentenis aflegt' niet door de beugel, maar is met de belofte 'als je bekennt, mag je naar huis' niets mis (HR 22 januari 1980, NJ 1980, 203 resp. HR 10 juni 1980, NJ 1980, 591 en HR 19 april 1988, NJ 1989, 15).
- 14 Annotator Buruma merkt terecht op dat dit vragen oproept voor wat betreft gelegitimeerde beloften als ad info-toevoegingen en deals met criminelen.
- 15 Circulaire van 20 december 1929, nr. 932, naar aanleiding van de gerechtelijke dwaling Giessen-Nieuwkerk, opgenomen in *NJB* (4) 1929, nr. 45, p. 708-710. In deze zaak bleken twee mannen vier jaar lang onschuldig te hebben vastgezeten op verdenking van moord.
- 16 Dit komt bij mijn weten voor het eerst aan de orde in HR 22 september 1998, NJ 1999, 104, waar is uitgemaakt dat de rechter moet motiveren waarom hij bij een constatering van een inbreuk geen strafvermindering toepast. Zie ook HR 9 mei 2000, NJ 2000, 521, waar het hof de straf met zes maanden heeft verminderd.
- 17 Zie zijn noot onder HR 22 september 1998, NJ 1999, 104.
- 18 Op 24 februari jl. heeft mr. Westendorp aangifte gedaan wegens opzettelijke belediging tegen de verhoorende verbalisanten. Onlangs werd bekend dat zij hiervoor niet zullen worden vervolgd. Kennelijk is het volgens justitie toegestaan dat een agent een burger uitscheldt voor 'ordinaire stinkhoer'. De gedupeerde kan ook een klacht bij de Nationale Ombudsman indienen. Volgens zijn jaarverslag over 2003 hield 12% van het totaal aantal klachten verband met politieoptreden. Klachten over de politie nemen daarmee de derde plaats in.
- 19 M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, *Het vooronderzoek in strafzaken. Onderzoeksproject strafvordering 2001 ze interimrapport*, Deventer 2001, p. 753-754.
- 20 Deze oude aanbeveling is, anders dan de meeste schrijvers menen, niet voor het eerst gedaan door Remmelink in 1966, maar door Van Rijen in 1958.
- 21 Zie G.A. van Eck, Uitsluiten 'ophouden voor verhoor', *APB* (126) 1977-11, p. 262-264, die deze aanbeveling doet voor verslaafde verdachten.
- 22 Zie Naeyé 1989, p. 235. De affaire Lancée is een goed voorbeeld van hoe het op dit punt mis kan gaan.
- 23 Vgl. het (Nederlandstalige) onderzoek in België door P. Ponsaers, J. Mulkers en R. Stoop, *'De ondervraging. Analyse van een politietechniek'*, Antwerpen-Apeldoorn: Maklu 2001.
- 24 Naeyé 1989, p. 228-229.
- 25 KB van 28 maart 1994, *Stb.* 1994, 224 resp. regeling van 24 maart 1994, *Start.* 1994, 64, p. 33 en *Start* 1994, 218, p. 6.
- 26 Zie voor meer kritiek op deze situatie: P.H.S. van Rest, 'Ingesloten op het politiebureau', *DD* (25) 1995-10, p. 1079-1090.
- 27 Zie bijv. N.M. Nierop, 'Het verdachtenverhoor. Een gedragskundig perspectief', *JV* (24) 1998-4, p. 101-117 en M.J.M. Kievits, 'Kennis van het strafrecht is onvoldoende. Een pleidooi voor meer diepgaander (vervolg)onderwijs', *APB* (147) 1998-23, p. 16-18.
- 28 N.M. Nierop en A.J.M. Mooij, 'Het verdachtenverhoor in bijzondere zaken. De relatie tussen opleiding en praktijk. Onderzoeksrapport t.b.v. de Recherche Advies Commissie Werkgroep Verhoormethoden', 2000. Hieruit blijkt dat 74% van de rechercheurs 'behoefte heeft aan meer duidelijkheid over geoorloofde en ongeoorloofde druk' (p. 191-192).
- 29 Notitie Algemeen kader herziening Wetboek van Strafvordering, *Kamerstukken II* 2003/04, 29 271, nr. 1, p. 12.

Verordening voor Europese betalingsbevelprocedure

Mirjam Freudenthal
senior docent-onderzoeker
Molengraaff Instituut Utrecht

Onlangs diende de Europese Commissie bij het Europese Parlement een voorstel in voor een Europese betalingsbevelprocedure. Door de gerechtelijke procedures zelf te harmoniseren raakt de Commissie voor het eerst de kern van het burgerlijk procesrecht. Het doel is niet-betwiste geldvorderingen op eenvoudige en snelle wijze te verhalen. Een uiteenzetting over de voorgestelde verordening.

Het voorstel¹ is opgesteld op basis van het Groenboek dat in december 2002 verscheen en dat behalve een rechtsvergelijkende studie voor een Europese betalingsbevelprocedure ook gewijd is aan 'small claims'-procedures.²

Het beleid dat de Commissie sinds het Verdrag van Amsterdam op basis van artikel 65 EG-Verdrag heeft ontwikkeld, is gericht op het totstandkomen van de vereenvoudiging van de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen, de afschaffing van de exequaturprocedure en de invoering van een vereenvoudigde eenvormige incassoprocedure en een procedure voor 'small claims'. De Commissie heeft besloten de vereenvoudigde wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen inzake niet-betwiste geldvorderingen enerzijds en de invoering van een specifieke gerechtelijke procedure voor niet-betwiste geldvorderingen anderzijds in twee afzonderlijke rechtsinstrumenten te regelen. Het rechtsinstrument dat de afschaffing van de exequaturprocedure inzake niet-betwiste geldvorderingen regelt is inmiddels gerealiseerd en op 21 april 2004 aangenomen.³ De Verordening tot invoering van een Europese Executoriale Titel (EET-Vo) voorziet in een regeling waarmee een executoriale titel voor een onbetwiste geldvordering, verkregen in een lidstaat, in een andere lidstaat zonder verdere tussenkomende maatregelen ten uitvoer gelegd kan worden.⁴

Het tweede rechtsinstrument is het thans voorliggende voorstel voor een verordening

tot invoering van een Europese betalingsbevelprocedure.⁵ Met dit voorstel komt de Commissie voor de eerste keer met een rechtsmaatregel die de kern van het burgerlijk procesrecht raakt, namelijk de harmonisering van gerechtelijke procedures zelf. Enkele lidstaten, waaronder Nederland, die niet over een speciale wettelijke betalingsbevelprocedure beschikken, zullen dan ook op korte termijn hun wetgeving in overeenstemming moeten brengen met de verordening.⁶ De Commissie is van oordeel dat contradictoire bodemprocedures onvoldoende geschikt zijn om te voldoen aan de economi-

de procedure onderscheid te maken tussen betwiste geldvorderingen en in redelijkheid niet te betwisten geldvorderingen, omdat in deze laatste procedures geen sprake is van een echt rechtsgeschil. Dit onderscheid moet bijdragen aan het op doeltreffende wijze gebruikmaken van de beperkte middelen waarover de rechtbanken in de lidstaten beschikken zodat de rechterlijke macht zich kan concentreren op zaken waarin wel een geschil bestaat. Binnen Europa varieert het percentage niet-betwiste geldvorderingen van 50% in Ierland tot meer dan 80% in Nederland en Duitsland. Deze verstekzaken

De verantwoordelijkheid om een procedure op tegenspraak in te leiden komt bij de schuldenaar te liggen

sche noodzaak om niet-betwiste geldvorderingen op eenvoudige en snelle wijze te kunnen verhalen.

DOEL EN NOODZAAK

Een snelle invordering van onbetwiste geldvorderingen binnen de EU is van het grootste belang voor het bedrijfsleven, aldus de Commissie. Staat geen snelle invordering ter beschikking dan kan dit een verkeerd signaal zijn aan onwillige schuldenaren om hun slechte betalingsgedrag opzettelijk te handhaven. De Commissie legt daarom de nadruk op de noodzaak om in een vroeg stadium van

moeten afgehandeld worden in een snelle en efficiënte procedure die de werklust van de rechterlijke macht kan ontlasten. Het Duitse en Oostenrijkse *Mahnverfahren* heeft aangetoond dat geavanceerde automatisering een grote financiële besparing en versnelling van de procedures heeft opgeleverd.

De gewone civiele bodemprocedures zijn gezien de kosten en lange procesduur niet het meest geëigend voor vorderingen die niet betwist worden. Op nationaal niveau zijn deze procedures al niet geschikt voor onbetwiste geldvorderingen, bij grensoverschrijdende procedures nemen de kosten en

Het nieuwe gebouw van het Europees Parlement

lange duur onaanvaardbare proporties aan. En ook voor die lidstaten die over een doeltreffende nationale procedure beschikken, betekent dit niet dat het procederen eenvoudiger wordt, want de meeste van deze procedures zijn beperkt tot enkel interne zaken; zij staan tot nu toe geen grensoverschrijdende procedures toe. Daarom zal een eenvoudig Europees betalingsbevel een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan een eenvoudigere grensoverschrijdende toegang tot effi-

ciënte verhaalsmogelijkheden. De Commissie zegt, in haar toelichting, voor een verordening te hebben gekozen omdat die enerzijds eenvoudigheid en rechtstreekse toepasbaarheid waarborgt en anderzijds mogelijk maakt een incassoregeling facultatief te laten zijn voor die landen die reeds een nationale incassoregeling kennen die aan de gestelde doelen voldoet. De lidstaten worden verplicht deze procedure als een aanvullend instrument beschikbaar te stellen.

KARAKTER

Binnen Europa beschikt een groot aantal lidstaten over een specifieke procedure voor onbetwiste geldvorderingen. Het bekendste voorbeeld is het Duitse *Mahnverfahren*, waarin jaarlijks meer dan 8 miljoen vorderingen hoofdzakelijk geautomatiseerd worden afgehandeld. Ondanks de onderlinge verschillen, kenmerken de bestaande nationale betalingsbevelprocedures zich door een overeenkomstige basisstructuur.⁷ Een belangrijk

kenmerk daarbij is dat het verzoek van de eiser rechtstreeks bij de rechter of een andere bevoegde instantie wordt ingediend.⁸ De rechter neemt vervolgens een beslissing zonder dat de gedaagde verweer kan voeren. Deze beslissing wordt vervolgens aan de gedaagde betekend met de mededeling dat hij de vordering óf moet betwisten óf moet nakomen. Als de vordering betwist wordt dan heeft dit tot gevolg dat de vordering naar wens van de eiser in een bodemprocedure wordt voortgezet. De verantwoordelijkheid om een procedure op tegenspraak in te leiden komt dus bij de schuldenaar te liggen. Deze omkering van het procesinitiatief, de *'inversion du contentieux'*, in combinatie met de bescherming van de rechten van de gedaagde door hem op eenvoudige wijze schriftelijk verweer te laten voeren, zijn de belangrijkste kenmerken van de betalingsbevelprocedure.

INHOUD

Verrassend is dat de verordening zowel op grensoverschrijdende als op nationale zaken van toepassing is. Het werd niet alleen inadequaat maar ook contraproductief geacht de werkingssfeer tot louter grensoverschrijdende geldvorderingen te beperken. Ter verklaring stelt de Commissie dat het grensoverschrijdende karakter weliswaar een voorwaarde voor de communautaire bevoegdheid van het art. 65 EG-Verdrag is maar dat dit niet betekent dat zij daartoe beperkt is. Dit zou een overdreven restrictieve interpretatie van het art. 65 EG-Verdrag zijn. Dit geldt in het bijzonder wanneer een gemeenschappelijk instrument voor zowel grensoverschrijdende als nationale zaken bijdraagt aan de goede werking van de interne markt. Hieraan wordt voldaan gezien het fundamentele economische belang van een doeltreffende invorderingsprocedure. Met name voor lidstaten waar geen efficiënt instrument voor de invordering van onbetwiste geldvorderingen beschikbaar is, zoals Nederland, zal het moeilijk zijn om, zowel aan schuldeisers als aan schuldenaren, uit te leggen waarom grensoverschrijdende procedures efficiënter, eenvoudiger en misschien zelfs goedkoper zijn dan de nationale procedures.⁹

Afgewacht zal moeten worden of de lidstaten deze extensieve interpretatie van het subsidiariteitsbeginsel zullen billijken.

Werkingsfeer (art. 1)

De algemene werkingssfeer van de verordening beperkt zich tot die zaken waarop ook de Brussel-I Vo (of EEX-Vo) en het EEX-Verdrag zien. Familiezaken, faillissement en de sociale zekerheid zijn uitgesloten. Geen beperking wordt aangebracht op grond van de aard of de rechtsgrondslag van de vordering, zoals wanprestatie en onrechtmatige daad. Een dergelijke restrictie zou leiden tot problemen bij de afbakening van ontvankelijke en niet-ontvankelijke verzoeken. De Europese betalingsbevelprocedure regelt niet de internationale bevoegdheid; deze regeling is in de Brussel-I Vo neergelegd. Door de Commissie wordt bepleit dat de schuldeiser de vordering instelt bij de rechter van de woonplaats van gedaagde, welke rechter volgens de regels van internationale

rechtsmacht bij geldvorderingen steeds bevoegd is. De eenvormige incassoprocedure moet de toegang tot de rechter zodanig vereenvoudigen dat schuldeisers afzien van de alternatieve rechtsmachtbepalingen. Een bijkomend voordeel hiervan is dat de executie doorgaans ook in die lidstaat zal plaatsvinden. Moet de titel echter in een andere lidstaat ten uitvoer gelegd worden dan zal, ter keuze van de schuldeiser, de titel-procedure van de EET-Vo of de exequaturprocedure van de Brussel-I Vo gevolgd kunnen worden.

Het bedrag dat gevorderd kan worden, wordt niet aan een maximum gebonden. Wel of geen betwisting van de vordering is doorgaans niet gerelateerd aan de omvang van de vordering, wat niet wegneemt dat tegen hoge vorderingen doorgaans sneller verweer gevoerd wordt.

Europese betalingsbevelprocedure (art. 2)

De procedure is beperkt tot vaststaande en opeisbare geldvorderingen. Vorderingen betreffende de verplichting tot een handelen of nalaten zoals de levering of de teruggave van een goed of een vordering tot ontruiming vallen buiten het bereik van de verordening. Het formuleren van een verzoek voor dit soort vorderingen zou voor niet-juristen te grote problemen kunnen geven.

De Europese betalingsbevelprocedure heeft een facultatief karakter. Het staat schuldeisers dus vrij om de gewone bodemprocedure te volgen. Een dergelijke regeling is noodzakelijk omdat art. het 65 EG-Verdrag geen rechtsgrond biedt voor enkel een verplichte procedure.

Verzoek om een Europees betalingsbevel (art. 3)

De indiening van het verzoek geschiedt door middel van een uniform formulier bij een rechterlijke of andere bevoegde instantie.

Overlegging van bewijsstukken zal een geautomatiseerde afhandeling van de procedure nagenoeg onmogelijk maken

Gekozen is voor het systeem waarbij geen schriftelijk bewijs hoeft te worden overgelegd. Zou wel bewijs verlangd worden, zoals in veel zuidelijke lidstaten vereist is, dan zou dit de eenvormige toepassing van de verordening in de weg kunnen staan, omdat de lidstaten geen eenduidige regeling kennen met betrekking tot de bewijsstukken die als voldoende bewijs voor een schuldvordering kunnen gelden. Bovendien zou de overlegging van bewijsstukken een geautomatiseerde afhandeling van de procedure nagenoeg onmogelijk maken. Wel zal de schuldeiser een aantal bewijselementen in het verzoek moeten opnemen die hij ook in de bodemprocedure zou moeten aanvoeren. Rekening

wordt gehouden met de mogelijkheid dat lidstaten in de toekomst een elektronische toegang en geautomatiseerde verwerking kunnen bieden: het verzoek mag behalve handgeschreven ook door middel van een geavanceerde elektronische handtekening ondertekend worden. Het formulier moet zo eenvoudig zijn dat mede vanuit kostenperspectief procesvertegenwoordiging niet noodzakelijk is (art. 13).¹⁰

Vereisten voor uitvaardiging en afwijzing van verzoek (art. 4 en 5)

De rechterlijke instantie zal ambtshalve moeten onderzoeken of aan de formele vereisten van de artikelen 1, 2 en 3 voldaan is. Het gaat daarbij uitsluitend om de werksfeer van de procedure van de artikelen 1 en 2 en de vormvereisten voor het verzoek van art. 3. De rechterlijke instantie kan de eiser echter de mogelijkheid geven om zijn verzoek aan te vullen of te corrigeren, bijvoorbeeld als in het aanvraagformulier een enkel

veld is opengelaten.

De rechter kan het verzoek van de schuldeiser óf volledig toekennen óf weigeren. Een verzoek dat slechts gedeeltelijk aan de vormvereisten voldoet, zal hij moeten weigeren. Tegen deze afwijzing staat geen rechtsmiddel open.

Conform de wens van de meeste lidstaten heeft de afwijzing door de rechter geen gezag van gewijsde. Dit impliceert dat een schuldeiser ook na een afwijzing een gewone procedure kan starten.

Europese uitnodiging tot betaling (art. 6)

De binnen Europa bestaande betalingsbevelprocedures kunnen onderscheiden worden al naargelang het bevel verkregen wordt na 'een' of na 'twee' stappen. De stappen hebben betrekking op het aantal rechtsmiddelen dat

openstaat. De 'twee stappen'-procedure zoals bijvoorbeeld in Duitsland kent de mogelijkheid van verweer en verzet. Van de procedure met 'één stap' is Oostenrijk het belangrijkste voorbeeld. De 'twee stappen'-procedure is door de Commissie gevolgd. Het betekent dat aan de schuldenaar twee mogelijkheden geboden worden om een rechtsmiddel in te stellen. Dit is noodzakelijk, aldus de Commissie, omdat de rechter geen onderzoek doet naar de gegrondheid van de vordering. Dit betekent dat het document dat door de rechter op het verzoek wordt afgegeven nog niet het betalingsbevel zelf is. Het is een uitnodiging tot betaling, waarin de verweerder in kennis wordt gesteld van de vordering en hem de mogelijkheid geboden wordt om deze te betalen of om deze binnen drie weken te bestrijden. Wordt noch betaald noch verweer gevoerd door de schuldenaar dan wordt het betalingsbevel van ambtswege afgegeven. De uitnodiging tot betaling wordt aan de schuldenaar betekend of ver-

Thans staat voor de eerste keer in Brussel de gehele procedure van incasso zelf centraal

zonden. De verordening laat de wijze van betekening buiten beschouwing, echter een betekening zonder bewijs van ontvangst waaruit blijkt dat de gedaagde het stuk persoonlijk heeft ontvangen, is niet toegestaan indien zijn adres niet met zekerheid bekend is.¹¹ De inhoud van de Europese uitnodiging tot betaling is identiek aan het door de schuldeiser ingediende formulier. Het formulier moet dusdanig eenvoudig zijn dat ook niet-juristen dit kunnen begrijpen en invullen.

Met het oog op de stuiting van de verjaring wordt de Europese uitnodiging tot betaling gelijkgesteld met een dagvaarding in een gewone civiele procedure.

Verweerschrift (art. 7)

Het verweerschrift moet op eenvoudige wijze schriftelijk of onder bepaalde voor-

waarden elektronisch kunnen worden ingediend. Hierbij hoeft geen nadere onderbouwing plaats te vinden.¹² Feitelijke en juridische argumenten zullen in de eventueel daaropvolgende bodemprocedure aan de orde kunnen komen. De verweerder kan – facultatief – een standaardformulier gebruiken dat bijgevoegd wordt bij de Europese uitnodiging tot betaling.

Gevolgen van een verweerschrift (art. 8)

Een ontvankelijk verweerschrift leidt automatisch tot beëindiging van de betalingsbevelprocedure. De schuldeiser heeft vervolgens de keuze om de procedure in de bodemprocedure voort te zetten of hij kan aangeven dat de procedure – bijvoorbeeld vanwege de te verwachten hoge kosten bij een contradictoire procedure – niet moet worden voortgezet. De wijze van procederen in de bodemprocedure wordt verder bepaald door het procesrecht van de lidstaat waar de procedure aanhangig is gemaakt (de *lex fori*).

Europees betalingsbevel en uitvoerbaarheid (art. 9 en 10)

Wordt de vordering niet binnen drie weken betwist dan wordt ambtshalve het betalingsbevel uitgevaardigd. Dit laatste is belangrijk, omdat bijvoorbeeld in het Duitse *Mahnverfahren* verzocht moet worden het betalingsbevel uit te vaardigen. Doordat de schuldeiser dit soms gedurende enige tijd nalaat, wordt het betalingsbevel vaak pas na lange tijd verkregen. Het Europese betalingsbevel moet ook weer betekend of verzonden worden (zie art. 6). In overeenstemming met het inleidende processtuk, namelijk een verzoek, is aangetekende verzending door de griffie de aangewezen weg. Gaat de schuldeiser over tot tenuitvoerlegging dan zal het Europese betalingsbevel, dat in de vorm van een Europese Executoriale Titel wordt afgegeven, in Nederland moeten plaatsvinden door betekening door een deurwaarder. Immers, het betalingsbevel vormt de executoriale titel. Het Europese betalingsbevel is uitvoerbaar bij voorraad zonder dat zekerheid gesteld hoeft te worden, ook al kan de verweerder tegen het bevel nog verzet instellen.

Verzet tegen het Europese betalingsbevel (art. 11)

Door de verweerder de mogelijkheid te bieden verzet in te stellen tegen het Europese betalingsbevel komt de Commissie tegemoet aan de wens van veel lidstaten. De vereenvoudiging van de procedure in het belang van de eiser, rechtvaardigt een tegenwicht in de vorm van het recht een (extra) rechtsmiddel in te stellen. Daarmee heeft de procedure het kenmerk van een 'twee stappen'-procedure. Het verzet kan ook weer worden ingesteld met gebruikmaking van een formulier.

Kosten (art. 14)

De Europese betalingsbevelprocedure zal voor schuldeisers nog aantrekkelijker zijn als de totale gerechtskosten lager zijn dan die van een gewone bodemprocedure. De verordening neemt als uitgangspunt dat de totale gerechtskosten van de Europese betalingsbevelprocedure en de bodemprocedure samen niet hoger mogen uitkomen dan die van de bodemprocedure alleen. Ook de verweerder mag echter niet met hogere kosten geconfronteerd worden, als de schuldeiser eerst, weliswaar tevergeefs, een betalingsprocedure gestart is. De uitwerking van dit beginsel van kostenneutraliteit wordt overgelaten aan de lidstaten. Ook dit beginsel is ontleend aan het Duitse *Mahnverfahren*. Het griffierecht voor het *Mahnverfahren* is een zesde van het griffierecht in de normale bodemprocedure. Wordt een rechtsmiddel ingesteld en de bodemprocedure gestart dan is het resterende griffierecht alsnog verschuldigd.

De Europese betalingsbevelprocedure bevat geen regeling voor het gemachtigdensalaris en de buitengerechtelijke incassokosten. Een uniforme regeling van deze kosten binnen Europa zal de effectiviteit van de betalingsbevelprocedure aanzienlijk vergroten. Momenteel zijn deze kosten zeer verschillend in de lidstaten geregeld. In de Richtlijn bestrijding betalingsachterstanden is de regeling opgenomen dat bij handelstransacties schuldeisers recht hebben op een redelijke schadeloosstelling voor alle relevante invorderingskosten ontstaan door de betalingsachterstand. Deze regeling is echter zo ruim dat de meeste lidstaten hieraan geen uitvoering hebben gegeven bij de implemen-

tatie van de richtlijn in hun nationale recht. Hoewel de betalingsbevelprocedure op alle geldvorderingen ziet, is het een goede gelegenheid om een kostenregeling voor het gemachtigdensalaris nu op te nemen. Gedacht kan worden aan het systeem van het Duitse *Mahnverfahren* waarbij een vastgesteld bedrag, gerelateerd aan de hoogte van de vordering, vergoed wordt. Hetzelfde systeem kan gelden voor de buitengerechtelijke incassokosten, die ten hoogste een vast te stellen percentage van de hoofdvordering zouden moeten bedragen. Over dit onderwerp is een prejudiciële vraag gesteld aan het HvJ EG. Hopelijk zal de uitspraak van het hof meer duidelijkheid scheppen over de kostenvergoeding: zij zal dan als leidraad kunnen dienen bij het totstandkomen van de Europese betalingsbevelprocedure.¹³

NIET ONBEKEND

Bovenstaande bespreking kan slechts summier aangeven wat de inhoud van de Europese betalingsbevelprocedure is. Het voorstel zal zeker niet zonder aanpassingen de eindstrijd halen. Zo ontbreekt thans nog enige verwijzing naar een taalregeling. Een Europese Unie met zo verschillende talen zal aandacht moeten besteden aan de taal waarin het verzoek kan worden ingediend bij de gerechtelijke instanties. De onderbouwing van de vordering zal voor de aangezochte rechter in elk geval begrijpelijk moeten zijn.

Heel belangrijk is dat thans voor de eerste keer in Brussel de gehele procedure van de incasso zelf centraal zal staan in het wetgevingsproces. Niet eerder werd zo nadrukkelijk ingegrepen in het nationale procesrecht en de soevereiniteit van de lidstaten. Voor Nederland komt dit vooral tot uiting in de (internationale) toegang tot de rechter en de betekening of verzending van de stukken. De Nederlandse rechtspraktijk zal zich met

gemengde gevoelens, variërend van positief tot negatief, realiseren dat de bovenstaande procedure niet nieuw is. Van 1942 tot 1991 heeft de betalingsbevelprocedure en het rechterlijk bevel tot betaling van zeer succesvol tot ten slotte weinig succesvol in Nederland gefunctioneerd. Het is hier niet de plaats om aan te geven waarom de procedure minder succesvol werd. Vastgesteld kan echter worden dat deze wijze van toegang tot de rechter via een verzoekschrift en de aangetekende verzending van de stukken door de griffie voor Nederland geen onbekend fenomeen is en naar tevredenheid verloopt.

Binnen Europa zal echter een geharmoniseerde incassoprocedure pas echt succesvol kunnen worden als de betekening binnen Europa eenvormiger wordt. De verschillende wijzen van betekening, namelijk door de deurwaarder of door de griffie en de toegestane wijzen van afgifte van het document vormen thans een groot probleem binnen de EU. Een eenvormige, snelle en kostenvriendelijke betekening is essentieel binnen een ware Europese ruimte.¹⁴

NOTEN

- 1 Brussel, 19.03.2004, COM (2004) 173 definitief.
- 2 Brussel, 20.12.2002, COM (2002) 746 definitief. Het Groenboek is totstandgekomen na raadpleging van de lidstaten en een groot aantal belanghebbenden.
- 3 PbEG L 143/15: Verordening voor een Europese executoriale titel voor niet-betwiste schuldverdringen, aangenomen op 21 april 2004, inwerking-treding 21 januari 2005.
- 4 Vanaf 1 mei 2004 zal deze verordening ook gelden voor de nieuwe lidstaten. Denemarken blijft vooralsnog uitgezonderd van de verordening.
- 5 Deze vordering regelt alleen de Europese betalingsbevelprocedure. De 'small claims'-procedure wordt nog niet geregeld.
- 6 Het voorstel voor een verordening zal zeker op ondergeschikte punten wijziging ondergaan. Het lijkt aannemelijk dat de grondtrekken van de procedure gehandhaafd worden.
- 7 Zie uitvoerig over incassoprocedures binnen Europa: M. Freudenthal, *Incassoprocedures, Opzet voor een Nederlandse incassoprocedure met empirische en rechtsvergelijkende aantekeningen*, (diss.), Kluwer Deventer 1996.
- 8 Hoewel het verzoek bij de rechter of een andere bevoegde instantie kan worden ingediend, zal in dit artikel slechts gesproken worden van de rechter.
- 9 Het zal goedkoper kunnen zijn omdat een rechtstreekse toegang tot de griffie open moet staan met daaraan verbonden een aangetekende verzending van het betalingsbevel door de griffie. Inschakeling van een deurwaarder is pas vereist in de executoriale eindfase. Nederland is tot op heden niet overtuigd dat alleen de bodemprocedure niet voldoet aan een eenvoudige invordering van onbetwiste geldvorderingen. In de beantwoording van de vragen voor het Groenboek wil Nederland de procedure beperken tot grensoverschrijdende zaken, want de procedure voor de kantonrechter voldoet prima. Hier wordt voorbijgegaan aan de betekening door de deurwaarder, die niet past in het systeem van de Europese betalingsbevelprocedure en de limitering tot vorderingen van 5.000 euro: Kamerstukken 2002-2003, 22 112, nr. 275.
- 10 Het is denkbaar dat advocaten wel als procesvertegenwoordiger optreden, maar in deze procedure een relatief laag salaris berekenen omdat het opstellen van het verzoek en de behandeling van de zaak vrij uniform is. Een voorbeeld kan genomen worden aan het Duitse advocatensalaris met betrekking tot het *Mahnverfahren*.
- 11 Naar mijn mening zal de betekening een wezenlijk probleem op gaan leveren. De betekening in Nederland door de deurwaarder waarbij deze het document in de brievenbus achterlaat, zonder bewijs te hebben of dit de werkelijke woonplaats is, zal niet kunnen worden toegestaan. Duitsland en Oostenrijk bijvoorbeeld kennen een betekening door de post; de postbeambte zal echter altijd in persoon moeten betekenen, indien de adresgegevens niet met zekerheid vaststaan.
- 12 De kritiek de afgelopen jaren heeft zich vaak hierop toegespitst. Het zou de schuldenaar te gemakkelijk gemaakt worden om verweer te voeren. De praktijk laat echter zien dat in maximaal 10% van de zaken verweer gevoerd wordt. 10% is echter een normaal percentage om verweer te voeren; ook in de Nederlandse kantonzaken wordt in ongeveer 10% van de zaken verweer gevoerd.
- 13 Zaak C-235/03, QdQ Media S.A./Alejandro Omeda Lecha (2 juni 2003). De vraag wordt gesteld of in de Spaanse betalingsbevelprocedure de kosten van de advocaat kunnen worden gevorderd, hoewel optreden van een advocaat niet vereist is. Volgens de Spaanse wet kan alleen betaling van de hoofdsom gevorderd worden. Verzoeker in de procedure is van mening dat dit in strijd is met de richtlijn bestrijding betalingsachterstanden.
- 14 In 21 lidstaten geschiedt de betekening door de griffie per aangetekende post waarvoor of geen kosten worden berekend of een gering bedrag. In 4 lidstaten vindt de betekening plaats door de deurwaarder. Alleen in Nederland mag deze als zelfstandig ondernemer zijn eigen tarief berekenen. Duitsland en Oostenrijk melden bedragen variërend van 100 tot 300 euro voor een Nederlandse betekening.

reacties & brieven

De redactie behoudt zich het recht voor reacties en brieven in te korten.

ONVRIJWILLIGE MEDIATION KAN NIET

In het laatste *Advocatenblad* schrijft kantonrechter E.P. van Unen: 'De toegang tot de rechter afhankelijk te stellen van voorafgaande, eventueel onvrijwillige, deelname aan mediation, is een gevaarlijke gedachte'. Een contradictio in terminus: onvrijwillig deelnemen aan mediation bestaat niet. Partijen kunnen niet worden gedwongen tot het aangaan van een mediationovereenkomst. Niet zelden mislukt een mediation omdat het vereiste commitment ontbreekt. Partijen kunnen slechts gedwongen worden om samen met een mediator te *bezien* of zij hun conflict ook via mediation kunnen oplossen.

Los van deze onjuiste vooronderstelling is het mij niet duidelijk geworden welke gevaren volgens de schrijver gepaard gaan met de promotie van mediation. Na een geslaagde mediation zijn partijen tevreden. Zij hebben inzicht gekregen in elkaars belangen en op grond van de verenigbare en gezamenlijke

belangen onderhandeld over een alternatieve oplossing. De bereidheid om de gemaakte afspraken na te komen zal in die situatie niet ontbreken. Een rechterlijke procedure daarentegen brengt partijen vaak niet dichterbij elkaar toe maar drijft hen eerder verder uiteen. Die polarisering is een logisch gevolg van de gevolgde procedure. Op basis van de standpunten van partijen en de geldende regels neemt de rechter een beslissing in het voordeel van één der partijen. Tijdens het proces krijgen partijen de gelegenheid hun standpunten toe te lichten en aan te tonen waarom het standpunt van de ander vanuit juridisch oogpunt gezien onjuist is.

Communiceren op grond van standpunten draagt echter niet bij tot een constructieve houding bij de wederpartij. De communicatie over standpunten is weinig effectief omdat mensen de neiging hebben om vanaf hun eigen eiland langs elkaar heen te praten.

Veel conflicten ontstaan juist daardoor. Bij mediation wordt de switch gemaakt van standpunt naar belang omdat het de belangen zijn die mensen motiveren. Vanuit gemeenschappelijke belangen kan de bereidheid ontstaan om te zoeken naar een gemeenschappelijke oplossing.

De voorbeelden die Van Unen noemt van de disfunctionerende medewerker en de overlastveroorzakende huurder zijn mijns inziens juist wel geschikt om in eerste instantie via mediation op te lossen. De opkomst van de interne mediator binnen bedrijven en de projecten buurtbemiddeling in diverse gemeenten, gaan daar ook vanuit. Pas wanneer blijkt dat de wil om tot een oplossing te komen bij één van de partijen ontbreekt lijkt een juridische procedure de aangewezen weg.

(Sandra Lantinga, jurist en gecertificeerd NMI mediator te Bloemendaal)

Plaats uw advertentie midden in uw doelgroep. Het Advocatenblad helpt u daarbij.

Elke twee weken bereikt u met een personeelsadvertentie in het Advocatenblad alle geïnteresseerde juridisch actieve juristen.

Desgewenst helpen wij u met het opstellen van de tekst voor uw personeelsadvertentie, die professioneel vorm wordt gegeven in uw eigen huisstijl, met uw eigen logo!

Meer informatie?
Wilt u meer informatie, bel dan Cock Brouwer, tel. 0172 - 234 460, fax 0172 - 233 017, die u graag vrijblijvend informeert over alle mogelijkheden.

brouwer's direct marketing

U zoekt:

- advocaten
- medewerkers
- stagiaires
- (bedrijfs)juristen
- belastingdeskundigen
- leden rechterlijke macht

Wij leveren u medische argumenten

De afgelopen tien jaren werden de meest uiteenlopende problemen aan onze artsen voorgelegd. Een greep uit de dagelijkse praktijk:

De operatie van mijn cliënt liep slecht af. Was de behandeling zorgvuldig?

De erfgenamen van mevrouw stellen dat zij na de brand langer bleef leven dan meneer. Is dat juist?

Is de lichamelijke schade van mijn cliënt juist getaxeerd en hoe waardeer ik zijn smart?

De verzekeringsmaatschappij stelt dat de betrokkene zelfmoord pleegde. Was het geen ongeval?

De werknemer van mijn cliënt beweert dat hij niet meer kan werken. Kan hij niet net zo veel als vroeger?

De verzekeringspolis schrijft arbitrage voor. Kunt u een arbiter leveren?

MEDISCH ADVIESBUREAU

BINS

Laan 20
2512 GN Den Haag
tel 070 345 98 08
fax 070 345 98 11
e-mail j.w.bins@wxs.nl
www.binsmedical.com

dr. mr. J.W.Bins, arts RGA

Schalke & Partners

Bedrijfsrecherche

BEWIJST WAT U EIST

Schalke & Partners bv

Postbus 2215, 4800 CE Breda

T. 076-5221144 / F. 076-5221264 / E. info@schalke.nl / W. www.schalke.nl

FIF 33

RECHERCHE- EN INFORMATIEBUREAU

Voor bedrijven, particulieren en advocatuur

- Onrechtmatig ziekteverzuim
- Alimentatiezaken
- Controle werkzaamheden
- Handelsinformatie
- Fraude / Bedrijfsdiefstal
- Privé-onderzoeken

010 - 477 33 22 www.fif33.nl

Goedgekeurd door Min. van Justitie POB 238
Heemraadssingel 186 • 3021 DM Rotterdam
Fax: 010 - 477 08 30 • e-mail: info@fif33.nl

RECHTER JAN VAN DER DOES

Advocaat en provincie

‘Ach, meneer Van der Does, het is toch wat, zo’n jongen.’

Aan het woord is mr. Wieteke van Putten. De verdachte is nog niet binnengebracht, maar mr. Van Putten neemt vast een voorschot. Ze is van middelbare leeftijd en heeft het haar in een knotje waardoor ze aanvankelijk wat afstandelijk overkomt. Dit wordt nog eens versterkt door de fiere rechte houding van het bovenlichaam, alsof ze voortdurend te paard zit. Maar wie haar beter leert kennen ontwaart achter die ogenschijnlijke reserve een grote en respectvolle betrokkenheid. Ze zou ook goed kunnen functioneren bij het maatschappelijk werk van een instelling waar men terecht kan voor de gevolgen van eigen stommiteit. Wanneer men het leven ongewenst heeft doorgegeven, of wanneer men door een vergelijkbare daad het eigen leven onvoorzien heeft bekort. Leed door eigen schuld. Dan is daar een vrouw als mr. Van Putten die als een mater dolorosa, met knotje, de pil weet te vergulden.

Ze kijkt en begrijpt. Ze komt dan ook uit de provincie.

‘De provincie’ is in de Randstad een veelzeggend begrip. In de provincie heerst een zekere wellevendheid. Men kan er hard voor de zaak opkomen, maar altijd in het besef dat uiteindelijk ten opzichte van personen een zekere schroom past. In de provincie zullen advocaten hun cliënten niet onmiddellijk inlijven in tutoyement en gemeenzaamheid.

In de provincie handhaven advocaten ook onderling een zeker decorum. In de Randstad is het anders. Daar gaan advocaten, als het er op aan komt, met elkaar om, zoals schippers met de meerpalen in andermans haven. Ramkoers.

In de loop der jaren, met de toenemende globalisering, is ‘de provincie’ steeds meer een metafoor geworden voor een bepaalde manier van in het leven staan. De provincie garandeert niet meer een bepaalde wijze van werken, maar een bepaalde wijze van werken heet provinciaal. Ook uit de provincie kunnen nu zeer bewerkelijke advocaten komen.

De verdachte is binnengebracht en de zaak kan beginnen. Om het wachten te bekorten heeft hij een slaappil geslikt. De oogleden kan hij slechts half openen, en dan nog alleen als hij direct wordt aangesproken. Ook de verdachte komt uit de provincie en hij stelt zich allerbeminlijkst op. Hij beseft dat hij een winkeldiefstal heeft gepleegd en hij weet dat het fout is. Zoals het ook alle vorige keren fout was. Maar eerlijk is eerlijk, zo deelt hij mee, telkens die veertien dagen zitten, je kan er behoorlijk van opknappen. Daarna zakt hij weer weg in een sluimer.

illustratie: Floris Tilanus

De Officier van Justitie voert het woord, spreekt over meerplegers en veelplegers en over nieuw beleid en eist drie maanden gevangenisstraf. Mr. Van Putten voert het woord, weet van het nieuwe beleid, en wijst op de noodzaak van resocialisering. Het gaat allemaal aan de verdachte voorbij.

Als ik het woord rechtstreeks tot hem richt, doet hij de ogen weer half open. Uitspraak: drie maanden gevangenisstraf. Het bloed vliegt hem naar het hoofd. Drie maanden! Voor een winkeldiefstal! Hij wordt bevangen door een grootstedelijke woede, die hem de ogen wijd doet openen. Blazend en tierend laat hij zich wegvoeren.

‘Ach, meneer Van der Does, u moet het hem maar niet kwalijk nemen.’ Een stille glimlach mijn kant uit. Het schuldige leed van de verdachte is in de glimlach begrepen. En ze schrijdt weg in de richting van het loket waar ze akte vraagt van het hoger beroep.

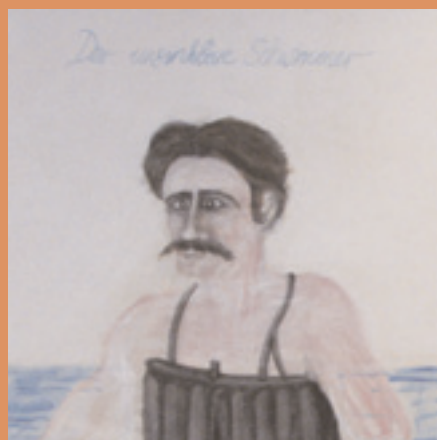
VAN

Koen Limperg

Welke boeken lezen advocaten eigenlijk buiten de juridische literatuur, als ze dan nog lezen? Zien ze graag opera, bezoeken ze bioscopen, concerten, galleries? Gaan ze naar toneel? En wat betekent die cultuur voor hen en, misschien, voor hun werk?

Waarom heeft Koen Limperg (49, advocaat bij De Brauw in Den Haag; intellectuele eigendom; getrouwd, een dochter en een zoon) in zijn kantoor werk hangen van de Oostenrijkse schilder Norbert W. Hinterberger?

Jan Pieter Nepveu
journalist

NORBERT HINTERBERGER

Norbert W. Hinterberger (Oostenrijk, 1949) is docent aan kunstopleidingen in Duitsland en Brazilië. Hij exposeerde in Wenen, Linz, Graz, Berlijn, München, Kassel, Osnabrück, Augsburg, Leipzig, Erfurt, Weimar, Gera, Rome, Napels, Vicenza, Zürich, Basel, Pilsen, Amsterdam, Utrecht, Dublin, Stockholm, Vilnius, Kaunas, Moskou, Perth, Rio de Janeiro en São Paulo. Hinterberger woont en werkt in Duitsland, Oostenrijk en Brazilië.

‘Ik maakte een doodsmak precies voor *Der Unsinkbare Schwimmer*’

“ Een overdreven kunstverzamelaar ben ik niet. Maar ik vind het wel leuk om te vertellen over één van de schilderijen in mijn kantoor, *Der Unsinkbare Schwimmer* (1981), en de vriendschap die daarmee samenhangt. Het is geschilderd door de Oostenrijkse kunstenaar Norbert Hinterberger.

Het verhaal begint in 1984. Ik fietste naar de rechtbank in Amsterdam door de Ferdinand Bolstraat. Hier zat vroeger de Heineken Galerij, een etalage om het Heinekengebouw die als galerie geëxploiteerd werd. Ik raakte afgeleid, kwam met mijn fiets in de tramrails en maakte een doodsmak op de stoep precies voor *Der Unsinkbare Schwimmer*. Toen ik was opgekrabbeld bekeek ik de kunstwerken beter. Het waren een stuk of tien grote doeken van ongeveer anderhalve meter bij anderhalve meter.

In figuurlijke zin viel ik eigenlijk meer voor een ander werk: *Die Brieftaube als Fotograf*. Dat stelde een postduif voor met een klein cameraatje aan zijn lijf. In de Eerste Wereldoorlog gebruikten de geallieerden postduiven om foto's achter de vijandelijke linies te maken. Het is een groot portret van een parmantige duif. Het hangt nu bij mij thuis. Ik was in Amsterdam de enige die iets kocht op de tentoonstelling van Hinterberger.

JAMES BOND

Hinterberger was zelf in Amsterdam om de tentoonstelling in te richten en weer af te breken. Hij haalde het schilderij voor mij achter het raam vandaan. Ik zei dat mijn kantoor me voor een paar weken op cursus naar Salzburg zou sturen en hij heeft me toen uitgenodigd om langs te komen in Linz. In een vrij weekend ben ik vanuit Salzburg op de trein gestapt om even op en neer naar Linz te gaan. Van eventjes was geen sprake. Ik kwam er letterlijk zonder tanden-

borstel aan, maar hij had een weekend georganiseerd, waarin ik zijn familie, schoonfamilie en driekwart van Linz ontmoet heb. Geld voor nog een schilderij had ik niet – voor mij als tweedejaars stagiaire was het eerste al een rib uit mijn lijf – maar ik heb toen nog wel een paar tekeningen gekocht.

Twee jaar later ging ik voor een congres naar Wenen. Op de heenreis zijn mijn vrouw en ik weer bij hem in Linz geweest. En toen heb ik het schilderij *Der Unsinkbare Schwimmer* gekocht. Omdat we het onmogelijk konden meenemen naar Wenen, zouden we het op de terugweg ophalen.

Het werd een beetje een spookachtige transactie. We zaten terug in een mahoniehouten coupeetje, zoals je die ook wel ziet in James Bond-films. Om één uur 's nachts kwam onze trein in Linz. Hinterberger heeft het schilderij toen vanaf het perron in een geheimzinnige rol door het raam geschoven, waarmee alles nog meer een James Bondgehalte kreeg. Zijn dochtertje lag alleen ziek thuis. Een hand door het raam en weg was hij.

ZELFSPOT

Der Unsinkbare Schwimmer is geïnspireerd op een oude publicatie uit 1880 in de *Scientific American* over een geotrooieerd zwemtoestel. Ik was net begonnen in de intellectuele eigendomspraktijk, dus het schilderij sloot daar mooi bij aan. De afgebeelde man zit op zijn eigen zwemtoestel. Hij heeft zo'n typisch eind negentiende-eeuws hoofd, met een scheiding in het midden en een snor. Hij kijkt een beetje scheel want hij is doodsbang. Met een hendeltje bij zijn rechterhand moet hij hard zwingelen, en achter hem draait een schroef die hem verplaatst.

Dat pompen of verzuipen-element sprak mij aan, als jong advocaatje. Ik hou ook van

'Het schilderij symboliseert voor mij de cliënt die zegt te geloven in zijn vindingen, terwijl je aan zijn gezicht ziet dat dat geen onvoorwaardelijk geloof is'

Foto: Eric de Vries

de zelfspot die ik in het werk zie. De titel *Unsinkbare Schwimmer* is enigszins omineus, want je voelt wel dat hij moet oppassen niet voortijdig op zijn zwemtoestel aan zijn einde te komen. Dat zie je aan zijn gelaatsuitdrukking.

Het schilderij symboliseert voor mij ook de mensen die hier af en toe loensend van angst aanschrijven. Ze zeggen te geloven in hun eigen vindingen, maar aan de gezichten kun je zien dat dat geloof niet onvoorwaardelijk is.

Uit dit doek spreekt een vermogen tot relativeren, en het is buitengewoon verstandig om dat cliënten voor te houden. De onzinkbare zwemmer gelooft er zelf duidelijk niet in. Dat de advocaat wél in de zaak moet geloven alvorens van wal te steken, staat voor mij als een paal boven water. En het schilderij is daarvoor een 'momento'.

BRAZILIAANS

Hinterberger heeft een bijzonder oeuvre, het is bijna altijd humoristisch, terwijl hij toch als een klassieke kunstenaar geschoold is in de jaren zeventig. In veel van zijn werk zitten elementen van spot, meestal zelfspot. *Der Unsinkbare Schwimmer* heeft hij gemaakt tijdens een masterclass onder leiding van Mario Merz, een internationaal zeer bekende kunstenaar. Merz had een beetje zijn eigenaardigheden en ik denk dat Hinterberger daardoor geïnspireerd is. Grappig genoeg blijkt zijn werk enorm te appelleren aan de Braziliaanse smaak. In Brazilië is hij wereldberoemd. Wat voor mij onverklaarbaar is, want ik ben nooit in Brazilië geweest. Hij vindt het zelf ook onverklaarbaar waarom hij het juist daar zo goed doet. Maar inmiddels heeft hij wel een huis gebouwd aan de Amazone, waar hij een deel van het jaar werkt.

CONTACT

We hebben een ontzettend leuk contact met Hinterberger. Het is inmiddels ruim twintig jaar geleden, maar we hebben nog steeds contact. Hij heeft een paar keer bij ons Kerstmis gevierd. Hij heeft ons ook een aandeel in zijn auto geleverd. Hij was de trotse bezitter van een MGB GT. Hij probeerde hem aan de praat te houden, wat niet zo geweldig lukte want de auto roestte zo'n beetje onder hem vandaan. Hinterberger was handig maar niet bemiddeld. Toen heeft hij zijn hele auto in onderdelen getekend en die tekeningen uitgegeven als aandelen. Als aandeelhouder kreeg je een foto van zijn auto, met een tekening van het desbetreffende onderdeel. Wij hebben gekozen voor de *Unterer Kühlerschlauch* (onderste slang voor koelvloeistof). Met de opbrengst heeft hij die auto kunnen opknappen. ”

Vestiging buiten Nederland

In het *Advocatenblad* van 3 oktober 2003 is het beleid gepubliceerd dat de Algemene Raad hanteert bij de beoordeling van een verzoek ex art. 12 lid 4 Advocatenwet. In verband met de ontwikkelingen sinds die tijd heeft de Algemene Raad, in vergadering bijeen op 7 juni 2004, besloten dit beleid aan te passen. Deze aanpassing is opgenomen onder het kopje:

Wanneer ontheffing?

VESTIGING BUITEN NEDERLAND EN DE ONTHEFFING INGEVOLGE ART. 12 LID 4 ADVOCATENWET

Met ingang van 15 juni 2002 heeft het ministerie van Justitie ingevolge de inwerkingtreding van de Wet van 28 maart 2002 tot opnemings in de Advocatenwet van enkele bepalingen over het onderzoek naar de toestand van de praktijk van een advocaat en wijziging van een aantal artikelen van deze wet (*Stb.* 2002, 184) de Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten belast met de beslissingsbevoegdheid over de verzoeken tot ontheffing art. 12 lid 4 Advocatenwet.

De Minister van Justitie was tot die tijd verantwoordelijk voor de besluitvorming en bepaalde het beleid met betrekking tot de ontheffingen.

De Algemene Raad heeft in zijn vergadering van 1 september 2003 het beleid vastgesteld met betrekking tot Nederlandse advocaten die zich buiten Nederland willen vestigen, maar hun inschrijving op het tableau willen handhaven.

VESTIGING NEDERLANDSE ADVOCAAT IN EEN EU-LAND

De Vestigingsrichtlijn biedt enerzijds aan advocaten de mogelijkheid om in een andere EU-lidstaat en EER-staat (art. 16h Advocatenwet) dan waar de beroepskwalificatie is verworven, onder zijn oorspronkelijke beroepstitel werkzaam te zijn. Anderzijds wordt aan deze advocaat de mogelijkheid geboden om op grond van zijn beroepservaring tot de advocatuur in de lidstaat van ontvangst toe te treden.

ONTHEFFING?

Op grond van art. 12 lid 1 Advocatenwet zijn advocaten verplicht hun kantoor te hebben binnen het arrondissement, bij welke zij zijn ingeschreven. Verzoeken om ontheffing van advoca-

ten dienen vóór vertrek naar het buitenland aan de Algemene Raad te worden voorgelegd.

De Nederlandse advocaat die onder zijn oorspronkelijke beroepstitel in een ander EU-land zijn beroep wil uitoefenen is gehouden in Nederland ingeschreven te blijven (overweging 12 van de Vestigingsrichtlijn (1)) en zich bij de bevoegde autoriteit van het land van ontvangst te laten inschrijven (art. 3 van de Vestigingsrichtlijn (2)).

Indien de verwachting is dat de advocaat korter dan één jaar in het EU-land verblijft, wordt door de Algemene Raad dispensatie gegeven van het overleggen van het bewijs van inschrijving in het land van ontvangst.

De samenhangende verplichtingen van inschrijving in zowel Nederland, als het land van ontvangst, brengen met zich mee dat de in Nederland ingeschreven advocaat die in een ander EU-land zijn kantoor wil vestigen, een ontheffing nodig heeft op grond van art. 12 lid 4 Advocatenwet.

Op grond van lid 4 kan de Algemene Raad, gehoord de Raad van Toezicht, om bijzondere redenen aan een advocaat die zijn kantoor buiten Nederland wenst te vestigen ontheffing verlenen van de verplichting kantoor te hebben binnen het arrondissement.

Bij de beoordeling van het verzoek door de Algemene Raad wordt betrokken:

- het belang van betrokkene bij het verzoek, zoals de persoonlijke ontwikkeling en training van de betreffende advocaat en de wens om bij de uitoefening van de werkzaamheden de oorspronkelijke beroepstitel te kunnen blijven voeren;
- het naleven van de verordeningen. Om inzicht te krijgen in de onafhankelijkheid van de beroepsuitoefening wordt aan de Raad van Toezicht gevraagd in welk praktijkverband hier te lande de advocaat werkzaam is en in het buitenland werkzaam zal zijn (vgl. overweging 15 van de Vestigingsrichtlijn (3)).

STAGIAIRES

De Vestigingsrichtlijn is niet van toepassing op stagiaires. Het komt echter regelmatig voor dat stagiaires wel een ontheffing ex art. 12 lid 4 Advocatenwet aanvragen.

Bij de beoordeling van dit verzoek door de Raad van Toezicht onderzoekt de Raad van Toezicht het verloop van de stage. Volgens het

inmiddels in de praktijk ontwikkelde beleid kunnen stagiaires die het certificaat van de beroepsopleiding hebben, wel voor een ontheffing in aanmerking komen. De Algemene Raad zal dit beleid voortzetten. De Raad van Toezicht zal daarbij op grond van art. 9b lid 3 Advocatenwet de stagiaire overigens ook nog ontheffing moeten verlenen om bij zijn patroon kantoor te houden. De Algemene Raad zal de Raad van Toezicht vragen in haar advies aan te geven op welke wijze de stageopleiding in het buitenland een vervolg zal krijgen.

Volgens het op 1 september 2003 door de Algemene Raad vastgestelde beleid werd een verzoek tot ontheffing, gedaan door een stagiaire die de beroepsopleiding nog niet had afgerond, niet gehonoreerd.

Op 7 juni 2004 heeft de Algemene Raad zijn beleid ten aanzien van de stagiaire die de beroepsopleiding nog niet heeft afgerond, verruimd.

WANNEER ONTHEFFING?

Bij de beoordeling van een verzoek tot ontheffing van het bepaalde in art. 12, lid 1 Advocatenwet hanteert de Algemene Raad de onderstaande criteria.

- Ontheffing wordt voor bepaalde – door verzoeker aan te geven – periode verleend.
- Bij terugkeer in Nederland wordt door verzoeker tot intrekking van de verleende ontheffing verzocht.
- Wordt er geen concrete periode aangegeven bij het verzoek tot ontheffing, maar lijkt uit het verzoek voort te vloeien dat het gaat om een periode korter dan een jaar, dan wordt ontheffing gegeven voor de periode van een jaar. Is die periode langer dan een jaar dan wordt ontheffing gegeven voor de periode van drie jaar, daarmee aansluiting zoekend bij de termijn als genoemd in het Besluit zwanerschap en bevalling en advocaten in het buitenland.
- Indien de periode waarvoor ontheffing is verleend is verstreken, wordt hiervan vanwege de Nederlandse Orde van Advocaten melding gedaan aan het kantoor van de advocaat aan wie ontheffing is verleend. Verlenging van de ontheffing kan worden verzocht. Zo niet, dan wordt betrokkene erop geattendeerd dat de ontheffing is komen te vervallen en als

gevolg daarvan geen beroep meer kan worden gedaan op het Besluit zwangerschap en bevalling en advocaten in het buitenland.

- Ontheffing kan worden verleend aan advocaat-stagiaires, die de Beroepsopleiding hebben voltooid. In uitzonderingsgevallen kan aan advocaat-stagiaires, die de Beroepsopleiding nog niet hebben voltooid, toch ontheffing worden verleend. In beide gevallen geldt dat alleen ontheffing wordt verleend als voldaan wordt aan de volgende vereisten:
 1. een Nederlandse advocaat is patroon en bevindt zich met de stagiaire op hetzelfde kantoor hetzij in Nederland hetzij in het buitenland. Op de dagen dat de stagiaire werkt op het kantoor waar de patroon niet werkzaam is, wordt de stagiaire begeleid door een patronabele mentor;
 2. naast het volgen van de Beroepsopleiding – voorzover deze nog niet is afgerond – dient gedurende de stage Nederlandse (proces)ervaring te worden opgedaan. Voor het geval de advocaat-stagiaire de Beroepsopleiding nog niet heeft afgerond dient hij in beginsel twee dagen per week dagen daadwerkelijk op de Nederlandse vestiging werkzaam te zijn; de Beroepsopleiding mag daarin begrepen zijn;
 3. de Beroepsopleiding – voorzover deze nog niet is afgerond – dient binnen de daartoe gestelde termijn te worden afgerond;
 4. eventueel door de Algemene Raad op advies van de plaatselijke Raad van Toezicht te stel-

len aanvullende voorwaarden gericht op de specifieke situatie.

VESTIGING IN LANDELIJKE BUITEN DE EU

Advocaten die zich buiten de EU willen vestigen, behoeven hun inschrijving in Nederland niet te handhaven. Het komt echter voor dat advocaten om hun moverende redenen (bijvoorbeeld, omdat zij verwachten dat hun verblijf in het buitenland tijdelijk is) de inschrijving als advocaat in Nederland willen handhaven. In dat geval dienen zij eveneens op grond van art. 12 lid 4 Advocatenwet aan de Algemene Raad een ontheffing te vragen. De Raad van Toezicht betreft anders dan bij de EU-advocaat, in het advies alleen het belang van betrokkene bij het verzoek.

Verzoeken van stagiaires die zich buiten de EU willen vestigen, worden door de Algemene Raad op dezelfde wijze afgehandeld als de verzoeken binnen de EU.

Inlichtingen: mw. mr. M.E. Veenboer of mw. mr. M. van der Pijl, tel. 070-335 35 17 respectievelijk 335 35 89.

- 1 Overweging 12 Vestigingsrichtlijn: *Overwegende dat de onder zijn oorspronkelijke beroepstitel in de lidstaat van ontvangst ingeschreven advocaat bij de bevoegde autoriteit van de lidstaat van herkomst ingeschreven dient te blijven, ten einde zijn hoedanigheid van advocaat te behouden en voor deze richtlijn in aanmerking te*

komen; dat daarom een nauwe samenwerking tussen de bevoegde autoriteiten, met name in het kader van eventuele tuchtprocedures, onmisbaar is.

- 2 Art. 3 lid 1 Vestigingsrichtlijn: *De advocaat, die zijn beroep wenst uit te oefenen in een andere lidstaat dan die waar hij zijn beroepskwalificatie heeft verworven, is gehouden zich bij de bevoegde autoriteit van die lidstaat in te schrijven.*

- 3 Overweging 15 Vestigingsrichtlijn: *Overwegende dat uit de economische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de beroepsuitoefening in de Gemeenschap blijkt dat de mogelijkheid tot gezamenlijke uitoefening van het beroep van advocaat, ook in de vorm van een samenwerkingsverband, werkelijkheid wordt; dat vermeden dient te worden dat de beroepsuitoefening in groepsverband in de lidstaat van herkomst aanleiding vormt voor belemmering of bemoeilijking van de vestiging van tot zo'n groep behorende advocaten in de lidstaat van ontvangst; dat het de lidstaten echter moet worden toegestaan passende maatregelen te nemen ter verwezenlijking van de legitieme doelstelling van waarborging van de onafhankelijkheid van het beroep; dat het wenselijk is in alle lidstaten die beroepsuitoefening in groepsverband toestaan, in bepaalde garanties te voorzien.*

Permanente opleiding

In deze rubriek vindt u opleidingen die kunnen worden gevolgd in het kader van de Permanente Opleiding. De rubriek vormt een aanvulling op de Cursuswijzer Permanente Opleiding, die drie keer per jaar verschijnt.

ARBEIDSRECHT

Ontslag wegens disfunctioneren, wangedrag en situatieve arbeidsongeschiktheid

19-08-2004 10:00 - 16:30

22-09-2004 10:00 - 16:30

17-11-2004 10:00 - 16:30

Plaats Den Haag, Utrecht, Amsterdam

Niveau **

Instelling Vermande Studiedagen,

tel. 070-3789896

Docent(en) mr. D.J. Buijs, mr. V. Dissel-

koen, mr. D.J. Rutgers, mr. dr. W.A. Zon-

dag

Kosten € 595 exclusief BTW

Opleidingspunten

15 Juridisch

– Beroepsvaardigheden

– Management/Organisatie

15 Totaal

BESLAG- EN EXECUTIERECHT

Symposium "Wat is er mis met executieveilingen?"

29-06-2004 13:30 - 17:15

Plaats Amsterdam

Niveau *** Actualiteiten

Instelling CPO Katholieke Universiteit

Nijmegen,

tel. 024-3612256

Docent(en) mr. S.E. Bartels, mr. V.J.A.J.C.

van Heeswijk, prof. mr. M.J.A. van Mou-

rik, mr. R. Westrik

Kosten € 245 geen BTW

Opleidingspunten

03 Juridisch

– Beroepsvaardigheden

– Management/Organisatie

03 Totaal

PERSONEELSBELEID

Summercourse

26-08-2004 09:30 - 20:00

27-08-2004 09:30 - 16:30

Plaats n.n.b.

Niveau *

Instelling Nijhuis & Wibbelink,

tel. 033-4655525

Docent(en) mr. E.M.A. Nijhuis, drs. M.A.

Wibbelink

Kosten € 1.095 exclusief BTW

Opleidingspunten

– Juridisch

– Beroepsvaardigheden

12 Management/Organisatie

12 Totaal

Verklaring der tekens

* *Basisniveau* (doorgaans minder dan 1 jaar ervaring in het vakgebied; weinig tot geen voorkennis);

** *Verdiepingsniveau* (doorgaans meer dan 1 jaar ervaring in het vakgebied; basiskennis aanwezig en gerichte praktijkervaring vereist);

*** *Specialisatieniveau* (doorgaans meer dan 3 jaar ervaring in het vakgebied; hoog kennisniveau aanwezig en gerichte praktijkervaring vereist).

Personalialia

BEËDIGD ALS ADVOCATEN EN PROCUREUR

Aertsen, mr. D.W., Maliesingel 20 (3581 BE) postbus 354 (3500 AJ) Utrecht, tel. 030-2320800, fax 030-2341644, e-mail info@wijnenstael.nl

Akker, mr. E.J.A.M. van den, Helperpark 302 (9723 ZA) postbus 1182 (9701 BD) Groningen, tel. 050-3166833, fax 050-3124985, e-mail info@yspeert.nl

Bauman, mw. mr. M., Tweebakmarkt/Druifstreek 72 (8911 LH) postbus 17 (8900 AA) Leeuwarden, tel. 0582-247347, fax 0582-126029, e-mail m.bauman@triplaw.nl

Berendsen, mr. C.G.M., Herengracht 444 (1017 BZ) Amsterdam, tel. 020-4287324, fax 020-4274597, e-mail berendsen@vanrossem.nl

Boekholt, mr. F.A.M., Amstelplein 1 (1096 HA) postbus 94142 (1090 GC) Amsterdam, tel. 020-4629300, fax 020-4629333, e-mail info.amsterdam@nortonrose.com

Brandjes, mr. P.C.M., Van Breestraat 146 hs (1071 ZW) Amsterdam, tel. 020-4712151, fax 020-4704009

Broek, mw. rm. D. van den, K.R. Poststraat 91 (8441 EN) postbus 612 (8440 AP) Heerenveen, tel. 0593-655555, fax 0593-655550

Brons, mr. M.J.R., Van Eeghenstraat 98 (1071 GL) postbus 74654 (1070 BR) Amsterdam, tel. 020-5777700, fax 020-6719710, e-mail brons@hrd.nl

Brouwer, mr. W.H.J.W. de, Hollandsch Diep 69 (2904 EP) Capelle a/d IJssel, tel. 010-2270129, fax 010-4582665

Cassese, mw. mr. L.V.S., Oostmarsumstraat 73 (7602 JR) postbus 31 (7600 AA) Almelo, tel. 0546-820493, fax 0546-822389, e-mail cassese@ddh-advocaten.nl

Culjpers, mw. mr. D.M.J.M.G., Deken van Oppenbergsingel 130 (5911 AG) postbus 505 (5900 AM) Venlo, tel. 077-3545566, fax 077-3520430, e-mail mail@huveradvocaten.nl

Demirci, mw. mr. A., Weena 666 (3012 CN) postbus 190 (3000 AD) Rotterdam, tel. 010-4042111, fax 010-4042333

Devis, mw. mr. E.M., Amstelveld 7 (1017 JD) Amsterdam, tel. 020-6276684, fax 020-6206489, e-mail advocaten@gesselblauw.nl

Galen, mr. A.C., Raadhuisstraat 42 (5683 CG) postbus 82 (5680 AB) Best, tel. 0499-338399, fax 0499-338398, e-mail g.van.galen@vbtm.nl

Galen, mr. W. van, Einsteindreef 109-113 (3562 GB) postbus 9907 (3506 GX) Utrecht, tel. 030-2635080, fax 030-2635070, e-mail vangalen@vanriet.associees.nl

Gerritsen, mw. mr. M., Drs. F. Bijlweg 8 a (1784 MC) postbus 42 (1780 AA) Den Helder, tel. 0223-660114, fax 0223-660354, e-mail gerritsen@knuwer.nl

Groezen, mr. E.A.J. van, Karel Doormanweg 47 (3115 JD) postbus 570 (3100 AN) Schiedam, tel. 010-2042593, fax 010-2042597, e-mail eric.van.groezen@mammoet.com

Haan, mr. J.K. den, Vondelstraat 80 (1054 GN) Amsterdam, tel. 020-4121271, fax 020-4121552, e-mail info@maet.nl

Haasdijk, mw. mr. S.L., Tweebakmarkt/Druifstreek 72 (8911 LH) postbus 17 (8900 AA) Leeuwarden, tel. 058-2347303, fax 058-2347399, e-mail s.haasdijk@triplaw.nl

Hellendoorn, mr. B.M., Wilhelminaplein 37 (3072 DE) postbus 23134 (3001 KH) Rotterdam, tel. 010-2908540, fax 010-2908595, e-mail bhellendoorn@tbi.nl

Hes-Bakkeren, mw. mr. S.C.C., Veerkade 5 d (3016 DE) postbus 23317 (3001 KH) Rotterdam, tel. 010-4116471, fax 010-4136923, e-mail info@kernkamp.nl

Horst, mw. mr. H.L. van der, Oostzanddijk 1 (3221 AL) postbus 206 (3220 AE) Hellevoetsluis, tel. 0181-313444, fax 0181-322556, e-mail advocaten.hs@denhollander.nl

Julsingha, mw. mr. A.C. van, Vosselmanstraat 260 (7311 CL) postbus 10100 (7301 GC) Apeldoorn, tel. 055-5271271, fax 055-5223111, e-mail info@nysingh.nl

Kam, mr. B. van de, Vosselmanstraat 260 (7311 CL) postbus 10100 (7301 GC) Apeldoorn, tel. 055-5271271, fax 055-5223111, e-mail info@nysingh.nl

Keeken, mr. R.C. van, Witte Vrouwenstraat 44 (3512 CV) postbus 13078 (3507 LB) Utrecht, tel. 030-2318534, fax 030-2321646, e-mail keeken@uwnet.nl

Koek, mr. E.H.K.L., Koraalrood 70 (2718 SC) Zoetermeer

Kool, mw. mr. M.R., Goudsesingel 106 (3011 KD) postbus 22321 (3003 DH) Rotterdam, tel. 010-4116833, fax 010-4046961, e-mail tepas@tepas.nl

Kwakman, mw. mr. E.H.G., Oude Ebbingestraat 91 (9712 HG) postbus 1658 (9701 BR) Groningen, tel. 050-3140640, fax 050-3144672, e-mail info@dorhout.nl

Lamme, mw. mr. J.J.W., Herengracht 425-429 (1017 BR) Amsterdam, tel. 020-6246811, fax 020-6272278, e-mail wieringa@wieringa.nl

Lischer, mw. mr. F.L., Plein 18-20 (1354 LJ) Almere-Haven, tel. 036-5470945, fax 036-5470946, e-mail info@derooijadvocaten.nl

Maarel, mw. mr. P.K. van der, Parnassusweg 126 (1076 AT) postbus 75505 (1070 AM) Amsterdam, tel. 020-5772907, fax 020-5772702, e-mail kim.van.der.maarel@houthoff.com

Meijboom, mw. mr. M.J.E., Droogbak 1 a (1013 GE) postbus 251 (1000 AG) Amsterdam, tel. 020-7119228, fax 020-7119999, e-mail martine.meijboom@cliffordchance.com

Ngasirln, mr. V.L., Middellandlaan 2 a (3021 BR) Rotterdam, tel. 010-4250280, fax 010-4250281, e-mail info@advokaat.net

Oorschoot, mr. A.A.A.C.M. van, Albert Hahnplantsoen 23 (1077 BM) postbus 75988 (1070 AZ) Amsterdam, tel. 020-5773577, fax 020-5773578

Oreel, mw. mr. J.B., Weteringschans 237 (1017 XH) postbus 15845 (1001 NH) Amsterdam, tel. 020-6760481, fax 020-6760482, e-mail oreel@jaeger-advocaten.nl

Meldingen voor deze rubriek kunnen worden doorgegeven aan: adres@advocatenorde.nl

Overbeek, mr. R.A., Apollolaan 153 (1077 AS) postbus 75305 (1070 AH) Amsterdam, tel. 020-3058200, fax 020-3058205, e-mail info@vandematlitigation.nl

Roskam, mw. mr. K.E.M., Twentelaan 15 (7609 RE) postbus 479 (7600 AL) Almelo, tel. 0546-533633, fax 0546-820827, e-mail damste@damste.nl

Saija, mw. mr. M.L., Eksterhof 47 (2496 HT) Den Haag, tel. 015-3805638, fax 015-3805637

Schrale-Oranje, mw. mr. J.Z., Handelsweg 14 (9301 ZN) postbus 37 (9300 AA) Roden, tel. 050-5013801, fax 050-5020976

Sneep, mr. J.C., Nieuwe Prinsenkade 8 (4811 VC) postbus 7160 (4800 GD) Breda, tel. 076-52259522, fax 076-5227711

Solinge, mr. G. van, Apollolaan 15 (1077 AB) postbus 75440 (1070 AK) Amsterdam, tel. 020-6741000, fax 020-6741111

Speelman, mr. B.J., Cronenburg 75 (1081 GM) postbus 7911 (1008 AC) Amsterdam, tel. 020-3016161, fax 020-6464716, e-mail bas.speelman@dolk-verburg-diamand.nl

Tilburg, mw. mr. F.S.M. van, Weena 750 (3014 DA) postbus 1110 (3000 BC) Rotterdam, tel. 010-2240399, fax 010-2240056, e-mail fleur.vantilburg@nautadutilh.com

Tillema, mr. P.M., Hollandsch Diep 69 (2904 EP) Capelle a/d IJssel, tel. 010-4517973, fax 010-4582665

Vogel, mw. mr. S.A., Wilhelminapark 45 (3581 NL) postbus 14138 (3508 SE) Utrecht, tel. 030-2512171, fax 030-2510414, e-mail avogel@aa-advocaten.nl

Volkholz-Plaum, mw. mr. D.J.M., Straatweg 233 b (3054 AH) postbus 34060 (3005 GB) Rotterdam, tel. 010-2180808, fax 010-4180707, e-mail info@randwijck.nl

Witsenburg, mr. L.A., Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, tel. 020-5771879, fax 020-5771946, e-mail lukas.witsenburg@debrauw.com

Zwijenberg, mr. O.B., Schouwburgplein 30-34 (3012 CL) postbus 1488 (3000 BL) Rotterdam, tel. 010-4444369, fax 010-4125050, e-mail zwijenberg@stadermannluiten.nl

PRAKTIJK NEERGELEGD

Berg, mw. mr. M.P.M. van den Amsterdam 01-03-2004

Berg-van Well, mw. mr. C. van den Eindhoven 01-04-2004

Boonen, mr. P.G.J.M. Maastricht 01-10-2003

Bosch, mr. W.F.I. van den Rotterdam 30-04-2004

Castermans, mr. A.G. Den Haag 15-04-2004

Dellaert, mw. mr. A.M.H. Den Haag 15-03-2004

Driehuis, mr. S.A. Amsterdam 30-04-2004

Dijk, mr. F. van Zwolle 05-03-2004

Eldik, mw. mr. J.C. van Nijmegen 01-05-2004

Elsenga, mw. mr. O.S. Amsterdam 21-04-2004

Frima, mw. mr. drs. J.C.A.T. Rotterdam 30-04-2004

Ginneken, mw. mr. C.A.F. van Etten-Leur 16-04-2004

Goedhart, mw. mr. E.W. Amsterdam 01-04-2004

Griendt-Hoendervoogt, mw. mr. M. van de Leiden 01-04-2004

Hamer, mw. mr. A.E. Amsterdam 01-03-2004

Haren, mw. mr. B.C. van Amsterdam 28-04-2004

Huisman, mw. mr. F. Amsterdam 19-04-2004

Hulst, mw. mr. J.E. Amsterdam 16-03-2004

Juckes, mw. mr. M.D.E. Den Haag 01-01-2004

Kaya, mr. F. Axel 11-05-2004

Kreulen, mw. mr. M. Rotterdam 01-05-2004

Kist, mr. R.V. Den Haag 01-01-2004

Klaveren, mw. mr. I.M. van Arnhem 09-04-2004

Klep, mw. mr. J.M. Nijmegen 01-05-2004

Knottenbelt, mr. J. Rotterdam 10-04-2004

Kroon-Jongbloed, mw. mr. A.A.M. Groningen 22-03-2004

Las van Bennekom, mr. W. Amsterdam 01-03-2004

Limbeek, mr. J.W.L. van Amsterdam 22-03-2004

Meys, mw. mr. M.A. Amsterdam 01-04-2004

Odé, mr. H. Apeldoorn 01-05-2004

Oosterhof, mr. H.J.H. Zaandam 28-02-2004

Oosterhuis, mr. J. Amsterdam 16-04-2004

Plomp, mr. J.J.A.W. Utrecht 19-03-2004

Prompers, mw. mr. A.S.M.L. Den Haag 01-03-2004

Roessel, mr. J.C.M. van Rosmalen 15-03-2004

Rosenberg, mr. mr. E.H.M. Amsterdam 30-03-2004

Rosier, mr. E.J.M. Amsterdam 01-04-2004

Rijk, mw. mr. M.M. van Utrecht 01-05-2004

Smits, mr. L.J.D. Breda 01-05-2004

Staa, mw. mr. A.G.H. van der Den Haag 21-03-2004

Stam, mw. mr. L.C. van der Haarlem 01-04-2004

Sijkens, mw. mr. K. Den Haag 15-04-2004

Szulc Krzyzanowski, mr. L.W.Z. Amsterdam 07-04-2004

Veen, mr. W.H.F. van Arnhem 01-05-2004

Velden, mr. R. van Harderwijk 01-02-2004

Verhage, mr. J.A. Den Haag 01-05-2004

Vlasman, mr. B.N. Amsterdam 23-04-2004

Voorst, mw. mr. K.A. van Den Haag 01-03-2004

Waal, mr. E.A. Amsterdam 12-04-2004

Wassenaar, mr. O.J. Lelystad 01-05-2004

Westeinde, mw. mr. J.A.W. van 't Den Haag 01-05-2004

Wiggers, mr. W.J.H. Amsterdam 30-11-2003

Woord, mr. I.B. ter Enschede 07-05-2004

Zielinski, mr. E.F.G. Amsterdam 01-04-2004

Nysingh Dijkstra de Graaff (alle vestigingen) te Apeldoorn, Arnhem, Zutphen en Zwolle thans: **Nysingh Advocaten – Notarissen** Heerkens Thijssen Advocaten te Amsterdam thans: **Schuit Polak Van den Hout Advocaten** Vermaat Advocaten te Barendrecht thans: **Vermaat & De Boom Advocaten** Advocatenkantoor Jan Vlug te Deventer thans: **Vlug en Hulsman Strafpleiters** Wester Advocaten te Alkmaar thans: **Wester Tophoff Advocaten**

BEZOEKADRES/POSTBUS/ TEL./FAX/E-MAIL

De Boer Bosch Sönmez Advocaten te Rotterdam: Heemraadssingel 165 (3022 CG) Rotterdam

Cornelissen Advocaten te Huissen: Huismanstraat 21 (6851 GS) Huissen, e-mail info@cornelissenadvocaten.nl

Hoevers Advocatenkantoor te Enschede: e-mail info@hoeversadvocaten.nl

Van Huet Waldram te Amsterdam: De Lairesestraat 156 (1075 HL) Amsterdam, e-mail vanhuetwaldram.advocaten@inter.nl.net
Kalff Katz & Koedooder te Amsterdam: Prins Hendriklaan 17 (1075 AZ) Amsterdam, e-mail info@3k.nl

Kan Vlassenroot Advocaten te Haarlem: Wilhelminastraat 14-16 (2011 VM) Haarlem

Koers Hielkema & Veldman te Leek: Lorentzpark 3 (9351 VJ) Leek, postbus is opgeheven

Van Randwijck Advocaten te Rotterdam: Grindweg 10 (3055 VA) Rotterdam

Advocatenkantoor De Riet te Kelpen-Oler: Heide 35 (6093 PA) Heythuysen

Roozeboom Advocaten te Schiedam: Nieuwe Haven 133 (3116 AC) postbus 394 (3100 AJ) Schiedam

Schuit Polak Van den Hout Advocaten te Amsterdam: Jan Luijkenstraat 20 (1071 CN) Amsterdam

Solon Advocaten te Den Haag: Parkstraat 83 (2514 JG) Den Haag, tel. 070-3538235, fax 070-3538234

Stein Advocaten te Breda: Catharinastraat 16 (4811 XH) postbus 1130 (4801 BC) Breda

Vermaat & De Boom Advocaten te Barendrecht: e-mail advocaten@vermaat-deboom.nl

Versteeg Wigman Sprey Advocaten te Amsterdam: De Lairesestraat 158 (1075 HM) Amsterdam

Visser, mr. J. te Dordrecht: Noorderhoofd 52 (3311 RD) Dordrecht

Advocatenkantoor Van der Vils te Amsterdam: Jan Luijkenstraat 20 (1071 CN) Amsterdam

Advocatenkantoor Van de Waarsenburg te Nijmegen: Scherpenkampweg 61 a (6545 AL) Nijmegen

Advocatenkantoor Walker te Amsterdam: Prins Hendriklaan 19 (1075 AZ) Amsterdam
Wester Tophoff Advocaten te Alkmaar: e-mail info@westertophoff.nl

De Zeeuw Advocaten te Amsterdam: Westermarkt 2 a (1016 DK) Amsterdam

RECTIFICATIE

De heer mr. R.H.M. Becking is per abuis verwijderd uit het vademecum 2004. Hieronder volgen de kantoorgegevens: **Warmseweg 10 a (7075 EL) Etten**, tel. 0315-328046, fax 0315-342805

Uitspraken geschillencommissie

GESCHILLENCOMMISSIE ADVOCATUUR

BINDEND ADVIES GESCHILLENCOMMISSIE ADVOCATUUR 29 APRIL 2004/D03-0093

(mrs. Schirmeister, Van Dijk en Van den Bercken)

Van een redelijk bekwame en redelijk handelende advocaat mag worden verwacht dat hij overeenkomstig Gedragsregel 24 bij het begin van de zaak met zijn cliënt mogelijkheden voor gefinancierde rechtshulp bespreekt en bovendien, dat door verzonden voorschotnota's geen onjuiste indruk ontstaat van het totaal van de met de rechtsbijstand gemoeide kosten.

Feiten

De advocaat wil dat zijn cliënt een aantal openstaande declaraties, ten belope van in totaal € 4.746,71, betaalt. De cliënt voert een aantal bezwaren aan die ter zitting worden ingetrokken, met uitzondering van het bezwaar dat hij bij de aanvang van de zaak niet op de mogelijkheid van een toevoeging is gewezen.

Beoordeling van het geschil

De commissie stelt allereerst vast dat uit het verhandelde ter zitting is gebleken dat de kern van het bezwaar van de cliënt tegen de declaraties van de advocaat is gelegen in het feit dat de advocaat er voetstoots vanuit is gegaan dat de cliënt niet in aanmerking zou komen voor gefinancierde rechtshulp en dat de hieraan ten grondslag liggende vooronderstelling dat het eigen vermogen van de cliënt hiervoor te groot was blijktens de later verkregen toevoeging voor de hogerbe-

De uitspraken zijn bewerkt door Germ Kemper, advocaat te Amsterdam. Bij de bewerking is de weergave van het standpunt van cliënt of advocaat over het algemeen ingekort; hier en daar zijn details weggelaten.

roepsprocedure onjuist was. Aangezien de gemachtigde van de cliënt de overige klachten ter zitting heeft ingetrokken, zal de commissie haar beoordeling beperken tot de hiervoor omschreven klacht.

Hoewel de commissie niet gehouden is deze klacht te toetsen aan de Gedragsregels van de Nederlandse Orde van Advocaten, heeft de commissie eerder bepaald dat deze regels mede gelden als richtlijn voor het invullen van de maatstaf die zij op grond van haar Reglement voor het handelen van de advocaat hanteert.

Ingevolge regel 24 van de Gedragsregels 1992 is een advocaat bij het begin van de zaak en verder telkens wanneer daartoe aanleiding bestaat verplicht met zijn cliënt te overleggen of er termen zijn om te trachten door de overheid gefinancierde rechtshulp te verkrijgen tenzij hij goede gronden heeft om aan te nemen dat zijn cliënt hiervoor niet in aanmerking komt.

De commissie heeft in verband met deze verplichting niet kunnen vaststellen dat de cliënt ten tijde van het geven van de opdracht aan de advocaat c.q. zijn kantoorgenoot in aanmerking had kunnen komen voor gefinancierde rechtshulp voor (het voeren van) de procedure in eerste aanleg. De toevoeging die de cliënt later heeft verkregen voor de hogerberoepsprocedure biedt hiervoor onvoldoende bewijs, terwijl de cliënt ook overigens op geen enkele wijze aannemelijk heeft gemaakt dat zijn financiële situatie op voornoemd moment zodanig was dat hij voldeed aan de toetsingscriteria krachtens de Wet op de Rechtsbijstand.

Hoewel de commissie vaststelt dat de stelling van de advocaat dat de cliënt destijds een bekende horecaondernemer was met een goedlopend bedrijf, door deze onweersproken is gelaten, en de cliënt zonder enig voorbehoud de opdrachtbevestiging met daarin vermeld het uurtarief voor akkoord heeft getekend en een drietal depotnota's zonder protest heeft betaald, is de commissie nochtans van oordeel dat dit de advocaat niet ontslaat van zijn verplichting als hiervoor genoemd. Ook in zo'n geval staat het de advocaat immers niet vrij om voetstoots aan te nemen dat de cliënt niet in aanmerking komt voor gefinancierde rechtsbijstand.

Tevens rekent de commissie het de advocaat aan dat de hoogte van de depotnota's die hij lopende de behandeling van de zaak aan de cliënt heeft verzonden in geen verhouding staan tot de eindnota die hij uiteindelijk heeft verzonden. Hierdoor heeft de cliënt onvoldoende zicht kunnen houden op de kosten die met het voeren van de procedure in eerste aanleg waren gemoeid en heeft bij hem de indruk kunnen ontstaan dat deze beperkt zouden zijn en is hem de mogelijkheid ontkomen om (het oplopen van) de kosten te bespreken.

Gelet op het voorgaande heeft de advocaat niet gehandeld zoals van een redelijk bekwaam en redelijk handelend advocaat mag worden verwacht. Hierin ziet de commissie aanleiding een bedrag op het totaal aan nog openstaande declaraties van de advocaat in mindering te brengen. De commissie stelt – mede gelet op de declaraties die de cliënt reeds heeft voldaan – hetgeen de cliënt van het openstaande bedrag nog in totaal verschuldigd is naar redelijkheid en billijkheid vast op een bedrag van € 2.000 exclusief 19% BTW.

Voor wat betreft de arbitragekosten acht de commissie het redelijk nu partijen elk voor een deel in het ongelijk zijn gesteld deze te verdelen in die zin dat de cliënt zal worden veroordeeld tot betaling van de helft van de kosten van deze arbitrage en de advocaat de andere helft voor zijn rekening dient te nemen, welke kosten worden vastgesteld op € 178,50.

Gelet op de beslissing wordt eiser geacht het totaal aan arbitragekosten bij wijze van voorschotbetaling mede namens de cliënt te hebben voldaan. De commissie bepaalt voorts dat het bedrag dat eiser ter zake van de arbitragekosten heeft voldaan in zijn geheel komt te vervallen aan de commissie en veroordeelt de cliënt tot betaling aan eiser van de helft van deze kosten.

Beslissing

De Geschillencommissie stelt allereerst vast dat de Gedragsregels mede als richtlijn in aanmerking worden genomen bij de boordeling van de vraag of een advocaat zijn werk naar behoren verricht. Diezelfde aannahme is terug te vinden in Geschillencommissie Advocatuur 29 mei 2002, *Advocatenblad* 2002 nummer 22. Het achterwege laten van overleg over een toevoeging dan wel het missen van een uitdrukkelijke akkoordverklaring van de cliënt dat hij, hoewel er toevoegingsmogelijkheden zijn, toch zijn advocaat uit eigen zak volledig wil betalen zou in beginsel ertoe kunnen leiden dat de advocaat zijn aanspraak op een honorarium verliest, met uitzondering van de eigen bijdrage die de cliënt verschuldigd was geweest als er op toevoegingsbasis was gewerkt. Daar zit op het eerste gezicht iets onbillijks in tegenover de advocaat, die door zijn nalatigheid de aanspraak verspeelt op een honorarium waartoe hij bij een ordentelijke gang van zaken wel degelijk gerechtigd was, namelijk de toevoegingsvergoeding. Die onbillijkheid wordt opgeheven wanneer men onder ogen ziet dat het in wezen dan gaat om een schadevergoeding: de cliënt heeft door die nalatigheid een schade geleden die gelijk is aan het advocatenhonorarium minus eigen bijdrage. Een voorwaarde voor het ontstaan van die schade is evenwel dat de cliënt zal hebben aan te tonen dat hij voor toevoeging in aanmerking zou zijn gekomen en daar slaagde de cliënt in het hier gepubliceerde geval niet in. Sterker nog, hij liet de stelling van de advocaat onweersproken dat deze, bij de aanvang van de rechtsbijstand, 'goede gronden' had om aan te nemen dat zijn cliënt niet in de termen voor een toevoeging viel. Dat de beslissing desondanks niet ten gunste van de advocaat uitviel maar de Geschillencommissie in het midden ging zitten wordt verklaard door een tweede 'ongeluk' dat de advocaat in de communicatie op zijn naam kreeg. Er waren voorschotnota's gezonden die zodanig laag waren dat de cliënt geen goed beeld kon krijgen van de uiteindelijke kosten van de rechtsbijstand en dus ook de mogelijkheid had gemist om tussentijds aan kostenbeperking te doen.

GJK.

(advertentie)

FRAUDE?

 DÖRR BEDRIJFSRECHERCHE
RECHERCHE- EN ADVIESBUREAU

010 - 212 49 23
www.dorr-recherche.nl

- Alle disciplinaire beslissingen die sinds 1986 in het Advocatenblad zijn gepubliceerd zijn ook te vinden op www.advocatenorde.nl en BalieNet
- Publicatie in deze rubriek geschiedt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit mr. H.J.A. Knijff, mr. J.D. Loorbach, mr. I.E.M. Sutorius mr. G.J. Kemper en mr. C.H.B. Winters.

OPTREDEN ALS BEWINDVOERDER IN SCHULDSANERING

Hof van Discipline nr. 3526, 13 december 2002

(mrs. Fransen, Beker, Hulleman, Gerritzen en Mendlik)

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch, 5 november 2001

(mrs. Mertens-Steeghs, Van Dooren, Henselmans, Luchtman en Hege-man)

Optreden van een advocaat als bewindvoerder in een schuldsanering.

– *Advocatenwet artikel 46 (2.1 Wat in het algemeen niet betaamt)*

– *Gedragsregel 1*

Feiten

A. verkeert in ernstige financiële problemen en besluit een beroep te doen op de Schuldsaneringsregeling Natuurlijke Personen. Mr. X wordt tot bewindvoerder benoemd. In een eerste gesprek met A. en zijn vader, klager, verklaart laatstgenoemde bereid te zijn een bedrag beschikbaar te stellen voor een regeling met crediteuren. Daarnaast komt in dat gesprek de betaling van het bewindvoerderssalaris aan de orde. Volgens klager is toen afgesproken een salaris van f 4.000 voor mr. X. Volgens mr. X is toen alleen afgesproken dat klager zijn salaris zou betalen maar is geen vast bedrag afgesproken.

Bij de behandeling van het hoger beroep over het aangeboden akkoord vraagt het hof om een opgave van de uren van mr. X. Mr. X doet die opgave en vervolgens stelt het hof het salaris van mr. X vast.

Klager beklaagt zich er over dat mr. X daarbij geen melding heeft gemaakt over de met klager gemaakte honorariumafspraken van f 4.000. Mr. X stelt dat klager niet-ontvankelijk is in zijn klacht omdat deze gericht is tegen handelingen van hem in zijn kwaliteit van bewindvoerder.

Overwegingen raad

Ten aanzien van het beroep op niet-ontvankelijkheid van de klacht

De taakuitoefening van de advocaat als bewindvoerder (in een schuldsanering) behoort niet tot het terrein dat door het advocatentucht-recht wordt bestreken. Uitsluitend indien de advocaat zich in die hoedanigheid zou misdragen en daardoor het vertrouwen in de advocatuur zou schaden kan er voor tuchtrechtelijke toetsing aanleiding zijn. Dit zal de tuchtrechter steeds hebben te beoordelen, zodat het beroep op niet-ontvankelijkheid zal moeten worden afgewezen.

Ten aanzien van de inhoud van de klacht

Klager stelt dat hij met mr. X is overeengekomen dat klager het salaris van mr. X als bewindvoerder zou betalen. Voorts werd volgens klager het salaris vooraf vastgesteld op f 4.000.

Mr. X daarentegen erkent wel dat klager zijn salaris zou betalen doch ontkent dat een vast bedrag zou zijn afgesproken. De klacht houdt derhalve in dat mr. X de met klager gesloten overeenkomst niet nakomt en dat dus mr. X wanprestatie pleegt. Dit betekent dat er een civielrechtelijk geschil bestaat tussen klager en mr. X. Het behoort niet tot de bevoegdheid van de tuchtrechter om hierover te oordelen. Het oordeel daarover is voorbehouden aan de civiele rechter zodat klager derhalve terzake het onderhavige geschil zich zal dienen te wenden tot de civiele rechter.

Volgt

Afwijzing van het beroep op niet-ontvankelijkheid en onbevoegdverklaring om van het klachtonderdeel kennis te nemen.

Overwegingen hof

Ten aanzien van het beroep niet-ontvankelijkheid van de klacht

Het hof acht de motivering waarbij het beroep op niet-ontvankelijkheid is afgewezen niet geheel juist.

De taakuitoefening van de advocaat als bewindvoerder (in een schuldsanering) behoort niet tot het terrein dat door het advocatentucht-recht wordt bestreken, tenzij de advocaat zich in die hoedanigheid zodanig heeft misdragen dat daardoor het vertrouwen in de advocatuur zou kunnen worden geschaad. De tuchtrechter zal niet steeds hebben te beoordelen of de bedoelde uitzondering zich voordoet, doch slechts in het geval dat de klager daartoe in zijn klacht vol-doende heeft gesteld. Dit laatste is in casu het geval. De raad heeft derhalve terecht mr. X' beroep op de niet-ontvankelijkheid van de klacht verworpen, zij het op niet geheel juiste gronden. Het hof verbetert die gronden in de aangegeven zin.

Ten aanzien van de onbevoegdheid om van de klacht kennis te nemen

Klager beoogt blijkens de toelichting op de grief met zijn klacht niet de (civielrechtelijke) beslissing van de tuchtrechter te verkrijgen dat mr. X de in het klachtonderdeel gestelde honorariumafspraken niet is nagekomen, maar beklaagt zich er over dat mr. X door de afspraak niet na te komen heeft gehandeld zoals een behoorlijk advocaat niet betaamt. De raad heeft zich daarom ten onrechte onbevoegd verklaard om van het klachtonderdeel kennis te nemen. De beslissing van de raad kan mitsdien in zoverre niet in stand blijven; het hof zal alsnog de juistheid van de klacht dienen te onderzoeken.

Klager en mr. X verschillen van mening over de inhoud van de afspraak waarop het klachtonderdeel betrekking heeft. Daardoor is die inhoud niet komen vast te staan. Met name is niet komen vast te staan – zoals klager betoogt – hij slechts heeft toegezegd een bewindvoerderssalaris van (maximaal) f 4.000 voor zijn rekening te zullen nemen. Dit brengt mee dat het hof niet is gebleken dat mr. X in zijn hoedanigheid van bewindvoerder door de toezegging niet op de te

vatten als beperkt tot f 4.000 zodanig heeft gehandeld dat daardoor het vertrouwen in de advocatuur kon worden geschaad. Het klachtonderdeel is daarom in zoverre ongegrond.

Volgt

Vernietiging van de beslissing van de Raad van Discipline voorzover deze zich daarbij onbevoegd heeft verklaard van het klachtonderdeel kennis te nemen, bevoegdverklaring om van dit klachtonderdeel kennis te nemen en ongegrondverklaring van het klachtonderdeel.

WRAKING

Raad van Discipline Arnhem, 16 december 2002

(mrs. Van Ginkel, Dam, Van Halder, Van de Loo, Van Wijmen)

Wraking van een lid van de Raad van Discipline, die kantoorgenoot is van een lid van de Raad van Toezicht voor de behandeling van ambtshalve ingediende klachten.

- *Advocatenwet artikel 47 lid 2 jo. art. 512 t/m 519 Wetboek van Strafvordering*

Feiten

De deken dient een ambtshalve klacht in tegen mr. X. Deze vraakt mr. Z, die lid is van de Raad van Discipline omdat hij een kantoorgenoot is van mr. Y. Mr. Y bekleedt de functie van secretaris van de Raad van Toezicht en dat levert, naar het oordeel van mr. X, een belangenverstrengeling op.

Overwegingen raad

Mr. X heeft er terecht op gewezen dat de rechterlijke onpartijdigheid schade kan lijden als gevolg van het feit dat één van de leden van de raad, mr. Z, kantoorgenoot is van mr. Y, secretaris van de Raad van Toezicht. Aangenomen moet immers worden dat de deken zijn besluit om ambtshalve te klagen slechts neemt na overleg met en met instemming van de Raad van Toezicht en dat daarmee de leden van de Raad van Toezicht weliswaar niet in formele maar wel in materiële zin partij in de klachtzaak zijn geworden. De omstandigheid dat mr. Z voornoemd kantoorgenoot is van een lid van die Raad van Toezicht is naar het oordeel van de raad voldoende zwaarwegend voor een objectief gerechtvaardigde twijfel omtrent de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van mr. Z bij de behandeling van de ambtshalve klachten. In zoverre is het verzoek tot wraking terecht voorgedragen. Nu de behandeling van de ambtshalve klachten nog niet was aangevangen strekt dit oordeel zich niet uit tot de andere leden van de Raad van Discipline die aan de behandeling van die klachten zouden deelnemen.

Volgt

Gegrondbevinding van het verzoek tot wraking van mr. Z voorzover betrekking hebbend op de behandeling van de ambtshalve klachten tegen klager.

SCHRAPPING WEGENS ZEDENDELICT

Raad van Discipline 's-Gravenhage, 6 januari 2003, nr. 3744

(mrs. Holtrop, Claassen, Maat, Van Nispen tot Sevenaer en Wiersma)

Schrapping van het tableau, in verband met een onherroepelijke veroordeling wegens zedendelict, begaan met een minderjarige cliënt. Andere omstandigheden die samen met het voorgaande schrapping van het tableau geboden maken.

Openbaarmaking van de maatregel van schrapping in een landelijk dagblad.

- *Advocatenwet artikel 46 (2.1 Wat in het algemeen niet betaamt; 2.2 Bezwaren van de deken; 2.4.1 Eigen belang van de advocaat). Artikel 48 lid 3 (6 Tuchtprocesrecht).*
- *Gedragsregels 1 en 37*

Feiten

De deken legt ambtshalve een aantal bezwaren voor aan de raad. In de beslissing wordt verwezen naar een eerder gegeven tussenbeslissing, die ertoe diende dat aan de raad informatie werd verstrekt over de uitkomst van een tegen mr. X ingestelde vervolging.

Overwegingen van de raad

Bij arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage is mr. X veroordeeld tot een gevangenisstraf van de duur van zes maanden, waarvan drie maanden voorwaardelijk, en tot het betalen van een schadevergoeding aan de benadeelde partij, ter zake van de volgende strafbare feiten:

Door misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht een minderjarige van onbesproken gedrag, wiens minderjarigheid de dader kent, opzettelijk bewegen ontuchtig handelen van hem te dulden, meermalen gepleegd.

Tegen dat arrest heeft mr. X cassatieberoep ingesteld, welk beroep de Hoge Raad heeft verworpen.

Begin maart 2002 (nadat het gerechtshof arrest had gewezen en voordat de Hoge Raad arrest had gewezen), heeft de deken mr. X uitgenodigd voor een overleg, waarin hij met mr. X zou spreken over de afspraak die met mr. X is gemaakt door de ambtsvoorganger van de deken en die inhield dat mr. X niet als advocaat zou optreden in kinder(straf)zaken en zedenzaken gedurende de periode dat hij zelf onderwerp was van strafrechtelijk onderzoek. Op de door de deken in zijn uitnodiging genoemde datum heeft mr. X telefonisch met de deken een afspraak gemaakt voor een te houden bespreking vier dagen later. Die afspraak heeft mr. X op de dag van de aldus afgesproken bespreking afgezegd en mr. X is er niet meer op teruggekomen.

In het *Algemeen Dagblad* van 4 mei 2002 is een 'overlijdensadvertentie' geplaatst onder de titel 'In Memoriam', waarmee de indruk is gewekt dat mr. X overleden was.

Eind mei 2002 heeft de deken berichten ontvangen waaruit bleek dat mr. X niet overleden was. Hij heeft hierop getracht in contact te treden met mr. X, doch zonder resultaat.

Op 5 september 2002 heeft de echtgenote van mr. X telefonisch aan de deken meegedeeld dat haar echtgenoot in het buitenland verblijft. In een brief, gedateerd (volgt: een adres in Parijs, 13 oktober 2002) heeft mr. X aan de raad, zulks naar aanleiding van de oproep om te verschijnen ter zitting van 4 november 2002, meegedeeld slechts dan bereid te zijn ter zitting te komen indien de raad zorgt voor een schriftelijke garantie dat mr. X als vrij man kan komen en vertrekken. Mr. X verwees naar een volgens hem bestaand voornemen om hem na de zitting in preventieve hechtenis te nemen. In reactie hierop heeft de deken de raad bij brief van 23 oktober 2002 – waarvan de deken een kopie heeft gefaxt aan het kantooradres van mr. X – de raad meegedeeld dat hij de officier van Justitie niet had ingelicht over de zitting en dat hij evenmin bekend was met enig voornemen om mr. X in preventieve hechtenis te nemen.

Bij brief van de griffier van 29 oktober 2002 is mr. X verzocht om de raad bericht te sturen en is mr. X – nogmaals – uitdrukkelijk opgeroepen om ter zitting van 4 november 2002 te verschijnen. Hierop heeft mr. X niet gereageerd.

In klacht R. 1903/01.40 verwijt de deken mr. X dat deze zich zodanig heeft gedragen dat het vertrouwen in de advocatuur of zijn beroepsuitoefening is geschaad, alsmede dat mr. X niet voor 1 januari 2001 heeft voldaan aan zijn verplichting alle door de deken gevraagde inlichtingen aanstonds te verstrekken in die zin dat mr. X de deken niet op de hoogte heeft gehouden van het verloop van de strafprocedure in hoger beroep.

In klacht R. 2020/02.24 verwijt de deken mr. X het volgende:

- a) mr. X heeft niet gereageerd op verzoeken van de deken om voor een bespreking te verschijnen en informatie te verschaffen;
- b) mr. X handelt onbehoorlijk door op 5 maart 2002 onder de toen bestaande omstandigheden een klacht tegen de deken in diens hoedanigheid in te dienen;
- c) mr. X heeft niet voldaan aan de afspraak respectievelijk het verzoek van de deken om bepaalde zaken, te weten zedenzaken en kinderstrafzaken, niet meer te behandelen;
- d) mr. X handelt klachtwaardig door het plaatsen van de overlijdensadvertentie, door onbereikbaar te zijn voor de deken en door het overigens achterwege laten van levenstekens.

Klacht R. 01.40

Vaststaat dat mr. X in hoogste feitelijke instantie is veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden, waarvan drie maanden voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar. De Hoge Raad heeft het ingestelde cassatieberoep verworpen. De raad heeft stukken van de uitspraak ontvangen, in het bijzonder het proces-verbaal van de zitting van het Gerechtshof en van het vervolgens uitgesproken arrest.

Uit de stukken blijkt dat de bewezen verklaarde feiten, waarvoor mr. X is veroordeeld, betrekking hebben op gedragingen van mr. X in het kader van zijn praktijk als advocaat en bovendien betrekking hebben op een minderjarige cliënt, voor wie mr. X als advocaat in een

strafzaak optrad. Uit het arrest van het hof blijkt dat mr. X als raadsman aan de minderjarige was toegevoegd en deze jongen op zaterdag op zijn kantoor ontvangen heeft en hem heeft bewogen tot het dulden van ontuchtige handelingen, daarbij op ernstig verwijtbare wijze misbruik makend van het feitelijke overwicht voortvloeiende uit de vertrouwensrelatie advocaat-minderjarige cliënt, alsmede van de kwetsbare positie waarin het slachtoffer zich bevond.

De raad is van oordeel dat de vermelde gedragingen van mr. X in zeer ernstige mate schade hebben toegebracht aan het vertrouwen in de advocatuur alsook aan het vertrouwen in de eigen beroepsuitoefening van mr. X.

Uit de stukken van het verloop van de procedure is voorts gebleken dat mr. X, voorafgaande aan de onderhavige tuchtrechtelijke procedure, geen gevolg heeft gegeven aan herhaalde verzoeken van de deken om hem op de hoogte te houden van het verloop van de tegen mr. X lopende strafvervolgning en de daarop betrekking hebbende stukken te sturen. De desbetreffende stukken zijn eerst verkregen nadat de raad mr. X in de zijn tussenbeslissing had opgedragen de stukken toe te sturen.

De klacht is gezien het voorgaande in haar geheel gegrond.

Klacht R. 2020/02.24

Onderdeel a)

Uit de stukken, die niet door mr. X weersproken zijn, blijkt dat de deken schriftelijk verzocht heeft om toezending van de stukken, bedoeld in de tussenbeslissing van de raad, terwijl de deken mr. X voorts in die brief heeft uitgenodigd voor een persoonlijk overleg in verband met berichten die de deken van het Openbaar Ministerie had ontvangen aangaande het optreden van mr. X in een zedenzaak van een minderjarige. Mr. X heeft op die brief weliswaar schriftelijk gereageerd, maar heeft aan de verzoeken van de deken geen gevolg gegeven. Vervolgens is in telefonisch overleg tussen de deken en mr. X een afspraak gemaakt voor een bespreking te houden op 8 maart 2002. Mr. X is op de afgesproken tijd en plaats niet verschenen. Mr. X heeft, nadat de deken telefonisch contact met hem had opgenomen, laten weten niet voor een bespreking te zullen verschijnen. Ook overigens is niet gebleken dat mr. X gevolg heeft gegeven aan de verzoeken van de deken. Deze verzoeken strekten kennelijk tot het verkrijgen van informatie als bedoeld in Gedragsregel 37.

Onderdeel a) van deze klacht is derhalve gegrond.

Onderdeel b)

De raad is van oordeel dat het in beginsel een partij, die meent een klachtwaardige bejegening van een advocaat respectievelijk van een advocaat die handelt in de hoedanigheid van deken te hebben ervaren, vrijstaat zich over die bejegening te beklagen. Slechts in zeer bijzondere omstandigheden, waarvan hier niet gebleken is, zou dit beginsel uitzondering kunnen lijden.

De raad acht dit klachtonderdeel ongegrond.

Onderdeel c)

De raad acht, op grond van de door de deken overgelegde stukken, in het bijzonder de notitie van 9 april 1999, opgemaakt door de toenmalige deken en de brief van de toenmalige deken van 19 maart 2002 aan de deken, aannemelijk dat de toenmalige deken in april 1999 met mr. X de afspraak heeft gemaakt dat deze, zolang de strafvervolgning tegen mr. X liep, geen kinderstrafzaken en geen zedenstrafzaken zou behandelen.

Voorts is, als door de deken gesteld en door mr. X niet weersproken, gebleken dat mr. X in strijd met de vermelde afspraak – in de woorden van mr. X – ‘een aantal c.q. een handvol, althans niet meer dan tien’ zaken van minderjarigen met zedenaspecten heeft behandeld. Aan een verzoek van de deken om de namen van betrokkenen en de instanties waar deze zaken liepen op te geven heeft mr. X geen gevolg gegeven.

De raad neemt derhalve als vaststaand aan dat mr. X de met de deken gemaakte afspraak heeft geschonden. Bovendien heeft mr. X nagelaten de deken desgevraagd over die zaken te informeren.

De raad is van oordeel dat deze gedragingen van mr. X schade hebben toegebracht aan het vertrouwen in de advocatuur en aan de beroepsuitoefening van mr. X.

Dit klachtonderdeel is eveneens gegrond.

Onderdeel d)

Op grond van de door de deken overgelegde stukken, in het bijzonder diens brief van 2 juli 2002 aan de echtgenote van mr. X, acht de raad aannemelijk dat de overlijdensadvertentie door, althans met medewerking en instemming van mr. X is geplaatst. De geplaatste advertentie heeft zowel bij de deken als, gelet op de door de deken overgelegde krantenpublicaties, bij het publiek in brede kring geleid tot de overtuiging dat mr. X overleden was. Later is gebleken dat mr. X nog in leven was. Voorts is uit de gemelde krantenpublicaties, waarvan de inhoud door mr. X niet is bestreden, aannemelijk dat mr. X in het buitenland verblijft op een niet nader bekend gemaakte verblijfplaats en dat hij niet voornemens is om naar Nederland terug te keren om de hem opgelegde vrijheidsstraf te ondergaan. Ook uit de brief van mr. X van 13 oktober 2002 leidt de raad af dat mr. X zich in het buitenland ophoudt. Vaststaat dat mr. X niet, althans niet rechtstreeks bereikbaar is, hoewel laatstvermelde brief is geschreven op briefpapier van het kantoor van mr. X, waarop een Nederlands telefoonnummer en een Nederlands faxnummer zijn vermeld.

De raad acht de beschreven gedragingen, zowel op zichzelf als in onderlinge samenhang bezien, schadelijk voor het vertrouwen in de advocatuur en in de beroepsuitoefening van mr. X. Het door middel van een quasi-overlijdensadvertentie in het openbaar de schijn doen wekken overleden te zijn betaamt een behoorlijk advocaat niet. Daar aan doet niet af dat mr. X mogelijk daarmee beoogd heeft zijn bezwaar tegen de uitspraak van de Hoge Raad van 16 april 2002 kenbaar te maken.

Ook dit klachtonderdeel is gegrond.

Maatregel

Bij het opleggen van de hierna vermelde maatregel neemt de raad in aanmerking dat mr. X zich schuldig heeft gemaakt aan een reeks van tuchtrechtelijk laakbare gedragingen, die zowel op zichzelf als in onderlinge samenhang bezien zeer schadelijk zijn voor het vertrouwen in de advocatuur. Mr. X heeft er op geen enkele wijze blijk van gegeven die laakbaarheid in te zien. Bovendien heeft mr. X door zijn verblijf in het buitenland en daarmee gepaard gaande onbereikbaarheid zijn eigen beroepsuitoefening gefrustreerd en de belangen van zijn cliënten in de waagschaal gesteld.

Contact met de deken ter bespreking van de problemen is mr. X uit de weg gegaan, zodat enig inzicht in zijn gedrag en de beweegredenen daarvoor ontbreekt.

De raad acht dan ook in dezen de zwaarste tuchtrechtelijke maatregel geboden. Tevens acht de raad de openbaarmaking van de maatregel geboden gelet op de belangen van rechtzoekenden.

Beslissing van de raad

- verklaart de klacht, omschreven onder nummer R. 1903/01.40 gegrond;
- verklaart de klacht onder nummer R. 2020/02.24 in de onderdelen a), c) en d) gegrond en in onderdeel b) ongegrond;
- legt terzake de gegrond bevonden klachten aan mr. X de maatregel op van schrapping van het tableau;
- beveelt openbaarmaking van de aan mr. X opgelegde maatregel in het dagblad *Algemeen Dagblad*, met bepaling dat de deken daarvoor conform de wet zorgdraagt.

TE LAAT BETALEN VAN HONORARIUM VOORGANGER

Hof van Discipline, 10 januari 2003, nr. 3637

(*mrs. Sterk, Fleers, Van Loo, Creutzberg en Fiévez*)

Raad van Discipline Leeuwarden, 31 mei 2002

(*mrs. Van Riessen, Van Duursen, De Groot, Meijer en Vogelsang*)

Niet tijdig betalen van het aan zijn voorganger toekomende honorarium door een opvolgende toegevoegde advocaat met een, door de raad als kansloos beoordeeld, beroep op verrekening.

- *Advocatenwet artikel 46 (5.5 Nakomen van financiële verplichtingen) en 46c*
- *Gedragsregels 17 en 23*

Feiten

Mr. A wordt als raadsman aan een verdachte toegevoegd. Mr. X neemt de behandeling van de zaak over. Later declareert mr. A in overleg met, en met instemming van, mr. X aan hem een bedrag van f 625,57 wegens het aan mr. A toekomende deel van de toevoegingsvergoeding. Ondanks herhaalde verzoeken van mr. A betaalt mr. X dat bedrag aanvankelijk niet, met een beroep op verrekening. Mr. A roept bemiddeling door de deken in. Op grond van hetgeen de deken in dat verband ter kennis komt klaagt deze vervolgens ambtshalve.

Uiteindelijk betaalt mr. X ongeveer anderhalf jaar nadat hij de declaratie heeft ontvangen.

Klacht

Mr. X heeft met een bij voorbaat kansloos beroep op verrekening geweigerd, althans nagelaten, de declaratie van mr. A te voldoen, ondanks herhaald verzoek.

Overwegingen van de raad

Mr. X stelt, dat hij een vordering heeft waarmee de vordering van mr. A te verrekenen is en hij voert in dit verband het volgende aan. Mr. A heeft in het verleden de administratie gevoerd van een gezamenlijk advocatensprekuur waaraan mr. X deelnam. De in eerste aanleg ongeveer dertien deelnemende advocaten betaalden als voorschot een bedrag van f 250 per jaar als bijdrage in de kosten. Jaarlijks werd er door de deelnemers desgewenst met partners gedineerd ten laste van de aldus gefourneerde gelden. Hoewel hij hieraan niet heeft deelgenomen zijn aan mr. X niettemin de kosten van diners in rekening gebracht. Mr. A beheerde de financiën, maar heeft geweigerd deze kosten aan hem te restitueren. Desgevraagd wenste mr. A slechts een ontoereikende verantwoording af te leggen over de inkomsten en uitgaven. Die opstelling gaf aanleiding tot nadere vragen, die mr. A niet beantwoordde. Mr. X heeft zich, overigens niet als enige, uit het spreekuur teruggetrokken. Mr. A weigerde het te veel betaalde te restitueren, ondanks herhaalde verzoeken. Het zou goed zijn wanneer mr. A alsnog een controleerbare financiële verantwoording zou geven en zou verrekenen hetgeen eenieder toekomt. Mr. X houdt mr. A geheel aansprakelijk voor het beheer van de gelden.

De raad overweegt te dien aanzien als volgt.

Nu de door mr. X beweerde vordering op mr. A in verband met restitutie van in rekening gebrachte dinerkosten door mr. A is betwist, is aan het vereiste voor een geldig beroep op compensatie niet voldaan, zoals mr. X als rechtsgeleerde advocaat had kunnen en moeten weten. Mr. X mocht derhalve op deze grond betaling van de declaratie van mr. A ad f 625,57 niet (blijven) weigeren. Dat mr. X ten slotte het aan mr. A verschuldigde heeft voldaan, doet aan het klachtwaardig handelen van mr. X niet af. De betaling heeft pas plaatsgehad nadat het onderzoek door de deken naar de klacht van mr. A was afgesloten.

De raad verklaart de klacht gegrond en legt aan mr. X een berisping op.

Overwegingen van het hof

De eerste grief van mr. X luidt als volgt: 'Ten onrechte oordeelt de raad dat een beslissing is genomen op de klacht van mr. A. Mr. A heeft bemiddeling verzocht; echter geen klacht ingediend. De deken heeft zelfstandig een klacht ingediend. De beslissing van de raad is onjuist en onbegrijpelijk. De klacht kan geen stand houden.'

Deze grief slaagt. Artikel 46c van de Advocatenwet bepaalt dat klachten schriftelijk moeten worden ingediend bij de deken van de Orde van Advocaten. Klager heeft geen schriftelijke klacht bij de deken ingediend. Dat blijkt uit de schriftelijke stukken en tevens uit de verklaring van klager ter zitting. De beslissing van de raad kan dan ook niet in stand blijven.

Volgt

Het hof vernietigt de beslissing van de raad en verstaat dat de klacht niet is ingediend.

Noot

De raad heeft uit het oog verloren dat mr. A slechts bemiddeling door de deken had gevraagd en niet een klacht tegen mr. X had ingediend. Kennelijk was het zo, dat de door de raad beoordeelde klacht van de deken afkomstig was, maar ten onrechte aan mr. A toegeschreven die ter zitting van de raad niet aanwezig was. Het hof heeft de zaak rechtgezet. Het is echter wat merkwaardig dat mr. A in de beslissing van het hof consequent als klager wordt aangeduid, terwijl nu juist is vastgesteld dat hij géén klacht had ingediend. Het hof 'verstaat dat de klacht niet is ingediend'. Ook dat is niet helemaal zuiver: de klacht is wel ingediend, niet door mr. A maar door de deken. Diens ambtshalve bezwaar is door deze beslissing niet afgedaan.

CHBW.

TUCHTRECHTELIJK TOETSEN VAN INTERNE KLACHTENBEHANDELAAR

Hof van Discipline, 13 januari 2003, nr. 3542

(mrs. Fransen, Beker, Vermeulen, Boumans en De Kok)

Raad van Discipline Leeuwarden, 6 december 2001

(mrs. Giltay, Groenewegen, Van Hartingsveld, Meijer en Winkel)

Het handelen van een advocaat die binnen zijn kantoor is belast met het behandelen van klachten kan slechts marginaal worden getoetst in een tuchtrechtelijk geding.

- *Advocatenwet artikel 46 (2.1 Wat in het algemeen niet betaamt)*
- *Gedragsregel 1*

Feiten

Mr. X is binnen zijn kantoor belast met het behandelen van klachten. Een cliënt heeft zich beklaagd over gedragingen van mr. A, eveneens aan het kantoor verbonden, en na tussenkomst van mr. X heeft een gesprek tussen hen drieën plaatsgevonden. Afgesproken wordt dat mr. A schriftelijk zal reageren op een aantal bij klager levende vragen. Klager vindt de daarop gevolgde brief vaag waarop mr. X hem laat weten het met dat oordeel niet eens te zijn. Hij geeft klager in overweging om een andere advocaat te zoeken omdat naar zijn indruk de verhouding tussen klager en mr. A verstoord is geraakt. Klager beklaagt zich over drie aspecten aan de zaak. Allereerst meent hij dat mr. A ten onrechte geweigerd heeft nog een nadere uitleg te geven, aan de hand van vragen van klager. Voorts heeft hij er bezwaar tegen dat hem niet is meegedeeld dat mr. A kort nadien het advocatenkantoor in kwestie zou verlaten. Ten slotte acht hij het onjuist dat hem is meegedeeld dat de relatie met het kantoor verstoord zou zijn en hij buiten het kantoor een andere advocaat diende te zoeken.

Beoordeling door de raad

Mr. X is in dezen niet als advocaat van klager of als advocaat van diens tegenpartij opgetreden. Mr. X heeft tussen klager en mr. A in het kader van de Klachten- en Geschillenregeling bemiddeld. Hij is derhalve als bemiddelaar opgetreden. De functie van bemiddelaar vertoont naar het oordeel van de raad zodanige overeenkomsten met de functie van een deken, dat het in de rede ligt dat de raad het handelen van mr. X beoordeelt naar analogie van de jurisprudentie van het Hof van Discipline over het optreden van een deken die een onderzoek doet naar een bij hem ingediende klacht tegen een advocaat. De raad neemt derhalve als uitgangspunt, dat het optreden van mr. X in vermelde hoedanigheid niet onder tuchtrechtelijke controle staat, tenzij hij bij het uitoefenen van zijn functie zijn taak zodanig heeft verwaarloosd of zich in die hoedanigheid zodanig heeft misdragen dat hij geacht moet worden zich te hebben schuldig gemaakt aan een handelen of nalaten dat een behoorlijk advocaat niet betaamt.

Aan deze regel zal de raad het optreden van mr. X toetsen.

In zijn eerste brief aan klager is mr. A inhoudelijk ingegaan op een aantal bij klager gerezen vragen. Mr. X heeft over die brief van mr. A gezegd, dat hij van mening was dat deze brief niet vaag was, maar dat mr. A daarin een duidelijke uiteenzetting had gegeven. Niet is gebleken dat het oordeel van mr. X onbegrijpelijk is.

Het verwijt dat klager niet (eerder) op de hoogte is gebracht van het vertrek van mr. A gaat evenmin op. Terecht heeft mr. X gesteld dat het aan mr. A en het kantoor gezamenlijk was het tijdstip te bepalen waarop het vertrek van mr. A wereldkundig werd gemaakt.

Op grond van de aan de raad overgelegde bescheiden en het verhandelde ter zitting is gebleken, dat mr. X op een gegeven moment constateerde dat de verhouding tussen klager en mr. A verstoord was geraakt met name toen klager bleef aandringen op een nadere uitleg, nadat mr. A reeds uitgebreid was ingegaan op bij klager na de bespreking nog aanwezige vragen. Het advies dat mr. X toen aan klager gaf om een andere advocaat te gaan zoeken nadat hij eerder had vastgesteld dat de verhouding tussen klager en mr. A verstoord was geraakt en zulks aan klager – ook als zijn eigen oordeel – had meegedeeld, is niet onbegrijpelijk.

Dit klachtonderdeel treft derhalve evenmin doel.

Beslissing van de raad

De raad verklaart de klacht in al haar onderdelen ongegrond.

Overwegingen van het hof

Tegen de beslissing van de raad voert klager zakelijk weergegeven de volgende grieven aan:

1. De zitting bij de raad is niet correct verlopen; klager heeft niet naar voren kunnen brengen wat hij voor de behandeling dienstig achtte.
2. De raad heeft in zijn overwegingen en beslissing niet verdisconteerd dat mr. A een onjuist advies heeft gegeven.
3. Ten onrechte heeft mr. X een bespreking met mr. A gearrangeerd in plaats van met de opvolger.

4. Ten onrechte is mr. X door de deken als bemiddelaar aangewezen, nu hij enerzijds lid was van de Raad van Toezicht en anderzijds een kantoorgenoot van mr. A.

De eerste grief kan, wat daarvan overigens zij, niet tot vernietiging van de beslissing van de raad leiden, aangezien het hoger beroep ook strekt tot herstel van verzuimen bij de behandeling en de uitspraak in eerste aanleg en het hof kennis heeft genomen van klagers aantekeningen voor de zitting van de raad.

De tweede grief regardeert mr. X niet en behoeft daarom geen verdere bespreking.

Bij de beoordeling van de twee resterende grieven neemt het hof als uitgangspunt dat mr. X in de geschillen tussen klager en mr. A als bemiddelaar is opgetreden. Voor de advocaat-bemiddelaar geldt, evenals bijvoorbeeld voor een als curator, deken of rechter-plaatsvervanger optredende advocaat, dat zijn optreden in die hoedanigheid slechts marginaal kan worden getoetst in een tuchtrechtelijk geding ingevolge de Advocatenwet. De raad heeft voor dit facet terecht aandacht gevraagd.

Wat de derde grief betreft, verenigt het hof zich met het oordeel van de raad dat het aan mr. A en zijn kantoor gezamenlijk was het tijdstip te bepalen waarop zijn vertrek wereldkundig werd gemaakt.

De vierde grief gaat mr. X alleen aan voorzover hem daarin zou worden verweten dat hij zich als bemiddelaar heeft laten aanwijzen en als zodanig is opgetreden. Het zou hier dan gaan om een nieuwe klacht tegen mr. X. Nieuwe klachten kunnen echter in hoger beroep niet in behandeling worden genomen. Klager kan daarom in zoverre niet in deze grief worden ontvangen. Voor het overige richt de grief zich tegen een (beweerde) handelwijze van de deken en regardeert zij mr. X niet, zodat verdere bespreking van de grief achterwege kan blijven.

Uit het voorgaande volgt dat de beslissing van de raad zal worden bekrachtigd.

Beslissing van het hof

Volgt bekrachtiging.

GEHEIMHOUDINGSPLICHT EN UITLATINGEN IN HET ADVOCATENBLAD

Hof van Discipline, 20 januari 2003; nr. 3602

(mrs. Peepkorn, Van Voorst van Beest, Van Houtum, Mendlik en Scholten)

Raad van Discipline Amsterdam, 18 maart 2002

(mrs. Kist, Van Ardenne, Karskens, Van der Plas en Remme)

Geheimhoudingsverplichting ook met betrekking tot derden/niet-cliënten?

Onnodig grievende opmerkingen

- *Advocatenwet artikel 46 (1.3 Geheimhoudingsplicht; 3.1 Vrijheid van handelen; 3.3.1 Grievende uitlatingen)*
- *Gedragsregels 6 en 31*

Feiten

Mr. X, de advocaat van de vrouw in een echtscheiding, is opgetreden in een ‘performance’, door de zoon van de partijen over deze echtscheiding vervaardigd. In een publicatie in het *Advocatenblad* heeft hij gewag gemaakt van deze performance en daarbij de naam van der partijen zoon vermeld.

Voorts wordt hij in het artikel als volgt geciteerd:

‘Daarnaast legde de ex-echtgenoot nog allerlei mogelijke claims neer bij de rechtbank en in hoger beroep bij het hof. Want hij vond dat zijn vrouw de boel had belazerd en wilde de waarheid boven tafel brengen. Het heeft geleid tot pijnlijke getuigenverhoren’
en

‘Hoe is het mogelijk dat je zo lang over onbenullige vrijwel kansloze vorderingen kunt procederen?’

De man klaagde over deze uitlatingen als

- a) inbreuk makend op de geheimhoudingsverplichting;
- b) onnodig grievend.

Overwegingen raad

In het artikel in het *Advocatenblad* komt mr. X aan het woord over de door de zoon gemaakte performance en noemt hij de voor- en achternaam van hem. Daarmee maakt hij zijn opmerkingen en zijn hiervoor geciteerde uitlatingen voor de lezer herleidbaar tot de persoon van de klager als vader van de kunstenaar.

Aldus heeft mr. X zijn geheimhoudingsverplichting geschonden. Deze schending van de geheimhoudingsverplichting is niet te rechtvaardigen – mr. X heeft dat ook niet betoogd – doordat deze functioneel zou zijn in het kader van de belangenbehartiging van de cliënte van mr. X.

Met de hiervoren geciteerde passages uit het interview van mr. X heeft hij zich op zeer negatieve wijze uitgelaten over het optreden van klager in de met de echtscheiding samenhangende procedures. Dit betaamt een advocaat van de tegenpartij niet. Mr. X heeft de terughoudendheid verzaakt die een advocaat bij het doen van mededelingen over een zaak waarin hij als zodanig betrokken is, dient te betrachten. Dit klemt temeer nu de uitlatingen zijn gedaan in een openbaar medium (als het *Advocatenblad*) en in verband staan met de performance van klagers zoon waaraan destijds veel publiciteit is gegeven. De uitlatingen vinden bovendien geen steun in hetgeen de raad over deze procedure bekend is geworden en zijn evenmin functioneel in de door mr. X aan zijn cliënte verleende rechtsbijstand. Dit alles brengt mee dat de uitlatingen onnodig grievend zijn jegens de klager.

Volgt

Gegrondverklaring van beide klachtonderdelen met oplegging van de maatregel van enkele waarschuwing.

Overwegingen hof

Het hof is, anders dan de raad, van oordeel dat mr. X met zijn uitlatingen geen geheimhoudingsverplichting heeft geschonden.

De publicatie in het *Advocatenblad* vond plaats nadat de performance al uitgebreide andere publiciteit had gekregen. Daarbij was de naam van de klager reeds bekend geworden. De vraag of mr. X niet alleen in de relatie tot zijn cliënte maar ook in de relatie tot de klager tot geheimhouding verplicht was behoeft geen beantwoording, omdat mr. X door zijn medewerking aan het artikel in het *Advocatenblad* geen wezenlijk nieuwe informatie in de publiciteit heeft gebracht.

Het hof deelt het oordeel van de raad dat mr. X zich in de publiciteit – dus in het openbaar – op zeer negatieve wijze over klager, de tegenpartij van zijn cliënte, heeft uitgelaten. In aanmerking genomen dat daartoe een functionele noodzaak – uitvoering van de opdracht van zijn cliënte – ontbrak, alsmede de naamsbekendheid van de betrokkenen en daarmee dus ook van klager, moet worden geconcludeerd dat de uitlatingen van mr. X jegens de klager als onnodig grievend zijn aan te merken.

Volgt vernietiging van de beslissing van de raad voorzover het eerste klachtonderdeel gegrond is verklaard, met bekrachtiging van de beslissing voor het overige.

Noot

Wat als de uitlatingen van mr. X over het optreden van de wederpartij (de man) niet onnodig grievend, in de zin van Gedragsregel 31, zouden zijn geweest maar voor deze wel schadelijk en/of onaangenaam? In de Gedragsregels 1980 was de huidige Gedragsregel 6 nog verspreid over twee gedragsregels, 9 en 10. Regel 9 bevatte de specifieke geheimhoudingsplicht tegenover de cliënt.

Regel 10 ging verder. Het eerste lid bepaalde dat ook waar hij niet tot geheimhouding verplicht is de advocaat dient te zwijgen over de bijzonderheden van zaken die bij hem in behandeling zijn of zijn geweest en het tweede lid bepaalde bovendien dat van hetgeen hem in of bij de uitoefening van zijn beroep ter kennis komt van de zijde van de tegenpartij of van een derde de advocaat slechts gebruik dient te maken voorzover daarmee een redelijk belang is gediend.

De Raad van Toezicht te Alkmaar overwoog in een beslissing van 10 december 1985 (*Advocatenblad* 1987, p. 277) dat het voor het functioneren van de advocaat als vertrouwenspersoon van groot belang is dat strikt de hand wordt gehouden aan de verplichtingen die voor hem uit de geheimhoudings- en zwijgplicht, ook jegens een tegenpartij, voortvloeien.

In zijn noot onder deze uitspraak vond mr. Pot al deze nuances overbodig: een advocaat moet gewoon zijn mond houden over wat hij als zodanig doet of gedaan heeft, dan wel heeft vernomen.

In zijn uitspraak van 6 mei 1996, no. 2152 (*Advocatenblad* 1997, p. 676) lijkt het Hof van Discipline een andere mening toegedaan: ‘Noch de op de advocaat rustende geheimhoudingsplicht, noch de hem passende discretie, beperkt hem in de vrijheid om procedures die in het openbaar zijn gevoerd en daarin gedane rechterlijke uitspraken mon-

deling of schriftelijk onder de aandacht van geïnteresseerden te brengen en van commentaar te voorzien, mits op passende wijze'. Daarbij maakt het hof, zie ik het goed, geen onderscheid tussen rechterlijke uitspraken die als jurisprudentie zijn gepubliceerd en andere, niet-gepubliceerde, vonnissen. Ik zou ten aanzien van die laatste categorie willen hopen dat streng getoetst blijft worden of met de publiciteit werkelijk een redelijk doel wordt gediend. Het bevredigen van

nieuwsgierigheid of de behoefte van een advocaat zich te etaleren zou niet zo'n redelijk doel moeten kunnen zijn.

Zie over privacyschending van anderen dan de cliënt ook *Advocatenblad* 2003, pag. 366/367 (in de zaak 'Meisje van Nulde').

E.

(advertentie)

Bijblijven?

Dat is aan de Orde van de dag

De wekelijkse elektronische nieuwsbrief **Orde van de dag**, van de Nederlandse Orde van Advocaten en Reed Business Information, is een behoorlijk succes – al zeggen we het zelf.

Elke donderdagmorgen krijgt u het laatste nieuws over het vak en de beroepsgroep. We brengen – in samenwerking met het *Advocatenblad* – eigen nieuws, *linken* naar boeiende bronnen in Nederland en de rest van de wereld, en geven een overzicht van *balierelevant* nieuws in dag- en weekbladen. Af en toe peilen we uw opinie, en met 1 druk op de knop heeft u contact met ons, iets wat velen van u bijzonder handig vinden.

En soms lopen we helemaal voorop, dan weten wij het allereerst welk advocatenkantoor onderzoek zal doen naar de vermeende 'graaicultuur' op het ministerie van Onderwijs – en dat vertellen we u dan ook meteen.

Eigenlijk is er maar één ding dat ons niet helemaal bevalt: niet elke advocaat ontvangt de **Orde van de dag**. We zijn snel gegroeid tot ruim 7000 abonnees – hebben die andere 5000 advocaten dan geen e-mail-adres? Ze zullen toch niet denken dat het alleen voor grote kantoren interessant is? Of zouden ze niet weten dat het voor advocaten *gratis* is? Dat je al een abonnement hebt als je een mailtje met het onderwerp 'Abonnementsaanvraag' stuurt naar enova@reedbusiness.nl?

INTERNATIONAAL JURIDISCH INSTITUUT

Spui 186
2511 BW
's-Gravenhage
telefoon 070-3460974
telefax 070-3625235
E-mail iji@worldonline.nl

Het Internationaal Juridisch Instituut adviseert in zaken betreffende internationaal en buitenlands recht, in het bijzonder waar het gaat om vragen van internationaal privaatrecht en buitenlands privaatrecht- en procesrecht.

Werkterreinen zijn onder andere:

- personen- en familierecht
- nationaliteitsrecht
- erfrecht
- procesrecht
- overeenkomstenrecht
- strafrecht
- onrechtmatige daad

De brochure inzake taak, werkwijze en tarifiering wordt op verzoek toegezonden.

Bezoek onze site: www.iji.nl

STEBO

KWALITEITSONDERWIJS
IN DEN HAAG EN UTRECHT

Nestwarmte en structuur

U zoekt een school waar betrokkenheid en individuele hulp worden geboden, zodat het zelfvertrouwen van uw kind wordt versterkt. Kleine klassen, huiswerkdiscipline en een vleugje humor doen de rest.

Doelgerichtheid en uw kind

Waar voorheen doelloos gescharrel was, ontstaat een stevige, actieve werkhouding. Vrolijkheid keert terug. De toekomst wordt weer bespreekbaar.

'Twee jaar in één' VMBO-t, HAVO, VWO en slagen!

Stebo is een topinstituut, waar men het beste in uw kind naar boven brengt. Onze examenresultaten zijn, ontdaan van alle flauwekul, de beste in onze categorie.

Onze opleidingen:

'Twee jaar in één' voor VMBO-t, HAVO en VWO

Tweejarig HAVO en VWO

TOPKLAS®: toptalent gaat voor de acht gemiddeld

Junior College vanaf klas twee

STEBO Utrecht	STEBO 's-Gravenhage
Directie:	Directie:
drs H.J. Bouwens	A. Stekelenburg
Nieuwegein 69A	Korte Voorhout 1
3512 LG Utrecht	2511 CW Den Haag

Centrale aanmelding

Utrecht: (030) 231 54 60
Den Haag: (070) 314 28 88

U kunt ook op de website onze informatie aanvragen: www.stebo.nl
Aan kleinschalig particulier onderwijs zijn hoge kosten verbonden.
Een kennismaking kost uiteraard niets.

CASTA

JURIDISCHE OPLEIDINGEN
JURIDISCH UITZENDBUREAU B.V.

Lange Hofstraat 29, 7201 HT Zutphen;

Op zoek naar verdieping in je vakgebied?
Dan zijn onze cursussen/opleidingen
echt iets voor jou!

Eenjarig deeltijd HBO-opleiding.

"Legal Assistant Advocatuur"

Startdatum: 18 september 2004 te
Utrecht

Cursus "Juridisch Secretaresse"

Startdatum: 16 september 2004 te
Utrecht

Cursus "Roladministratie/Procuraten"

Startdatum: najaar 2004 te Utrecht

**Cursus "Nederlandse Grammatica/
Nieuwe Spelling"**

Startdatum: 30 september 2004 te
Utrecht

Cursus Faillissementen en WSNP

Startdatum: 5 oktober 2004 te Utrecht

Ook cursussen op locatie mogelijk.

**Heeft u vacatures? CASTA gaat
voor u op zoek naar ervaren
juridisch ondersteunend personeel.**

Nadere informatie is op te vragen.

Telnr.: 020-699 85 06, faxnr.: 020-600 11 81.

Telnr.: 0575 - 547 979, faxnr. 0575 - 547 021.

E-mailadres: info@casta.nl

Internet: www.casta.nl

*Casta verzorgt tevens opleidingen op
de Nederlandse Antillen, Aruba en
Sint Maarten.*

VAN EDE & PARTNERS

PERSOONLIJKE ONTWIKKELING EN INZETBAARHEID

toonaangevend in
OUTPLACEMENT 25
COACHING jaar
LOOPBAANBEGELEIDING

AMSTERDAM 020 673 40 39, ARNHEM 026 364 41 11, BEETSTERZWAAG 0512 473 300, BREDA 076 565 65 09,
EINDHOVEN 040 245 72 20, ENSCHEDE 053 433 80 21, GRONINGEN 050 312 34 85, DEN HAAG 070 351 40 11,
MAASTRICHT 043 325 76 51, ROTTERDAM 010 412 00 22, ZEIST 030 693 24 46, ZWOLLE 038 421 02 88.

www.vanede.nl

TOGA *atelier*

Schout & Katsantonis

Toga's op maat

- Uitsluitend eerste kwaliteit stof wordt gebruikt voor uw toga
- Uitstekende prijs/kwaliteit verhouding
- Korte levertijd
- Confectiematen uit voorraad leverbaar
- *Bef cadeau bij bestelling toga*

WWW.TOGA.NET

Industrieweg 51
Tel. 010 - 245 07 66

3044 AS Rotterdam
Fax 010 - 245 07 67

Pensioenadviesbureau Mr. H.N.J. Bijvoet

sinds 1982

Keizersgracht 403

1016 EK Amsterdam

www.bijvoetvanbergen.nl

info@bijvoetvanbergen.nl

tel: 020 623 54 21

De feiten onder uw pleidooi.

Onafhankelijk accountantsonderzoek naar feiten en omstandigheden? Bel Peter Schimmel van Ernst & Young Integrity Services & Investigations op (070) 441 21 20 of mail naar peter.schimmel@nl.ey.com

DE LEEUW DUIJN EN BLOEM ADVOCATEN

*De Leeuw Duijn en Bloem
advocaten te Zaandam
richt zich speciaal op de
juridische dienstverlening aan het
midden- en kleinbedrijf in de Zaanstreek
en omliggende regio.
Onze rechtspraktijk begeeft zich vooral
op het arbeidsrecht, het bestuursrecht,
het ondernemingsrecht en
het insolventierecht.
Zaanstad vormt met meer dan 130.000
inwoners en een rijk geschakeerd
bedrijfsleven een uitdaging voor de
commerciële rechtspraktijk.
Ons kantoor is toonaangevend in de
Zaanstreek en gevestigd in een markant,
goed geoutilleerd kantoor
(voormalig gemeentehuis Zaandam).
Wij hechten aan een goede collegiale
samenwerking en een persoonlijke
dienstverlening aan onze cliënten.*

Wij zoeken een:

1. MEDEWERKER en/of GEVORDERDE STAGIAIRE

die ervaring heeft opgedaan in de commerciële rechtspraktijk en zich met name heeft toegelegd op één of meer van de hiernaast genoemde rechtsgebieden.

2. STAGIAIRE

die belangstelling heeft voor en affiniteit met de hiernaast genoemde rechtsgebieden.

Schriftelijke sollicitaties, voorzien van een uitgebreid curriculum vitae, kunnen binnen veertien dagen na het verschijnen van dit blad worden toegezonden aan:

De Leeuw Duijn en Bloem Advocaten
t.a.v. Mr J.W. Bloem
Postbus 1178
1500 AD Zaandam

Zutphen Martinetsingel 11
Schuin tegenover de rechtbank
gelegen fraai RIJKSMONUMENT
(Jugendstil) met rijke detaillering
en goed bewaard interieur.
Inhoud circa 1100 m3.

Ideaal om wonen en werken te combineren.
Rijksmonumenten genieten diverse fiscale voordelen
en subsidies.
Vraagprijs: € 495.000,- k.k.

Bieze De Wilde Makelaars, lid NVM,
tel. 0575-523343, www.bieze-makelaars.nl

kleermakerij sinds 1937

Bernard Poelman

**o.a. leverancier van toga's aan het
Internationaal Gerechtshof der Verenigde Naties**

Superieure toga's

- op uw maat gemaakt
- leverbaar in wol/terlenka (lichtgewicht)
- of in zuiver wol (ultra-lichtgewicht)
- voldoende beffen in voorraad
- eventueel levering binnen enkele dagen mogelijk

Lange Poten 19
2511 CM 's-Gravenhage
telefoon: (070) 346 17 42
fax: (070) 362 11 70
E-mail: info@bernard-poelman.nl
www.bernard-poelman.nl

vereniging
SIGV
Gerechtstolken & Juridisch vertalers

SIGV-GERECHTSTOLKEN EN JURIDISCH VERTALERS

Speciaal opgeleid voor juridisch tolk- en vertaalwerk

Voor schriftelijke of mondelinge juridische vertalingen die aan de strengste eisen voldoen.

Bel 077 - 4739402 of kijk op www.sigv-vereniging.nl

VERENIGING VAN SIGV-GERECHTSTOLKEN EN JURIDISCH VERTALERS

Lexwell Advocaten (Attorneys at Law) is een jong kantoor dat behoort tot de grotere advocatenkantoren van Sint Maarten, Nederlandse Antillen. De praktijk is gevarieerd, doch overwegend commercieel en sterk gericht op het bedrijfsleven en overheidsinstanties, alsmede (internationale) investeringen en financieringen. Zeer gevarieerde internationale aspecten komen bij onze dienstverlening dan ook ruimschoots aan bod. Hoogwaardige juridische dienstverlening in een collegiale en dynamische werksfeer staan centraal, waarbij de beste zijn (en niet noodzakelijkerwijze de grootste) het kantoomotto is.

Ter versterking van het team is Lexwell op zoek naar een **MEDEWERKER (m/v)**, en een **ADVOCAAT-STAGIAIRE (m/v)**, die binnen teamverband zelfstandig kan werken en niet terugdeinst voor verantwoordelijkheid. Hij/zij ziet het werken op Sint Maarten als een uitdaging en het wonen op een tropisch Caraïbisch eiland als een verademing.

Uw profiel:

- uitstekende juridische capaciteiten
- uitstekende beheersing van de Nederlandse- en Engelse taal; kennis van Spaans en Frans is een pré
- Stevige doch flexibele persoonlijkheid, team player, goed gevoel voor humor en sociaalvaardig

Interesse?

Schrijf, mail of fax **binnen 14 dagen na verschijning** van dit blad naar Lexwell Advocaten, t.a.v. Joeri Essed, Postbus 1020, Philipsburg, Sint Maarten, Nederlandse Antillen.

Fax: +599-5-424 693 Tel.: +599-5-424 670

e-mail: jessed@lexwell.net

ACTIEF OP ALLE RECHTSGEBIEDEN

E • B • H Advocaten

E • B • H Advocaten is een dynamisch kantoor met ruim 25 medewerkers en met vestigingen in Delft, Naaldwijk en Wateringen. Het kantoor is op nagenoeg alle rechtsgebieden actief en biedt diverse specialismen.

E • B • H Advocaten is een onderneming waarin de advocatuur op moderne wijze wordt bedreven. De arbeidsvoorwaarden zijn zonder meer uitstekend. Een auto van de zaak behoort tot de mogelijkheden.

E • B • H Advocaten biedt haar medewerkers ruime mogelijkheden zich individueel te ontplooiën. Het ontwikkelen van specialismen wordt door ons actief gestimuleerd.

Ter ondersteuning van onze vestiging Delft zoeken wij thans:

ADVOCAAT-MEDEWERKER of GEVORDERDE STAGIAIRE (M/V)

ten behoeve van de algemene civiele praktijk, met bijzondere interesse voor de ondernemingsrechtelijke praktijk.

Heeft u interesse? Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij mr. J.J.Y. Kleingeld. Sollicitaties onder bijvoeging van c.v. en relevante cijferlijsten richten aan:

E • B • H Advocaten, t.a.v. Mr. J.J.Y. Kleingeld, Postbus 70, 2600 AB Delft of per e-mail naar kleingeld@ebhadvocaten.nl

www.ebhadvocaten.nl

Uit alle juridische studies en bibliotheekopleidingen heeft stichting Het Overleg een selectie gemaakt. Voorkennis, zo zou u dit ook kunnen noemen. Onze opleidingsmatrix en meer informatie vindt u op de site.

HET OVERLEG
WWW.HETOVERLEG.ORG

Jurisprudentie op het gebied van Onderneming & Recht

JOR.nl, een trefzekere zaak

Nu online te raadplegen: JOR.nl

Snel, gemakkelijk en trefzeker zoeken in zowel de meest actuele uitspraken als in het complete JOR-archief, dat teruggaat tot 1996. Compleet met annotatie en directe link naar relevante wet- en regelgeving.

De voordelen op een rij:

- Optimale actualiteit
- Trefzeker zoeken in het complete JOR-archief (vanaf 1996)
- Uitgebreid scala van zoekfunctionaliteiten
- Inloggen vanaf elke plek, op elk moment
- Links naar relevante wet- en regelgeving
- Eenvoudig exporteren, bewerken of printen
- Attendering via e-mail

JOR.nl

Kijk voor de demo
of meer informatie op
www.jor.nl

Aantal gebruikers	JOR-abonnees	Normale prijs
1	€ 360 per jaar	€ 720 per jaar
2-5	€ 1.080 per jaar	€ 1.800 per jaar

€ 30,- per maand voor JOR-abonnees

De abonnees van het tijdschrift JOR doen wij een speciaal aanbod. Bent u abonnee? Dan kunt u zich op JOR.nl abonneren voor slechts € 30,- per maand. Een korting van 50%, want niet-abonnees betalen € 60,-. Voor € 90,- per maand kunnen abonnees van JOR met 2 tot 5 gebruikers de online raadplegen.

Voor 6 of meer gebruikers en netwerkversies kunt u contact opnemen met onze afdeling Accountmanagement (070) 378 95 99 / sales@sdu.nl. Toegang op basis van IP-nummer verificatie is al mogelijk vanaf € 1800,-.

Prijzen zijn exclusief BTW.

Bestel via www.sdu.nl
of bel (070) 378 98 80

de snelste link naar uw vakgebied

Sdu UITGEVERS

IJsselstein Utrecht Woerden Deventer

GRESNIGT & VAN KIPPERSLUIJS

Advocaten

is een kantoor met een veelzijdige praktijk ten behoeve van overheden, commerciële ondernemingen, non-profit instellingen en particulieren. Op dit moment zijn binnen ons kantoor 18 advocaten werkzaam.

Wij zoeken:
voor onze vestigingen te IJsselstein en/of Woerden

EEN ADVOCAAT-MEDEWERKER / GEVORDERDE STAGIAIR (M/V) voor de algemene praktijk

Het kantoor kent een informele sfeer en heeft voor ambitieuze medewerkers uitstekende mogelijkheden voor een loopbaan binnen de advocatuur.

Reacties met c.v. en cijferlijst kunt u binnen 14 dagen na verschijning van dit blad richten aan
Gresnigt & Van Kippersluis Advocaten
T.a.v. Mr M.J.G.H. Verviers
Utrechtsestraat 5
3401 CS IJsselstein
voor informatie: tel. nr. 030 - 688 68 68
internet: www.gvk-advocaten.nl

VAN DE SANDE BERNDSSEN ADVOCATEN

heeft op haar kantoor in Breda plaats
voor een

ERVAREN ADVOCAAT
met partnerambities en - kwaliteiten voor
de civielrechtelijke praktijk

STAGIAIRE
voor de algemene praktijk

Uw schriftelijke reactie, vergezeld van c.v. en cijferlijst kunt u binnen 3 weken richten aan:
mr F.J.H.M. Berndsens, Wilhelminapark 1,
4818 SL Breda, die ook telefonisch informatie verstrekt onder nummer: 076 - 521 51 03
e-mailadres: secretariaat@berndsens.nl

 ernhaege
advocaten

Wij zoeken een legal coach

*(advocaat-medewerker of gevorderde
advocaat-stagiaire)*

Als legal coach onderscheiden wij ons door meer dan gemiddelde belangstelling in de mens achter onze (zakelijke) cliënt. Het belang van de cliënt overstijgt immers vaak de enkele zaak.

Het verlangt van onze advocaten een open geest en zelfbewuste houding. Herkent u zich in dit profiel en wilt u kennismaken met ons team, dan nodigen wij u hierbij van harte uit.

U kunt uw korte reactie met CV richten aan Bernhaege Advocaten, ter attentie van Mr F.G. van der Geld, Postbus 557, 5460 AN, Veghel.

Meer informatie over ons kantoor en de sollicitatieprocedure treft u aan op de website.

Aangenaam:

your
Legal
coaches

www.bernhaege.nl
advocaten@bernhaege.nl

5e Juridische postdoctorale leergang Fusie en Overname

2004 - 2005

De fusie en overname markt is weer volop in beweging. Daarom start op 16 september 2004 de 5e leergang Fusie en Overname. In 29 bijeenkomsten leert u de ins- en outs van de overnamepraktijk. Alle informatie over deze leergang, maar ook over een nieuwe serie uitgaven, speciale studiemiddagen en andere activiteiten op dit gespecialiseerde juridische terrein vindt u op de website: www.feno.nl

Reed Business Information, Postbus 16500, 2500 BM Den Haag, T (070) 441 51 95, F (070) 441 59 19, E-mail: feno@reedbusiness.nl

www.feno.nl www.feno.nl www.feno.nl www.feno.nl www.feno.nl

Holla Poelman Advocaten is het grootste onafhankelijke advocatenkantoor in het zuiden van het land. Vanuit de drie vestigingen in Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg bedienen circa 70 advocaten, bedrijven, ondernemingen, overheden, dienstverlenende instellingen en particulieren. Het kantoor is verdeeld in secties, waarvan de advocaten volgens hun specialisatie deel uitmaken. Deze secties vullen elkaar aan waardoor cliënten een brede, multidisciplinaire dienstverlening wordt geboden. Vanuit een marktgerichte benadering adviseert en begeleidt de sectie Woningcorporatiepraktijk woningcorporaties in heel Nederland.

Voor ons kantoor in **Eindhoven** zoeken wij

Advocaat-medewerkers

ter versterking van de **sectie Woningcorporatiepraktijk**

Functie-inhoud:

- Adviseren en begeleiden van woningcorporaties op het gebied van vennootschaps- en ondernemingsrecht, meer specifiek juridische fusies en bedrijfsfusies, omzettingen van rechtsvormen, herstructureringen van activiteiten, samenwerkingsvormen en (wijzigingen) bestuursstructuur, dit alles binnen de kaders van het volkshuisvestingsrecht.
- Het steeds zoeken naar en implementeren van pragmatische oplossingen binnen de juridische kaders, in veel gevallen via samenwerking in multidisciplinaire teams.

Profiel:

- Resultaatgericht, creatief en nauwgezet.
- Zowel een teamplayer als zelfstandig inzetbaar.
- Dienstverlenende instelling.
- Initiatiefnemend, beschikken over goede communicatieve vaardigheden, stressbestendig en flexibel.
- Beschikken over zeer goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid.
- Inlevingsvermogen, een goed gevoel voor verhoudingen, sensitiviteit, snel kunnen schakelen.
- Circa 4 jaar relevante werkervaring in het bedrijfsleven of de advocatuur en aantoonbare ervaring op het gebied van vennootschaps- en ondernemingsrecht.

Indien je gemotiveerd bent om bij ons aan de slag te gaan, verzoeken wij je vóór vrijdag 9 juli aanstaande je schriftelijke sollicitatie met curriculum vitae te verzenden aan:

Holla Poelman Advocaten

T.a.v. mw mr. W.A.G.A. Bastiaanssen-Jacobs
Postbus 63, 5600 AB Eindhoven
T +31 (0) 40 238 06 28
F +31 (0) 40 238 06 52
mbastiaanssen@hollapoelman.nl

www.hollapoelman.nl

HET BUREAU VAN DE HAAGSE ORDE VAN ADVOCATEN heeft op korte termijn plaats voor een **stafmedewerker m/v**

Het Bureau is een kleine organisatie waar momenteel vijf personen werkzaam zijn in een prettige en informele sfeer. Het Bureau ondersteunt de Raad van Toezicht en is een dienstverlenende organisatie ten behoeve van rechtszoekenden en de ruim 1450 advocaten in het arrondissement Den Haag.

De taken van de stafmedewerker zijn onder meer:

- ondersteuning van de deken bij de (schriftelijke) behandeling van klachten over advocaten;
- voorbereidende werkzaamheden voor de Raad van Toezicht in het kader van de begrotingsprocedure;
- telefonische klachtenopvang;
- werkzaamheden in het kader van de centrale controle verordeningen (CCV);
- organisatie van cursussen in het kader van de Permanente Opleiding;
- voorkomende werkzaamheden voor de Raad van Toezicht/hoofd van het Bureau.

Voor deze functie wordt gezocht naar een (oud) advocaat met tenminste een afgeronde stage. De stafmedewerker dient verder te beschikken over goede contactuele eigenschappen en hij/zij dient zowel zelfstandig als in teamverband te kunnen werken. Ervaring met tekstverwerking (Windows/Word) is vereist.

Schriftelijke sollicitaties met curriculum vitae kunnen worden gericht aan Mr Jacqueline ten Hoop, adjunct-secretaris Haagse Orde van Advocaten, Postbus 84093, 2508 AB Den Haag, e-mailadres: bureau@haagseorde.nl, telefoon: 070 416 61 22.

RUIG & PARTNERS ADVOCATEN

Wij zoeken voor de algemene, ondernemingsgerichte commerciële praktijk

een

Stagiaire

Onze voorkeur gaat uit naar kandidaten met een opgeruimd karakter en niet te lange tenen, niet te serieus maar wel toegewijd aan kantoor en onze cliënten, die voornemens zijn om ook na de beëdiging in voorkomende gevallen de toga te gebruiken.

Uw sollicitatie, voorzien van een CV, (per post of per e-mail) kunt u richten aan:

Ruig & Partners
t.a.v. mr drs V. Breedveld
Postbus 29702
2502 LS 's-GRAVENHAGE
Breedveld@RuigPartners.nl
Tel. 070 - 363 35 55

Met **professionals** om je heen,
ga je **beter** spelen

Boekel De Nerée zoekt veelbelovende advocaat-stagiairs voor de praktijkgroep Bank- en Effectenrecht

De eerste stappen die je als afgestudeerd jurist zet, zijn bepalend voor je verdere loopbaan. Je wilt immers je ambities waarmaken en je stempel drukken op belangrijke zaken. In onze praktijkgroep Bank- en Effectenrecht vind je volop afwisseling en wat belangrijker is: professionals van wie jij nog veel kunt leren. Heb je affiniteit met het Bank- en Effectenrecht, kies dan voor de uitdaging bij Boekel De Nerée. Kijk voor meer informatie op www.boekeldeneree.nl of bel Hans Sachse, 020-431 33 04.

BOEKEL DE NERÉE

ADVOCATEN NOTARISSEN BELASTINGADVISEURS

Advocaat - Medewerker

Hudson zoekt een Advocaat - Medewerker voor haar opdrachtgever.

Onze opdrachtgever is een middelgroot gerenommeerd advocatenkantoor in Den Haag. Haar cliënten zijn (inter)nationaal opererende ondernemingen, aan wie kwalitatief hoogstaand advies wordt gegeven. Onze opdrachtgever kenmerkt zich door een geïntegreerde benadering van financieringen, fusies en overnames, onroerend goed, riskmanagement, IT en de begeleiding van (internationale) commerciële transacties en logistieke activiteiten. Zij beschikt over specifieke kennis op het gebied van ondernemingsrecht, fiscaal recht, arbeidsrecht, faillissementsrecht, intellectuele eigendom en internationaal handelsrecht.

Vanwege de groei van haar praktijk zoekt zij een advocaat - medewerker met 4-7 jaar ervaring. De medewerker zal met het huidige team advocaten adviseren en procederen op voormelde rechtsgebieden.

Taken:

- adviseren en procederen over ondernemersrecht in brede zin;
- ondersteuning bieden aan de faillissementspraktijk.

Profiel:

- ervaring in ondernemingsrecht, arbeidsrecht, contractenrecht en faillissementsrecht;
- pragmatische samenwerker;
- communicatieve en sociale vaardigheden;
- cliëntgerichte en commerciële houding.

Geboden:

Goede arbeidsvoorwaarden, aandacht voor goede opleiding, interessante diverse praktijk, werken bij een modern, gerenommeerd nichekantoor, toplocatie in Den Haag.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met mr. Bernd van Kooten (bernd.van.kooten@hudson.com) en mr. Jan Peter Tulp (jan.peter.tulp@hudson.com) telefoon 020 - 471 11 11. Hudson Global Resources, Amsteldijk 194, 1079 LK Amsterdam. Uw schriftelijke sollicitatie kunt u binnen 14 dagen aan één van hen richten o.v.v. A.2004.00178. Zie ook onze website: www.hudson.com.

Hudson

HUDSON GLOBAL RESOURCES

www.hudson.com

Binnen onze drie vestigingen Almelo, Enschede en Hengelo hebben wij behoefte aan verdere uitbreiding. Wij zijn om die reden op zoek naar

ADVOCaat-MEDEWERKERS (M/V)

en

ADVOCaat- STAGIAIRES (M/V)

Uw kwaliteiten:

Voor beide functies geldt dat u over uitstekende communicatieve eigenschappen en onderhandelingsvaardigheden beschikt. Een aantoonbare commerciële en dienstverlenende instelling en sociale vaardigheden zijn vereist.

Ons aanbod:

Wij bieden u een plezierige en informele werksfeer binnen een professioneel advocatenkantoor met prima perspectieven en carrière mogelijkheden. U komt natuurlijk in Twente wonen en rekent er terecht op dat uw honorering geheel in overeenstemming is met uw kwaliteiten.

Interesse?

Schrijf uw sollicitatiebrief voorzien van een curriculum vitae binnen 10 dagen na verschijning van dit blad aan Damsté Advocaten, t.a.v. mevrouw A.M.H. Harperink, hoofd p & o, Postbus 126, 7500 AC Enschede. U kunt natuurlijk ook e-mailen: harperink@damste.nl

Damsté Advocaten neemt een vooraanstaande plaats in op de advocatenmarkt in Oost-Nederland. Vanuit haar vestigingen in Almelo, Hengelo en Enschede wordt op professionele en resultaatgerichte wijze vooral de zakelijke markt bediend. Kwaliteit en inzet zijn binnen de organisatie belangrijke pijlers.

Damsté Advocaten heeft een breed spectrum van uitgesproken specialisaties onder één dak. De meeste advocaten zijn werkzaam in gespecialiseerde secties.

Een lage drempel, niet ingewikkeld doen als het makkelijk kan en de zaak in één hand houden, zijn elementen die door onze cliënten hoog op prijs worden gesteld. De Twentse mentaliteit van gewoon doen en hard doorwerken is de onze.

Seegers, Meijering, Ficq & Van Kleef *Advocaten*

Advocatenkantoor Seegers Meijering Ficq en Van Kleef te Amsterdam, gespecialiseerd in strafzaken, zoekt een

advocaat-stagiair(e)

Schriftelijke reacties kunt u richten aan:
Seegers Meijering Ficq en Van Kleef Advocaten t.a.v.
mr. M.E. van der Werf, Vondelstraat 89 te 1054 GM Amsterdam,
tel: 020 - 616 66 76.

Köker Advocaten

heeft kantoorruimte beschikbaar voor
zelfstandig werkende advocaten
om samen te werken.

Reacties aan mr. A. Köker

Amsterdamseweg 497

1181 BS Amstelveen

Tel: 020 - 441 11 92 Fax: 020 - 441 11 93

We zijn er als je op iets anders mikt.

Er zijn. Daaraan hechten wij veel waarde bij Van den Boomen Advocaten. Er zijn, voor iedere cliënt groot of klein, die het waardeert dat je expertise en ervaring combineert met spontane betrokkenheid. Er zijn, voor een hecht en klantgericht team van 18 collega-advocaten die elkaar stimuleren om juridische diensten van het hoogste niveau te leveren.

Van den Boomen Advocaten heeft vestigingen in Waalre en Weert en een gelieerde vestiging in Hasselt (België). Van den Boomen Advocaten onderhoudt een strategische alliantie met Kantoor Van den Boomen Accountants, Belasting- en Salarisadviseurs en is aangesloten bij Moore Stephens Legal Network, een internationaal samenwerkingsverband van onafhankelijke advocatenkantoren.

Advocaat-medewerker ondernemingsrecht voor kantoor Weert.

Wie zoeken we?

We zijn op zoek naar een advocaat-medewerker die tenminste de stage heeft afgerond, liefst daarna nog enige jaren ervaring in een commerciële praktijk heeft opgedaan en die bij voorkeur afkomstig is uit of affiniteit heeft met de regio Weert.

De functie.

Je bent vooral bezig met zaken op het ondernemingsrechtelijke terrein, zoals het begeleiden van handelstransacties en het opstellen van contracten op het gebied van koop, distributie, agenturen en zekerheden. Daarnaast maakt ook het arbeidsrecht onderdeel uit van je praktijk. Doorgaans sta je kleinere en middelgrote ondernemingen bij als het gaat om het adviseren rondom arbeidsvoorwaarden en het procederen in arbeidsrechtelijke geschillen. Je onderhoudt intensief contact met de cliënt en met diens overige adviseurs.

Belangstelling?

De sfeer op ons kantoor is informeel. Je "drive" om echt iets te maken van je werk wordt snel herkend en leidt stevast tot een forse groei van je praktijk. Nadere informatie is te vinden op www.boomen.nl. Ben je geïnteresseerd, neem dan contact op met onze P&O-functionaris Mirjam Gofers (mgofers@boomen.nl). Wim Weijers (wweijers@boomen.nl) is degene die een nadere toelichting kan geven op de functie-inhoud. Wij verzoeken je bij een sollicitatie je cijferlijst mee te sturen.

VAN DEN BOOMEN ADVOCATEN

We zijn er.

Van den Boomen Advocaten
Noordkade 2c
Postbus 10177
6000 GD Weert
T +31 (0)495 545 552
F +31 (0)495 544 886
I www.boomen.nl
E info@boomen.nl

Bonnier en Messink advocaten

Bij Bonnier en Messink advocaten zijn 3 advocaten werkzaam. Gevoerd wordt een algemene praktijk voor zowel het midden- en kleinbedrijf alsmede voor particulieren. Het accent ligt op contractenrecht, arbeidsrecht, personen- en familierecht, strafrecht, letsel-schaderecht, sociaal zekerheidsrecht en bestuursrecht.

Wij zoeken voor op korte termijn een

(gevorderde) advocaat-stagiaire / advocaat medewerker M/V

Sollicitaties voorzien van een CV en cijferlijst kunt u richten aan:

mr. J.C.M. Bonnier
Saltshof 10-06
6604 EA Wijchen
tel: 024 - 366 17 35

Maatnemen na telefonische afspraak

Nu ook advocatentoga's in standaardmaten!
Compleet met 2 beffen à € 675,- (incl. BTW)

Amsteldijk 18 E
1074 HR Amsterdam
Tel./faxnr: 020-6629514

Beffen uit voorraad leverbaar

50 Plus⁺ MEMBERSHIP CARD

De 50 Plus Membership Card:

"..Uw deuropener naar een wereld van kortingen en verrassingsaanbiedingen.."

☆☆☆☆☆ Grand Hotel Karel V

Prestigieuze en middeleeuws hotel in het historische centrum van Utrecht.

Arrangement voor 50+ members: Overnachting, 4-gangen dinner en ontbijtbuffet.

Nu voor: ~~€ 244,00~~ € 129,50 p.p.

☆☆☆☆☆ Le Méridien Apollo

Dit 5-sterren hotel heeft een prachtig uitzicht op de grachten in chique Amsterdam Oud-Zuid.

Arrangement voor 50+ members: Overnachting, dinner en ontbijtbuffet

Nu voor: ~~€ 207,00~~ € 99,50 p.p.

☆☆☆☆☆ Hotel de Wiemsel

Optimaal ontspannen in de Beauty World Spa en daarna exquisite dineren in rest. Wanne.

Arrangement voor 50+ members: Overnachting, 4-gangen diner en ontbijtbuffet.

Nu voor: ~~€ 155,00~~ € 125,50 p.p.

☆☆☆☆☆ Crown Plaza Schiphol

Inclusief 15 dagen parkeren, health & fitness club en pendel naar airport.

Arrangement voor 50+ members: Overnachting, ontbijtbuffet

Nu voor: ~~€ 275,00~~ € 135,00 p.p.

Word nu Member, profiteer van deze en honderden andere Hotel, Sauna en Restaurant aanbiedingen, plus maximale kortingen op 3000 Hotels worldwide.

Kijk gauw op: WWW.50PLUSCARD.NL

Elsevier Juridisch presenteert **5** nieuwe titels op het gebied van het mededingingsrecht

Uitspraken
Mededingingswet

1

Uitspraken Mededingingswet

Uitspraken van de rechtbank Rotterdam en van het College van Beroep voor het bedrijfsleven

*Samengesteld door:
mr. A.J. Vossestein*

Dit boek bevat bijna vijftig uitspraken van de rechtbank Rotterdam en van het College van Beroep voor het bedrijfsleven in (hoger) beroep tegen beslissingen van de directeur-generaal van de Nederlands Mededingingsautoriteit. Elke uitspraak wordt voorafgegaan door een samenvatting met de belangrijkste rechtsoverwegingen en trefwoorden. De uitgave bevat tevens een chronologisch register, een trefwoordenregister, een register op wetsartikel en een register met vindplaatsen van annotaties. De bundel vormt een handzaam naslagwerk zowel ten behoeve van de rechtspraktijk (advocatuur, bestuur en rechterlijke macht, als de wetenschap).

Prijs € 55,-
ISBN 90 5901 990 3

Nieuw EG
Mededingingsrecht

2

Nieuw EG Mededingingsrecht

Een aanvulling op Integraal Mededingingsrecht

*Samengesteld door:
Mw. mr. J. Galjaard*

Dit boek vormt een aanvulling op *Integraal Mededingingsrecht* en bespreekt de veranderingen in de communautaire mededingingsregelgeving. Per 1 mei 2004 is Verordening 1/2003 in werking getreden. Om deze decentralisatie goed te laten werken is een aantal nieuwe Mededelingen tot stand gekomen. Daarnaast wordt de Verordening inzake concentratiecontrole herzien, waarvan de inhoudelijke procedures nader uitgelegd worden in bijbehorende richtsnoeren. Tevens is de Groepsvrijstelling inzake technologieoverdracht vernieuwd.

Prijs € 35,-
ISBN 90 5901 992 X

Interpretatie
Nederlands
Mededingingsrecht
2003

3

Interpretatie Neder- lands Mededingings- recht 2003

*Overwegingen uit
besluiten en rechtspraak
artikelsgewijs gerangschikt*

*Samengesteld door:
Mw. mr. B. van den Berg*

Sinds de inwerkingtreding van de Mededingingswet in 1998 heeft de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) de taak om deze wet uit te voeren. In dit boek zijn de interpretaties, die de NMa in haar besluiten in het jaar 2003 geeft, per wetsartikel geordend. Het overzicht is gerangschikt naar de wetsartikelen van de Mededingingswet en de Algemene wet bestuursrecht.

In de praktijk is dit boek een handig naslagwerk voor zowel advocaten en bedrijfsjuristen als wetenschappers en studenten wanneer inzicht nodig is in de interpretatie van een wetsartikel uit (één van de) beide wetten.

Prijs € 57,50
Abonnementsprijs € 42,50
ISBN 90 5901 989 X

Integraal
Energierecht

4

Integraal Energierecht

*De praktijk van de
Nederlandse mededingings-
autoriteit*

*Samengesteld door:
Mw. mr. M. Pigmans*

In deze bundel treft u een complete verzameling wetten en regelgeving met betrekking tot het Energierecht aan. Het betreft zowel regelgeving afkomstig van organen van de EU als die van nationale regelgevers. De bundel bevat handige margekopjes, een uitgebreide trefwoordenregister en een gedetailleerde inhoudsopgave. Deze uitgave is van grote waarde voor advocaten en bedrijfsjuristen. Ook voor wetenschappers en studenten is de bundel een betrouwbaar naslagwerk.

Prijs € 55,-
ISBN 90 5901 991 1

NMa in actie

5

NMa in actie

*De praktijk van de
Nederlandse mededingings-
autoriteit*

*Auteur:
Mr. J.P. van Marissing*

In drie jaar tijd heeft de Nederlandse mededingingsautoriteit (NMa) meer dan 2000 zaken in behandeling genomen. Niemand had een dergelijke lawine aan besluiten verwacht. De honderden besluiten van de NMa bieden een schat aan waardevolle informatie. In deze derde, geheel herziene druk, zijn de meest recente besluiten van de NMa verwerkt.

Prijs € 45,-
Derde druk
ISBN 90 5901 993 8

**combi-
aanbieding!**
Samen met *Integraal
Mededingingsrecht*
€ 75,-!

**combi-
aanbieding!**
Samen met 2001-
2002
€ 99,-!

ELSEVIER Juridisch

Elsevier Juridisch is onderdeel
van Reed Business Information bv

Reed Business Information bv, legt gegevens vast voor de uitvoering van de (abonnements-)overeenkomst. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over voor u relevante producten en diensten van Reed Business Information bv, haar groepsmaatschappijen en zorgvuldig geselecteerde derden. Uw emailadres wordt alleen gebruikt om u te informeren over gelijksoortige producten en diensten van Reed Business Information bv en haar groepsmaatschappijen. Als u geen prijs stelt op deze informatie, per post of via email, dan kunt u dit schriftelijk doorgeven aan: Reed Business Information bv, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem of per email: adresregistratie@reedbusiness.nl

Uw bestelling kunt u plaatsen bij

Reed Business Klantenservice:

fax: (0314) 349 048 of bel: (0314) 358 358
of e-mail: klantenservice@reedbusiness.nl

**De uitgaven zijn uiteraard ook
verkrijgbaar via uw boekhandel.**

2^e reeks Masterclasses Pensioenrecht

2004 - 2005

 Reed Business
Information

 ELSEVIER Juridisch

 NEDERLANDSE
ORDE VAN
ADVOCATEN **40**
JAREN
PERMANENTE
OPLEIDINGEN
ADVOCatuur

Zelden hebben pensioenen zo in het nieuws gestaan als afgelopen jaar. De vele naderende veranderingen maken het belangrijk tot in detail op de hoogte te zijn. De Masterclasses Pensioenrecht gaan verder waar andere opleidingen ophouden. Pittig en hoogwaardig. De nieuwe reeks Masterclasses start op 29 september 2004. Alle informatie is te vinden op: www.pensioenjurist.nl

Reed Business Information, Postbus 16500, 2500 BM Den Haag, T (070) 441 51 95, F (070) 441 59 19, E-mail: feno@reedbusiness.nl

www.pensioenjurist.nl

www.pensioenjurist.nl

www.pensioenjurist.nl

**Advocaten
die zeker zijn
van hun zaak**

Advocaat-medewerker Arbeidsrecht. Ambitieuus genoeg om bij een vooraanstaand advocaten- en notariskantoor te werken? Een Top-4 kantoor dat op nagenoeg alle rechtsgebieden actief is? Hecht je aan kwaliteit en originaliteit? Zoek je een open, informele werksfeer en een goed evenwicht tussen werken en privé? Dan is AKD Prinsen Van Wijmen jouw zaak! Voor onze vestiging in Breda zoeken wij een **advocaat-medewerker Arbeidsrecht** met vier tot zes jaar ervaring. Onze arbeidsrechtadvocaten opereren in de proces- en adviespraktijk en treden op voor zowel werkgevers als werknemers. Zo worden onder meer - ook voor cliënten in de overheidsfeer - zaken behandeld op het gebied van CAO's, arbeidsvoorwaarden, ontslag- en afvloeiingsregelingen, reorganisaties, overnames, medezeggenschap, arbeidsongevallen, concurrentie en pensioenen. Wij bieden uitstekende arbeidsvoorwaarden en een positieve werksfeer. **Interesse?** Stuur je sollicitatiebrief met cv naar AKD Prinsen Van Wijmen, ter attentie van de Afdeling Recruitment, Postbus 272, 3300 AG Dordrecht of per e-mail naar recruitment@akd.nl **Zeker van je zaak**

**AKD
Prinsen
Van Wijmen**
Advocaten • Notarissen

Amsterdam • Rotterdam • Utrecht • Eindhoven • Breda • Brussel • Kijk ook op www.akd.nl

Stibbe is een internationaal advocaten- en notarissenkantoor met vestigingen in Amsterdam, Brussel, Londen en New York. De uitoefening van de Nederlandse praktijk is geconcentreerd in Amsterdam. Dit is een bewuste keuze. Hierdoor worden de onderlinge samenhang en homogeniteit gewaarborgd. Stibbe werkt intensief samen met de internationale advocatenkantoren Herbert Smith (Engeland) en Gleiss Lutz (Duitsland). Voor de praktijkgroep Corporate Litigation zijn wij op zoek naar

Drie advocaat-stagiaires/(beginnend) medewerkers

De praktijkgroep bestaat momenteel uit 15 advocaten. Wij adviseren en procederen over een scala aan onderwerpen op het gebied van het goederen-, verbintenissen-, insolventie- en vennootschapsrecht. Wij bedrijven de advocatuur in de klassieke zin van het woord binnen een groot kantoor en behandelen vaak zeer complexe en interessante zaken. Onze procespraktijk omvat kort gedingen, bodemprocedures (inclusief cassatie) en arbitrages, maar ook enquêteprocedures en tuchtzaken. Wij treden op voor nationale en internationale ondernemingen en banken, alsook voor overheden, bestuurders, commissarissen, accountants en curatoren.

De praktijkgroep kenmerkt zich door een sterke focus op juridische kwaliteit, een oplossingsgerichte benadering en bovenal plezier in het werk. Hoewel de advocaten een grote eigen verantwoordelijkheid hebben, wordt er binnen de praktijkgroep nauw samengewerkt. Bovendien krijgt iedereen de ruimte om zich verder te specialiseren, artikelen te schrijven en cursussen te volgen en te geven.

Gelet op de groei van de praktijk zijn wij op zoek naar drie excellente juristen met een bovengemiddeld analytisch vermogen, die bovendien passie voor het recht weten te combineren met het vermogen efficiënt en doortastend op te treden. Zowel beginnende als meer ervaren advocaten nodigen wij uit om te solliciteren.

Je schriftelijke reactie kun je richten aan:

Stibbe

T.a.v. mr. Liesbeth Lanser

Postbus 75640

1070 AP Amsterdam

Voor meer informatie over Stibbe, ga naar www.werkenbijstibbe.nl

GEVRAAGD: 100% ADVOCATEN *

* ADVocaat-MEDEWERKER ONDERNEMINGSRECHT

* ADVocaat-STAGIAIRES VOOR DE SECTIES: CASSATIE, ONDERNEMINGSRECHT EN ONROEREND GOED RECHT

Ekelmans & Meijer is een Haags no-nonsense kantoor van 43 advocaten. De sectie Ondernemings- en insolventierecht heeft cliënten in het midden- en klein bedrijf in zowel de private als de publieke sector. Wij adviseren en procederen over alle facetten van het ondernemingsrecht, zoals samenwerkingsverbanden, herstructurering, geschillen met bestuurders, aandeelhouders en andere ondernemingen, alsmede over aansprakelijkheid, IT en insolventie.

Van kandidaten voor de functie van Advocaat-medewerker wordt verwacht dat zij beschikken over ervaring en interesse in het ondernemingsrecht, 3 - 5 jaar werkzaam zijn in de advocatuur, bij voorkeur een aanvullende beroepsopleiding hebben gevolgd en ambitie hebben om verder te komen. Belangstelling voor het mededingingsrecht strekt tot aanbeveling.

Uitgebreide informatie over ons kantoor en de secties daarin vindt u op www.ekelmansenmeijer.nl
Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met Mr F.H. Tiethoff of Mr J.W. Loman (Ondernemingsrecht), Mr D.M. de Knijff (Cassatie) en Mr C.J. Hiebendaal (Onroerend goed- en bestuursrecht). Uw sollicitatie (vergezeld van cv en cijferlijst) kunt u richten aan Mr A.P.J. Lantendorffer. Voor de vacature van advocaat medewerker kunt u ook contact opnemen met Mw Mr M. Buschgens van wervings- en selectiebureau Voxius (010- 240 06 05).

Postbus 93455, 2509 AL 'S-GRAVENHAGE
T (070) 374 63 00 E info@ekelmansenmeijer.nl | www.ekelmansenmeijer.nl

EKELMANS & MEIJER ADVOCATEN

NEW JOURNAL!

EUROPEAN COMPANY LAW

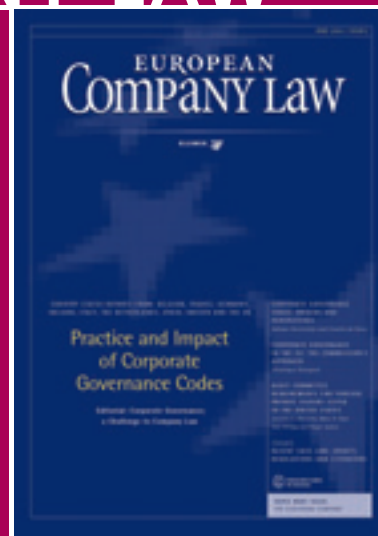
European Company Law (ECL) is set up as a joint venture between Kluwer Legal Publishers and the Center for European Company Law of the University of Leiden, the Netherlands. ECL aims to be interesting for both academic and practising lawyers in the field of company law. The journal appears four times per year. Each issue of ECL addresses a topic of current interest by way of Country Status Reports from several EU jurisdictions. Comments on these reports are given in the form of a comparative overview. In addition, there will be room for articles on subjects other than the chosen topic, together with a regular column regarding recent case law of the Court of Justice of the European Communities, new (draft) legislation and relevant literature over the past period of time.

THEMES AND SUBJECTS

The theme of the first issue of ECL is Defensive Measures against Hostile Takeovers and the Impact of the 13th EC Directive. The theme of the second issue is Practice and Impact of Corporate Governance Codes, while the third issue will be devoted to The European Company.

EDITORS, PROFESSIONAL AND SCIENTIFIC EDITORIAL BOARD

Renowned specialists contribute to this publication. ECL has a Professional Advisory Board composed of partners of several large international law firms. Academic responsibility lies with the Scientific Editorial Board, composed of authoritative academics from various European Universities. The editorial work is performed by the Corporate Law Department of the University of Leiden and Editor-in-chief Prof. Dr. S.M. Bartman. Together they guarantee the quality and applicability of ECL in relation to your daily work.

Subscriptions and introductory offer

The publication cycle of European Company Law is 4 issues per year, yearly subscription fee € 187.74 (excl. VAT).

Special introductory offer: for the first year of subscription, pay only € 140.57 (excl. VAT)

A free trial issue is available on our website, www.kluwer.nl/ecl, in pdf file format.

Join now

For your subscription to European Company Law, please call +31 570 673560 (EC and US customers) or +31 570 673449 (Dutch customers). Alternatively, send a fax to +31 570 691555, e-mail us at customerservice@kluwer.nl or visit our website www.kluwer.nl/ecl.

EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW
EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW
EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW EUROPEAN COMPANY LAW

KLUWER

P.O. box 23
7400 GA Deventer
The Netherlands

phone: +31 570 673560 / 673449
fax: +31 570 691555
e-mail : customerservice@kluwer.nl
web: www.kluwer.nl/ecl

Prices are exclusive of VAT. Customers in the Netherlands please add 6% VAT. Customers from other EC countries please add 6% to your order or mention your EC VAT Registration Number.